

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
JURIDISKĀ FAKULTĀTE
KRIMINĀLTIESISKO ZINĀTŅU KATEDRA

BAKALaura DARBS
BRĪVĪBAS ATŅEMŠANAS SODA IZPILDE NEPIĻNGADĪGAJIEM

Autore: **Kristīne Pudnika**

Stud.apliecības Nr.: kp11062

Darba vadītāja: **Mg. iur., lekt. Evija Vīnkalna**

RĪGA 2015

ANOTĀCIJA

Bakalaura darba temats „Brīvības atņemšanas soda izpilde nepilngadīgajiem” ir aktuāls, jo mūsdienās nepilngadīgo noziedzība vēl aizvien rada lielas problēmas, lai gan laika gaitā tā ir samazinājusies. Lai uzlabotu pastāvošo situāciju valstī, autore analizē un pēta brīvības atņemšanas soda izpildi nepilngadīgajiem, vairāk vēršot uzmanību uz resocializācijas procesu ieslodzījuma vietās, kas ir būtisks nepilngadīgo noziedzības novēršanā. Autore pētījuma ietvaros sniedz ieteikumus situācijas uzlabošanai.

Darba autore, izpētot brīvības atņemšanas soda izpildi nepilngadīgajiem, raksturo nepilngadīgo, iestādes, kur nepilngadīgie izcieš brīvības atņemšanas sodu, pēta gan Latvijā, gan ārvalstīs pastāvošo normatīvo regulējumu attiecībā uz brīvības atņemšanas soda izpildi nepilngadīgajiem. Bakalaura darbā tiek pētītas praksē pastāvošās problēmas ar brīvības atņemšanas soda izpildi nepilngadīgajiem, analizēts resocializācijas process audzināšanas iestādē nepilngadīgajiem, kā arī pētīti un analizēti veiktie grozījumi normatīvajos aktos un sniegti ieteikumi prakses uzlabošanai un problēmu novēršanai.

Atslēgas vārdi: audzināšanas iestāde nepilngadīgajiem, brīvības atņemšanas sods, grozījumi, Latvijas Soduzpildes kodekss, nepilngadīgais, resocializācija

ANNOTATION

The topic of this bachelor diploma thesis is „Enforcement of custodial sentence for minors”. It is actual because in modern times the crimes committed by minors are creating bigger problems even if their amount has been declining. To improve the situation in the country the author of the thesis researches and analyses the custodial sentences for minors paying most of the attention to the re-socialization process at the place of detention. It is essential for the prevention of crimes committed by minors. The author provides suggestions for the improvement of the situation.

The author of the thesis while researching the custodial sentences of minors describes the institutions where minors serve their sentences. Author explores the regulatory framework in Latvia and other countries that is used for the enforcements of the sentences of minors. In the thesis practical problems existing in the system are described, the process of resocialization in custodial institutions for minors is analysed. Also recent changes in the legal regulatory framework are researched and suggestions are made to improve the process and prevent difficulties.

Key words: juvenile correctional facilities, custodial sentence, amendments, Latvian Penalty Execution Code, minor re-socialization

SATURS

Ievads.....	5
1. Nepilngadīgās personas un iestādes, kur tās izcieš brīvības atņemšanas sodu, raksturojums.....	7
1.1. Nepilngadīgās personas raksturojums.....	7
1.2. Iestādes, kurās atrodas nepilngadīgās personas.....	14
2. Ar brīvības atņemšanu notiesāto resocializācijas nozīme brīvības atņemšanas soda izpildē nepilngadīgajiem.....	25
2.1. Resocializācijas jēdziens.....	25
2.2. Resocializācijas līdzekļu piemērošana brīvības atņemšanas soda izpildē nepilngadīgajiem.....	28
3. Ārvalstu brīvības atņemšanas soda izpildes nepilngadīgajiem normatīvā regulējuma salīdzinājums ar Latvijā pastāvošo.....	35
3.1. Igaunijas Republikas brīvības atņemšanas soda izpildes nepilngadīgajiem normatīvais regulējums.....	35
3.2. Lietuvas Republikas brīvības atņemšanas soda izpildes nepilngadīgajiem normatīvais regulējums.....	38
3.3. Krievijas Federācijas brīvības atņemšanas soda izpildes nepilngadīgajiem normatīvais regulējums.....	41
3.4. Norvēģijas brīvības atņemšanas soda izpildes nepilngadīgajiem normatīvais regulējums.....	45
3.5. Vācijas brīvības atņemšanas soda izpildes nepilngadīgajiem normatīvais regulējums.....	47
Kopsavilkums.....	50
Izmantotās literatūras un juridisko aktu saraksts.....	53
Pielikums.....	60
Dokumentārā lapa.....	76

IEVADS

Autores izvēlētais bakalaura darba temats ir „Brīvības atņemšanas soda izpilde nepilngadīgajiem”. Autore izvēlējās šo tematu, jo tas mūsdienās ir aktuāls. Aktualitāti var pamatot ar to, ka vēl aizvien lielas raizes un problēmas izraisa nepilngadīgo noziedzība, lai gan tā laika gaitā ir samazinājusies (Skat.Pielikums nr.1). Lai samazinātu nepilngadīgo personu noziedzību, tiek realizēta resocializācija, kas ietver sociālās rehabilitācijas un sociālās uzvedības korekcijas pasākumu kopumu. Mūsdienās nepilngadīgie, lai gan normatīvajos aktos ir noteikti ierobežojumi, var bez lielām problēmām iegādāties gan alkoholu, gan cigaretes, gan citas veselībai kaitīgas vielas, savukārt šo vielu reibumā nepilngadīgie kļūst nevaldāmi, neapzinās savu darbību sekas, un tā rezultātā var izdarīt noziedzīgus nodarījumus.

Mūsdienās nepilngadīgajiem ir pieejamas dažādas izklaides iespējas, dažādas apreibinošas vielas, sākot jau no alkohola un beidzot ar narkotiskajām vielām, kā arī ieroči, bet trūkst paša svarīgākā – vecāku sapratnes, atbalsta un iespējas lietderīgi un pilnvērtīgi pavadīt brīvo laiku. Nepilngadīgie, nezinot kā pavadīt savu laiku vai kam uzticēt savas problēmas, var izdarīt noziedzīgus nodarījumus, kā rezultātā nonākt audzināšanas iestādē nepilngadīgajiem. Pārsvarā nepilngadīgie likumpārkāpēji izauguši nepilnās ģimenēs, kas pieder pie „sociālā riska” grupas, protams, ir arī izņēmumi. Par nelabvēlīgām ģimenēm tiek uzskatītas tādas ģimenes, kur vecāki rīkojas prettiesiski vai amorāli, tomēr tas, ka ģimenē nav viena no vecākiem vai tā rīcība ir bijusi amorāla, nenozīmē, ka nepilngadīgais izdarīs noziedzīgu nodarījumu. Tas nozīmē, ka nav svarīgs ģimenes sastāvs, attiecības starp vecākiem, pat ne viņu pretlikumīgā uzvedība, bet svarīga galvenokārt ir vecāku attieksme pret savu bērnu, kas var izpausties kā viņa pieņemšana vai atstumšana.

Autore uzskata, ka šis temats ir aktuāls, jo tā izpēte palīdzēs izprast brīvības atņemšanas soda izpildi nepilngadīgajiem, noskaidrot iespējamās problēmas soda izpildē. Bakalaura darba pārtjums palīdzēs noskaidrot iemeslus, kāpēc nepilngadīgie izdara noziedzīgus nodarījumus, kādā vecumā visbiežāk nepilngadīgie izdara noziedzīgus nodarījumus, kas ir jādara, lai uzlabotu resocializācijas procesu, kā rezultātā nepilngadīgie vairāk negribētu atgriezties uz noziedzības ceļa, jo, analizējot Ieslodzījuma vietu pārvaldes 2013.gada publisko pārskatu¹, var secināt, ka nepilngadīgie diezgan bieži izdara atkārtoti likumpārkāpumus (skat.Pielikums Nr.4). Tas fakts, ka nepilngadīgie atkārtoti nonāk audzināšanas iestādē nepilngadīgajiem ir

¹ Gada publiskais pārskats. Ieslodzījuma vietu pārvalde. Publikācijas. 2013. Pieejams: http://www.ievp.gov.lv/index.php?option=com_content&view=article&id=72&Itemid=75&lang=lv [aplūkots 2015.gada 17.martā]

saistīts ar brīvības atņemšanas soda izpildes nepilnībām, tāpēc autore centīsies tās noskaidrot, kā arī sniegt ieteikumus situācijas uzlabošanai.

Pētījuma mērķis ir izanalizēt brīvības atņemšanas soda izpildi nepilngadīgajiem un noskaidrot pastāvošās problēmas. Lai sasniegtu pētījuma mērķi, ir jāveic sekojoši uzdevumi:

- 1) jāizanalizē, kāds ir nepilngadīgās personas raksturojums,
- 2) jāizpēta un jāraksturo iestādes, kurās atrodas nepilngadīgie, kas izdarījuši noziedzīgus nodarījumus,
- 3) jāanalizē brīvības atņemšanas soda izpilde nepilngadīgajiem, pētot resocializācijas iespējas audzināšanas iestādēs nepilngadīgajiem,
- 4) jāveic salīdzināšana starp pilngadīgo un nepilngadīgo personu brīvības atņemšanas soda izpildi,
- 5) jāveic Latvijas un ārvalstu normatīvā regulējuma salīdzināšana attiecībā uz brīvības atņemšanas soda izpildi nepilngadīgajiem.

Lai sasniegtu pētījuma mērķi, autore bakalaura darbā izmantoja sekojošas pētījuma metodes: salīdzināšanas metodi – salīdzinot dažādu autoru viedokļus un salīdzinot ārvalstu un Latvijas normatīvo regulējumu, kā arī salīdzinot pilngadīgo un nepilngadīgo personu brīvības atņemšanas soda izpildi Latvijā, vēsturiskā metode – atsevišķu tiesību normu vēsturiskās attīstības pētīšana un analītisko metodi – dažādu avotu un atziņu vērtēšana un analizēšana.

Bakalaura darbs sastāv no trijām nodaļām. Pirmā nodaļa ir „Nepilngadīgās personas un iestādes, kur tās izcieš brīvības atņemšanas sodu, raksturojums.” Šajā nodaļā autore pēta un analizē vecumu, no kura persona tiek uzskatīta par nepilngadīgo, kādi pastāv izņēmumi, kad var personu atzīt par pilngadīgu arī pirms 18 gadu sasniegšanas, lai gan šie izņēmumi neattiecas uz soda izpildi. Šajā nodaļā autore arī pēta iestādes, kur atrodas nepilngadīgie, līdz cik gadiem personas var tajā uzturēties, kā arī kādi ierobežojumi pastāv šajās iestādēs. Otrā nodaļa veltīta brīvības atņemšanas soda izpildei audzināšanas iestādē nepilngadīgajiem. Klātienē tiks aptaujāti ieslodzītie, darbinieki, pētīts resocializācijas process audzināšanas iestādē nepilngadīgajiem. Otrās nodaļas nosaukums ir „Notiesāto resocializācijas process, brīvības atņemšanas soda izpildes nepilngadīgajiem prakse un problēmjautājumi.” Trešā nodaļa ir „Ārvalstu brīvības atņemšanas soda izpildes nepilngadīgajiem normatīvā regulējuma salīdzinājums ar Latvijā pastāvošo.” Šīs nodaļas ietvaros tiek pētītas dažas Eiropas Savienības valstis, proti, Igaunija, Lietuva, Vācija, Norvēģija, kā arī Krievijas Federācija.

1. Nepilngadīgās personas un iestādes, kur tās izcieš brīvības atņemšanas sodu, raksturojums

1.1. Nepilngadīgās personas raksturojums

Nepilngadīgās personas no pilngadīgām atšķiras pēc dažādiem kritērijiem – ar tiesībām, pienākumiem, atbildību, pēc brieduma pakāpes, kā arī pēc psiholoģiskajiem un fizioloģiskajiem faktoriem. Nepilngadīgajai personai ir īpašs statuss gan sabiedrības vidū, gan attiecībā uz atbildības pakāpi, gan arī uz dažādu likuma normu piemērošanu. ANO Minimālo standartnoteikumu, kas attiecas uz nepilngadīgo tiesvedību (Pekinas noteikumi) 2.2.punkts nosaka, ka „nepilngadīgais ir bērns vai jauniešs, pārkāpumu gadījumā, pret kuru var izturēties citādāk nekā pret pieaugušajiem, saskaņā ar attiecīgās valsts tiesību sistēmu.”² Autore šajā apakšnodaļā pēta un analizē nepilngadīgās personas raksturojumu un nepilngadīgā jēdzienu.

Parastā kārtībā Latvijā pilngadība iestājas no 18 gadu vecuma, tāpēc personas, kas nav sasniegušas 18 gadu vecumu, ir nepilngadīgas personas. Kā norādīts Krimināllikumā „pie kriminālatbildības saucama fiziskā persona, kas līdz noziedzīga nodarījuma izdarīšanas dienai sasniegusi četrpadsmit gadu vecumu.”³ No šīs likuma normas izriet, ka no četrpadsmit gadu vecuma personai ir nepilngadīgā statuss. Būtiski ir atzīmēt Krimināllikuma septīto nodaļu „Nepilngadīgo kriminālatbildības īpatnības”, no kuras izriet, ka nepilngadīgais ir persona, kas vēl nav sasniegusi astoņpadsmit gadu vecumu noziedzīga nodarījuma brīdī. Izanalizējot Krimināllikuma 11.pantu un 64.pantu, var secināt, ka par nepilngadīgo likumpārkāpēju krimināltiesībās tiek uzskatīta persona, kura noziedzīga nodarījuma brīdī ir sasniegusi četrpadsmit gadu vecumu, bet nav vēl sasniegusi astoņpadsmit gadu vecumu. Jāatzīmē, ka līdz četrpadsmit gadu vecuma sasniegšanai persona ir mazgadīgais, kā arī svarīgi ir tas, ka „mazgadīgais, tas ir, persona, kas nav sasniegusi četrpadsmit gadu vecumu, pie kriminālatbildības nav saucams.”⁴ Lai gan Latvijas Soda izpildes kodekss regulē soda izpildes režīmu audzināšanas iestādēs nepilngadīgajiem, pašā kodeksā nav nepilngadīgā definīcijas, tāpēc „burtiski tulkojot kodeksa normas, par nepilngadīgo ir jāatzīst cilvēks, kas soda izciešanas brīdī vēl nav sasniedzis 18 gadu vecumu.”⁵

² United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice („Beijing Rules”) Pieejams: <http://www.un.org/documents/ga/res/40/a40r033.htm> [aplūkots 2015.gada 14.martā]

³ Krimināllikums: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=88966> [aplūkots 2015.gada 28.janvārī]

⁴ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 145.lpp.

⁵ Judins A. Nepilngadīgo ieslodzīto statuss. Ieteikumi starptautisko standartu sasniegšanai. Rīga: Nordik, 2005, 21.lpp.

Arī Vācijas Kriminālkodeksa 19.pantā ir noteikts, ka „personas, kas nav sasniegušas 14 gadu vecumu, nesauc pie kriminālatbildības.”⁶ Svarīgi ir piebilst, ka Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Kriminālkodeksa 10.pantā noteikts, ka „pie kriminālatbildības saucamas tikai personas, kas līdz nozieguma izdarīšanai sasniegušas sešpadsmit gadu vecumu.”⁷ Jāatzīmē, ka pastāv izņēmums, proti, Latvijas PSR Kriminālkodeksa 10.panta otrajā daļā, par slepkavību, par miesas bojājumu tīšu nodarīšanu, kas radījuši veselības satricinājumu, par izvarošanu, par laupīšanu, kā arī citiem noziedzīgiem nodarījumiem saucamas pie kriminālatbildības arī personas no 14 gadu vecuma. Svarīgi ir piebilst to, ka „no 1999.gada 1.aprīļa spēku zaudēja 1961.gada 6.janvārī pieņemtais un tā paša gada 1.aprīlī stājies spēkā LPSR kriminālkodekss, ko ar Latvijas Republikas Augstākās Padomes 1991.gada 29.augusta lēmumu „Par Latvijas PSR likumdošanas aktu piemērošanu Latvijas Republikas teritorijā” nolēma uzskatīt par Latvijas Kriminālkodeksu.”⁸ Lai gan būtiski ir atzīmēt, ka nekādas izmaiņas attiecībā uz nepilngadīgo personu vecumu, nebija veiktas. Latvijas Republikas Augstākās Padomes 1991.gada 29.augusta lēmuma 2.punktā bija noteikts, ka „līdz jaunu Latvijas Republikas kodeksu pieņemšanai uzskatīt minētos Latvijas PSR kodeksus par Latvijas kodeksiem.”⁹ Astoņus gadus Latvijā pastāvēja Latvijas Kriminālkodekss, jo tikai 1999.gada 1.aprīlī stājās spēkā Krimināllikums. Tas, ka Latvijas PSR kriminālkodeksu pārdēvēja par Latvijas Kriminālkodeksu, nemainīja tā saturu, jo kriminālatbildības iestāšanās vecums palika tāds pats kā Latvijas PSR kriminālkodeksā. Proti, Latvijas Kriminālkodeksa 10.panta pirmajā daļā un otrajā daļā ir noteikts, ka „pie kriminālatbildības saucamas tikai personas, kas līdz nozieguma izdarīšanai sasniegušas sešpadsmit gadu vecumu, bet par atsevišķiem noziedzīgiem nodarījumiem, piemēram, miesas bojājumu tīšu nodarīšanu, slepkavību, ļaunprātīgu vai sevišķi ļaunprātīgu huligānismu, saucamas pie kriminālatbildības arī personas no 14 gadu vecuma.”¹⁰ 1998.gada 17.jūnijā, pieņemot Krimināllikumu, tika izmainīts kriminālatbildības iestāšanās vecums – kriminālatbildības iestāšanās neatkarīgi no izdarītā noziedzīgā nodarījuma veida un smaguma no 14 gadu vecuma (Krimināllikuma 11.pants). Strādājot pie jaunā Krimināllikuma, bija ieguldīts ļoti liels darbs. „Šajā sakarā sabiedrībā radās vairāki varianti par iespējamām kriminālās likumdošanas tālākās attīstības ceļiem - viens no tiem paredzēja 1961. gadā pieņemtā Latvijas PSR Kriminālkodeksa tālāku pilnveidošanu, otra varianta piekritēji ieteica

⁶ German criminal code. Pieejams: [file:///X:/Downloaded/Germany CC 1971 amended 2009 en%20\(1\).pdf](file:///X:/Downloaded/Germany%20CC%201971%20amended%202009%20en%20(1).pdf) [aplūkots 2015.gada 10.februārī]

⁷ Latvijas PSR Kriminālkodekss. Rīga: Izdevniecība LIESMA, 1976.

⁸ Mīncis P. Krimināltiesību kurss. Vispārējā daļa. Ar U.Krastiņa komentāriem. Rīga: TNA, 2005, 64.lpp.

⁹ 1991.gada 29.augusta Latvijas Republikas Augstākās Padomes lēmums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=68772> [aplūkots 2015.gada 3.martā]

¹⁰ Latvijas Kriminālkodekss. Rīga: Firma „AFS”, 1997.

pēc Saeimas darbības atjaunošanas apturēt visus pārejas periodā spēkā esošo krimināllikumu darbību un atjaunot pirmsokupācijas laika krimināllikumus.”¹¹ Krimināllikuma tapšanas laikā tika izstrādāti trīs projekti, būtiski ir atzīmēt to, ka „projekta otrajā variantā noteikta vienota vecuma robeža, ar kuru iestājas kriminālatbildība — 15 gadi.”¹² Darba grupa bija noteikusi kriminālatbildības vecumu no 15 gadu vecuma, savukārt „Ģenerālprokuratūra, ņemot vērā reālo situāciju un to, ka spēkā esošais Latvijas Kriminālkodekss par vairākiem noziegumiem nosaka kriminālatbildību no 14 gadu vecuma, ierosināja arī projektā šo atbildību paredzēt no 14 gadiem, lai ar kriminālsodu varētu efektīvāk vērsties pret nepilngadīgo izdarītajiem noziegumiem.”¹³ Ministru kabinets atbalstīja Ģenerālprokuratūras piedāvāto kriminālatbildības iestāšanās vecumu, un Saeima apstiprināja Latvijas Republikas Krimināllikuma trešo projektu, kurā kriminālatbildība tika paredzēta no 14 gadiem. Mūsdienās nekas nav mainījies, tāpēc Latvijā kriminālatbildība iestājas no četrpadsmit gadu vecuma.

Mūsdienās liela daļa no nepilngadīgajiem ir kļuvuši ļoti agresīvi, nevaldāmi, tiem nepastāv vecāki kā autoritāte, jo „pusaudža vecumā mainās autoritātes. Par tām var kļūt vienaudži, ar kuriem rēķinās uzvedības, morāles, ētikas, gaumes, interešu, hobiju jautājumos,”¹⁴ tie netiek uzklausīti, saprasti un atbalstīti ģimenē. Un šajos gadījumos iestājas ģimene kā riska faktors, kāpēc nepilngadīgie izdara likumpārkāpumus, proti,: bērns izjūt vecāku uzmanības un mīlestības trūkumu, zems ģimenes sociāli ekonomiskais statuss, slikti materiālie apstākļi, vecāki ir bezdarbnieki, ģimenē ir bieži konflikti, vāja komunikācija tās locekļu starpā, bērna vecāki ir vāji socializēti, ar zemu izglītības līmeni, ģimenes locekļi pārkāpj likumu.¹⁵ Aptaujājot notiesātos nepilngadīgos un audzināšanas iestādes nepilngadīgajiem darbiniekus, tika norādīts kā viens no galvenajiem iemesliem noziedzīga nodarījuma izdarīšanai, nelabvēlīgi apstākļi ģimenē, problēmas ģimenē.

Krievijas Federācijas Kriminālkodeksa 20.pantā „pie kriminālatbildības saucamas personas, kas sasniegušas 16 gadu vecumu,”¹⁶ bet tāpat kā Latvijas PSR Kriminālkodeksa 10.pantā pastāv izņēmumi, kad var saukt pie atbildības arī personas, kas sasniegušas 14 gadu vecumu. Krievijas Federācijas Kriminālkodeksa 20.pantā ir noteikts, ka personu no 14 gadiem

¹¹ Reigase A. Par Latvijas Republikas Krimināllikuma tapšanu. Jurista Vārds, 1998, 22.janvāris, nr.2 (70), 1-2.lpp.

¹² Turpat, 9.lpp.

¹³ Turpat, 13.lpp.

¹⁴ Muceniece K., Kreišmane I., Reinholde I., Vanaga D. Vadlīnijas nepilngadīgo uzvedības sociālās korekcijas un sociālās palīdzības programmas izveidei. 2012. Pieejams:

http://www.bti.gov.lv/lat/metodiska_palidziba/vadlinijas_nepilngadigo/ [aplūkots 2015.gada 03.martā]

¹⁵ Revina A. Alternatīvas cietumam: darbs ar riska bērniem pašvaldībās. Rokasgrāmata. Rīga: UNDP, 2003. 7.lpp.

¹⁶ The Criminal Code Of The Russian Federation. Pieejams:

[file:///X:/Downloaded/RF_CC_1996_am03.2012_en%20\(1\).pdf](file:///X:/Downloaded/RF_CC_1996_am03.2012_en%20(1).pdf) [aplūkots 2015.gada 10.februārī]

var saukt pie atbildības, piemēram, par slepkavību, par tīšu vidēja smaguma miesas bojājumu nodarīšanu, bandītismu un citiem noziedzīgiem nodarījumiem.

Interesanti, ka Lietuva ir saglabājusi tās normas par kriminālatbildības vecumu, kas pastāvēja Latvijas PSR Kriminālkodeksā, tas ir, „pie kriminālatbildības saucamas personas no 16 gadu vecuma, bet par kodeksā konkrēti noteiktiem noziegumiem, arī no 14 gadu vecuma.”¹⁷ Tas ir noteikts Lietuvas Republikas Kriminālkodeksa 13.pantā. Tas nozīmē, ka Krievijai un Lietuvai ir līdzīgs normatīvais regulējums attiecībā uz kriminālatbildības iestāšanās vecumu. Autore uzskata, ka šajās valstīs interesants ir kriminālatbildības iestāšanās vecuma regulējums. Jautājums par to, vai šāds kriminālatbildības iestāšanās iedalījums būtu jāatjauno Latvijā, ir diskutabls. Ja salīdzina četrpadsmit un sešpadsmit gadus vecas personas, tad noteikti var nonākt pie secinājuma, ka sešpadsmitgadīgā ir nobriedušāka un pieaugušāka, tāpēc tā labāk spēj saprast savas darbības un bezdarbības raksturu un noteiktās sekas nekā četrpadsmit gadus vecs nepilngadīgais, un tās atbildības iestāšanās faktu nebūtu jādala pēc noziedzīgiem nodarījumiem. Pašlaik Latvijā kriminālatbildības iestāšanās vecums netiek iedalīts pēc noziedzīga nodarījuma smaguma pakāpes, tāpēc kriminālatbildība iestājas no četrpadsmit gadu vecuma neatkarīgi no tā, kādu noziedzīgu nodarījumu nepilngadīgais ir izdarījis.

Latvijā pastāv gan kriminālatbildība par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, gan arī administratīvā atbildība par administratīvā pārkāpuma izdarīšanu. „Gan pie administratīvās, gan arī pie kriminālatbildības var saukt bērnus, kuri ir sasnieguši 14 gadu vecumu.”¹⁸ Kriminālatbildība un administratīvā atbildība nav vienīgs, kā valsts var ierobežot nepilngadīgo personu likumpārkāpumus, jo pastāv audzinoša rakstura piespiedu līdzekļi. Likuma „Par audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanu bērniem”¹⁹ 3.pantā noteikts, ka audzinoša rakstura piespiedu līdzekļus var piemērot bērniem vecumā no 11 līdz 18 gadiem, piemēram, izteikt brīdinājumu, uzlikt par pienākumu atvainoties cietušajām personām, ja tās piekrīt tikties ar vainīgo, nodot bērnu galvojumā vecākiem vai aizbildņiem (Likuma „Par audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanu bērniem” 6.panta pirmā daļa). Audzinoša rakstura piespiedu līdzekļiem un brīvības atņemšanas sodam ir atšķirīga juridiska daba. „Audzinoša rakstura piespiedu līdzekļi ir valsts piespiedu līdzekļi, kas nav uzskatāmi par sodu

¹⁷ Republic of Lithuania Law on the approval and entry into force of the criminal code. Pieejams: [file:///X:/Downloaded/Lithuania_CC_am2010_en%20\(1\).pdf](file:///X:/Downloaded/Lithuania_CC_am2010_en%20(1).pdf) [aplūkots 2015.gada 10.februārī]

¹⁸ Judins A. Atjaunojošā justīcija nepilngadīgo noziedzības kontekstā: Baltijas valstis Eiropas dimensijā. Pieejams: http://providus.lv/article_files/1899/original/bez_sakumlapas_lv.pdf?1339440221 [aplūkots 2015.gada 10.februārī]

¹⁹ Likums „Par audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanu bērniem.”: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=68489> [aplūkots 2015.gada 10.februārī]

un ko piemēro bērniem likumos noteiktā kārtībā par noziedzīga nodarījuma vai administratīva pārkāpuma izdarīšanu nolūkā nostiprināt bērniem sabiedrības interesēm atbilstošas vērtības, atturēt viņu no pretlikumīgām darbībām, reintegrētu sabiedrībā.”²⁰ No pašas definīcijas jau izriet, ka tiem ir audzinošs raksturs, protams, piespiedu kārtā, neatkarīgi no bērnu vai vecāku gribas, bet tie nav uzskatāmi par sodu. „Piespiedu līdzekļi būtiski atšķiras no soda, it īpaši no kriminālsoda – nesatur sodīšanas elementus, nerada sodāmību, tiem ir cits piemērošanas pamats, attiecībā uz bērniem tie ir kriminālsoda alternatīva, īpaša bērnu atbildības individuālizācijas par likumpārkāpumu forma.”²¹ Brīvības atņemšana nepilngadīgajam ir sods, tā ir izolācija no sabiedrības, savukārt, audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu īstenošana un realizācija notiek ar sabiedrības starpniecību un atbalstu, izņemot ievietošanu sociālās korekcijas izglītības iestādē, kas paredz konkrētu izolāciju.

Autore uzskata, ka lēmumam par brīvības atņemšanas soda piemērošanu nepilngadīgajam, ir jābūt galējam lēmumam, jo nepilngadīgie ir psiholoģiski vājāki par pilngadīgām personām, līdz ar to izolēšana no sabiedrības tiem var nākt tikai par sliktu. Ir arī izņēmuma gadījumi, kad nepilngadīgajam nekas cits nevar palīdzēt un apstādināt tā noziedzīgu nodarījumu ķēdi, kā tikai izolēšana no sabiedrības, kā arī var būt gadījumi, kad ģimenē ir tik slikti apstākļi, ka nepilngadīgajam tomēr būs labāk atrasties audzināšanas iestādē nepilngadīgajiem nekā nelabvēlīgos apstākļos. Viennozīmīgi katrs gadījums ir jāvērtē atsevišķi. Līdz 18 gadiem bērna personība nav izveidojusies, viņš nespēj līdz galam saprast un vadīt savus nodarījumus un paredzēt iespējamās sekas. Iespējams ir izņēmuma gadījumi, kad arī pirms 18 gadu vecuma sasniegšanas, personas spēj spriest kā pilngadīgas, bet pārsvarā tādā vecumā personas neapzinās sava nodarījuma raksturu un sagaidāmo rezultātu. Līdz ar to jāvērtē personas vaina noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, jo kā norādīts Krimināllikuma 8.panta otrajā daļā, tad nosakot noziedzīgo nodarījumu izdarījušās personas vainas formu, jākonstatē šīs personas psihiskā attieksme pret noziedzīgā nodarījuma objektīvajām pazīmēm. Autore uzskata, ka, vērtējot nepilngadīgas personas saukšanu pie kriminālatbildības, ir jāvērtē iemesli, kāpēc viņš izdarījis noziedzīgu nodarījumu, kā arī nepilngadīgā attieksmi pret to un tā izraisītajām sekām.

Audzinašanas iestādēs nepilngadīgo var ievietot no 14 gadu vecuma un uzturēties šajā iestādē līdz pilngadības sasniegšanai, lai gan ir izņēmuma gadījumi, kas ir saistīti ar izglītības iegūvi, resocializācijas rezultātu nostiprināšanu, kad audzināšanas iestādē var uzturēties vēl

²⁰ Reigase A. Kā vērtēt audzinoša rakstura piespiedu līdzekļus bērniem. Jurista vārds, 2003. 28.janvāris, nr.4, 2.lpp

²¹Turpat, 2.lpp

līdz 25 gadu vecuma (Latvijas Soduzpildes kodeksa 50.⁷ panta ceturtajā daļā). Jēdziens nepilngadīgais tiek lietots daudzos normatīvajos aktos, bet jāatzīmē, ka saskaņā ar Civillikumu „nepilngadība abu dzimumu personām turpinās tik ilgi, kamēr tās sasniedz astoņpadsmit gadu vecumu.”²² Sabiedrībā pastāv viedoklis, ka persona, sasniedzot pilngadību, kļūst nobriedusi, spēj pastāvēt pār sevi, aizstāvēt savas tiesības, cieņu un godu. Līdz pilngadības sasniegšanai un ieešanai pieaugušo pasaulē, persona tiek uzskatīta par bērnu, proti, nepilngadīgo, jo „par bērnu tiek uzskatīta ikviena cilvēkbūtne līdz 18 gadu vecuma sasniegšanai, ja saskaņā ar likumu, kas piemērojams attiecīgajam bērnam, viņš nekļūst pilngadīgs agrāk.”²³ No Konvencijā par bērna tiesībām minētās bērna definīcijas izriet, ka bērns un nepilngadīgais principā ir sinonīmi, lai gan būtiski ir piebilst, ka krimināltiesību izpratnē nepilngadīgais ir šaurāks jēdziens, jo nepilngadīgais ir no 14 gadu vecuma, bet par bērnu personu uzskata arī pirms 14 gadu vecuma, būtībā no dzimšanas. ANO noteikumu par nepilngadīgo, kuriem atņemta viņu brīvība, aizsardzība 11.punkta (a) daļā ir noteikts, ka „nepilngadīgais ir ikviena persona, kas ir jaunāka par astoņpadsmit gadiem.”²⁴ Lielākajā daļā valstu pilngadība personai iestājas, sasniedzot astoņpadsmit gadu vecumu, piemēram, „Krievijas Federācijā nepilngadīga persona ir līdz astoņpadsmit gadu vecumam.”²⁵

Bērnu tiesību aizsardzības likumā ir noteikts, ka „bērns ir persona, kas nav sasniegusi 18 gadu vecumu, izņemot tās personas, kuras saskaņā ar likumu izsludinātas par pilngadīgām vai stājušās laulībā pirms 18 gadu vecuma sasniegšanas.”²⁶ Izņēmumi, lai personu atzītu par pilngadīgu pirms 18 gadu vecuma sasniegšanas, ir noteikti Civillikuma 220.pantā - izņēmuma gadījumos un sevišķi svarīgu iemeslu dēļ, kad nepilngadīgā aizbildņi un tuvākie radnieki apliecina, ka viņš uzvedas nevainojami un spēj patstāvīgi aizsargāt un aizstāvēt savas tiesības un izpildīt savus pienākumus, nepilngadīgo var izsludināt par pilngadīgu arī pirms astoņpadsmit gadu vecuma sasniegšanas, bet ne agrāk, kamēr viņš sasniedzis pilnus sešpadsmit gadus. Autore uzmanību vērš uz faktu, ka pilngadību pirms astoņpadsmit gadu vecuma sasniegšanas izņēmuma gadījumos var atzīt tikai tām personām, kuras ir sasniegušas vismaz 16 gadu vecumu. Jautājums par to, vai Civillikuma normās norādītais pilngadības

²² Civillikums: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=225418> [aplūkots 2015.gada 02.februārī]

²³ Konvencija par bērna tiesībām: Starptautisks dokuments. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=85620> [aplūkots 2015.gada 02.februārī]

²⁴ United Nations Rules for the Protection of Juveniles Deprived of their Liberty. Pieejams: <http://www.un.org/documents/ga/res/45/a45r113.htm> [aplūkots 2015.gada 14.martā]

²⁵ Правотека - портал правовой помощи. Несовершеннолетний. Pieejams: <http://pravoteka.ru/encyclopedia10706> [aplūkots 2015.gada 14.martā]

²⁶ Bērnu tiesību aizsardzības likums: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=49096> [aplūkots 2015.gada 02.februārī]

sasniegšanas vecums ir attiecināms arī uz krimināltiesisko un sodu izpildes regulējumu, ir analizēts turpmāk darbā.

Analizējot jautājumu par ievietošanu audzināšanas iestādē nepilngadīgajiem vai ieslodzījuma vietās, kur sodu izcieš pieauguši notiesātie, nepilngadīgo, kurš no 16 gadiem ir atzīts par pilngadīgu, tik un tā ievietos audzināšanas iestādē nepilngadīgajiem. „Tas nozīmē, ka likumpārkāpējs, kurš pirms 18 gadu vecuma sasniegšanas civiltiesiskajā kārtībā ticis atzīts par pilngadīgu, no krimināltiesiskā viedokļa līdz 18 gadu vecuma sasniegšanai atzīstams par nepilngadīgu.”²⁷ Izņēmuma gadījumā atzīstot personu par pilngadīgu, viņš ir juridiski atzīts par tādu, lai varētu sevi pārstāvēt kādos darījumos, bez vecāku atļaujas veikt kādas darbības, bet faktiski viņš ir nepilngadīgais, kuram ir konkrētas privilēģijas. Ir noteikts, ka „par pilngadīgu ir uzskatāma persona, kas likumā paredzētajā kārtībā stājusies laulībā pirms astoņpadsmit gadu vecuma”²⁸ Tas izriet no tā, ka viņam būs sava ģimene, sava manta, savi darījumi, kas to šķir no vecākiem, situācijas, kad personai nāksies patstāvīgi pieņemt lēmumu un paļauties tikai uz sevi. Autore uzmanību vērš uz to, ka „atšķirībā no civiltiesībām, kas paredz iespēju izsludināt sešpadsmit vai septiņpadsmit gadu vecumu sasniegušo personu par pilngadīgu, krimināltiesībās nav nekādu izņēmumu no vispārējās pilngadības noteikšanas kārtības,”²⁹ tas nozīmē, ka krimināltiesību jomā tikai no 14 un līdz 18 gadiem ir nepilngadīgais, nekādi papildus izņēmumi nepastāv. Autore uzskata, ka būtiski ir minēt to, ka „persona, kas pastrādājusi noziedzīgu nodarījumu pirms 18 gadu vecuma un pēc 18 gadu vecuma sasniegšanas ir notiesāta ar brīvības atņemšanu, izcieš piespriesto sodu cietumā kopā ar pilngadīgajiem notiesātajiem.”³⁰ Lai gan būtiski ir piebilst to, ka šādā gadījumā tiks piemēroti Krimināllikuma 65.panta otrajā daļā norādītie nosacījumi, piemēram, brīvības atņemšanas laiks personai, kas izdarījusi noziedzīgu nodarījumu pirms astoņpadsmit gadu vecuma sasniegšanas, nedrīkst pārsniegt: desmit gadus — par sevišķi smagiem noziegumiem. Par kriminālpārkāpumiem un mazāk smagiem noziegumiem brīvības atņemšanas sods šādai personai nav piemērojams.

Nepilngadīga persona ir no 14 līdz 18 gadiem, līdz pilngadības sasniegšanai tā bauda dažādas privilēģijas, kas to atšķir no pieauguša cilvēka. Privilēģijas var izpausties kā vieta, kur persona izcieš savu sodu, jo nepilngadīgie atsevišķi no pilngadīgajiem notiesātajiem

²⁷ Judins A. Atjaunojošā justīcija nepilngadīgo noziedzības kontekstā: Baltijas valstis Eiropas dimensijā. Pieejams: http://providus.lv/article_files/1899/original/bez_sakumlapas_lv.pdf?1339440221 [aplūkots 2015.gada 10.februārī]

²⁸ Meikališa Ā. Kriminālprocesuālo terminu skaidrojošā vārdnīca. Rīga: RAKA, 1998, 155.lpp.

²⁹ Judins A. Par nepilngadīgo kriminālatbildību. Jurista Vārds, 2003. 16.septembris, nr.33, 1.lpp.

³⁰ Judins A. Nepilngadīgo ieslodzīto statuss. Ieteikumi starptautisko standartu sasniegšanai. Rīga: Nordik, 2005, 22.lpp.

brīvības atņemšanas sodu izcieš audzināšanas iestādē nepilngadīgajiem, kā arī dažādas tiesības un pienākumi, kas nepiemīt pieaugušajiem. Autore, analizējot kādā vecumā personu uzskata par nepilngadīgu, secina, ka izņēmumi, kad personu var atzīt par pilngadīgu arī pirms 18 gadu vecuma sasniegšanas, piemēram, stājoties laulībā, sasniedzot 16 gadu vecumu, neattiecas uz krimināltiesībām un sodu izpildes tiesībām. Latvijas normatīvais regulējums paredz, ka atbildība iestājas un personai var piemērot brīvības atņemšanas sodu no 14 gadu vecuma, līdz šim vecumam personām var piemērot tikai audzinoša rakstura piespiedu līdzekļus (audzinoša rakstura piespiedu līdzekļus var piemērot no 11 gadu vecuma). Autore uzskata, ka katru konkrētu gadījumu, kurā ir iesaistīts nepilngadīgais, ir jāvērtē atsevišķi, jo katrs no tiem ir specifisks un individuāls. Cenšoties novērst nepilngadīgo personu noziedzību, galvenais nav sodīt personu, bet gan radīt situāciju, kad nepilngadīgais pats pārvērtē, pārdomā savu rīcību, pats saprot, ka ir kaitējis citiem sabiedrības locekļiem. Galvenais sabiedrības ieguvums būs tad, kad nepilngadīgais negribēs vairāk pārkāpt likumu nevis tāpēc, ka ir iebiedēts, bet gan tāpēc, ka saprot, ka tas ir pretrunā ar viņa vēlmēm un likumu.

1.2. Iestādes, kurās atrodas nepilngadīgās personas

Noziedzīgus nodarījumus veic dažāda vecuma un dažāda dzimuma personas – pilngadīgas, nepilngadīgas personas, sievietes un vīriešu dzimuma pārstāvji. Tā kā nepilngadīgās personas un personas, kas ir sasniegušas 18 gadu vecumu, ir dažādās vecuma kategorijās, loģiski, ka brīvības atņemšanas sods šīm personām jāizcieš dažāda veida, rakstura un režīma ieslodzījuma vietās. „Lai sasniegtu sodīšanas mērķus, svarīgi novērst kontaktus starp nepilngadīgajiem un pieaugušajiem ieslodzītajiem. Šī prasība ir paredzēta vairākos starptautiskajos dokumentos, kā arī Latvijas normatīvajos aktos.”³¹

Kā ir noteikts Eiropas Padomes Ministru Komitejas Ieteikuma Rec (2006) dalībvalstīm par Eiropas cietumu noteikumiem (turpmāk – Eiropas cietumu noteikumi) 11.1 punktā, tad „bērni līdz 18 gadu vecumam ir jātur apcietinājumā nevis pieaugušo ieslodzījuma vietās, bet iestādēs, kas īpaši paredzētas šim mērķim.”³² Šīs iestādes uzdevums saskaņā ar Latvijas Sodu izpildes kodeksa³³ 1.panta pirmajā daļā norādīto kriminālsodu izpildes uzdevumu ir izpildīt kriminālsodu saskaņā noteiktajiem kriminālsodu izpildes pamatprincipiem, piemērojot notiesātajam noteiktos resocializācijas līdzekļus, kā arī panākt, lai notiesātais un citas

³¹ Judins A. Nepilngadīgo ieslodzīto statuss. Ieteikumi starptautisko standartu sasniegšanai. Rīga: Nordik, 2005, 30.lpp.

³² Eiropas Padomes Ministru Komitejas Ieteikums Rec (2006) 2 dalībvalstīm par Eiropas cietumu noteikumiem. Pieejams: http://www.coe.int/t/DGHL/STANDARDSETTING/PRISONS/EPR/Rec_2006_2Latvia.pdf [aplūkots 2015.gada 15.martā]

³³ Latvijas Sodu izpildes kodekss: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=90218> [aplūkots 2015.gada 15.martā]

personas pildītu likumus un atturētos no noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas. Jācenšas ieaudzināt notiesātajās nepilngadīgajās personās pareizās dzīves vērtības, resocializēt nepilngadīgās personas, lai, izejot no audzināšanas iestādes nepilngadīgajiem, tie vairāk negribētu veikt noziedzīgus nodarījumus un citus likumpārkāpumus. Kā ir norādīts Latvijas Sodū izpildes kodeksa³⁴ 8.pantā, tad soda izpildes mērķis ir efektīvi piemērot notiesātajam visus Latvijas Sodū izpildes kodeksā noteiktos soda izpildes noteikumus, tādējādi nodrošinot personas resocializāciju un tiesisku uzvedību pēc soda izpildes. „Latvijā ir divas iestādes, kurās ievieto nepilngadīgās personas - Cēsu audzināšanas iestāde nepilngadīgajiem un Ilūciema cietuma nodaļa nepilngadīgajām.”³⁵ Latvijā ir nošķirti cietumi, kuros sodū izcieš vīriešu dzimuma pārstāvji un ieslodzījuma vieta, kurā atrodas sievietes. Latvijas Sodū izpildes kodeksa 13.panta trešajā daļā ir noteikts, ka pilngadīgās personas, kas notiesātas ar brīvības atņemšanu, sodū izcieš slēgtajā cietumā, daļēji slēgtajā cietumā vai atklātajā cietumā, kā arī izmeklēšanas cietumu izolētajās nodaļās un izmeklēšanas cietumu saimnieciskajā apkalpē, bet vīriešu dzimuma nepilngadīgās personas — audzināšanas iestādēs nepilngadīgajiem, sieviešu dzimuma nepilngadīgās personas — sieviešu cietumu atsevišķās nodaļās, kas iekārtotas kā audzināšanas iestādes nepilngadīgajiem.

Autore pilnībā atbalsta sistēmu, kas paredz, ka nepilngadīgie atsevišķi izcieš brīvības atņemšanas sodū no pieaugušajiem, situācija, ka viņi sodū izcieš kopā nav pieļaujama, jo viņi ir dažādās vecuma, brieduma un attīstības pakāpēs. Pretējā gadījumā nepilngadīgie varētu ciest no pilngadīgo notiesāto vardarbības, ņirgāšanās un cietsirdības. Būtiski ir atzīmēt, ka audzināšanas iestādēs nepilngadīgajiem nepastāv režīma pakāpes, bet pieaugušo notiesāto ieslodzījuma vietās ir dažādas režīma pakāpes, Latvijas Sodū izpildes kodeksa 50.³ panta pirmajā daļā noteikts, ka notiesātie slēgtajos cietumos sodū izcieš trijās režīma pakāpēs — zemākajā, vidējā un augstākajā, bet daļēji slēgtajos cietumos — divās režīma pakāpēs — zemākajā un augstākajā. Notiesātajiem atklātajos cietumos un nepilngadīgajiem audzināšanas iestādēs soda izpildes režīma pakāpes nenosaka.

Autore vērs uzmanību uz grozījumiem, kuri ir veikti Latvijas Sodū izpildes kodeksā. Līdz 2015.gada 1.februārim, kad stājās spēkā grozījumi, Latvijas Sodū izpildes kodeksa 50.⁷ panta ceturtajā daļā bija noteikts, lai nostiprinātu resocializācijas rezultātus un dotu iespēju iegūt vispārējo izglītību vai profesionālo sagatavotību, notiesātos, kas sasnieguši astoņpadsmit

³⁴ Latvijas Sodū izpildes kodekss: LR likums. Pieejams: <http://www.un.org/documents/ga/res/40/a40r033.htm> [aplūkots 2015.gada 30.martā]

³⁵ Ieslodzījuma vietas Latvijā. Pieejams: http://www.ievp.gov.lv/index.php?option=com_content&view=article&id=55&Itemid=59&lang=lv [aplūkots 2015.gada 15.februārī]

gadu vecumu var atstāt audzināšanas iestādē nepilngadīgajiem līdz mācību gada beigām vai soda termiņa beigām, bet ne ilgāk kā līdz divdesmit viena gada vecuma sasniegšanai. Pēc 2014.gada 2.oktobra likuma „Grozījumi Latvijas Sodū izpildes kodeksā”³⁶ stāšanās spēkā 2015.gada 1.februārī personas audzināšanas iestādē nepilngadīgajiem varēs palikt līdz divdesmit piecu gadu vecumam, bet tikai izņēmuma gadījumā, piemēram, lai pabeigtu uzsāktās mācības (Likuma „Grozījumi Latvijas Sodū izpildes kodeksā” 7.punkts). Grozījumi ir pamatoti ar to, ka personām jāpabeidz uzsāktais resocializācijas process, kas galvenokārt saistīts ar izglītības ieguvu. Daudzi nepilngadīgie ir uzsākuši mācības audzināšanas iestādē nepilngadīgajiem, ja, sasniedzot astoņpadsmit gadus, tos pārvietos uz daļēji slēgtajiem cietumiem, tiks pārtraukts resocializācijas process, kurš savukārt ir ļoti svarīgs, kā arī tiks pārtrauktas mācības audzināšanas iestādē nepilngadīgajiem, kuras vairāk nevarēs atsākt.

Autore pozitīvi vērtē grozījumus Latvijas Sodū izpildes kodeksā, tomēr jābūt kādai sistēmai, kas sekos tam, vai personas, kuras sasniegušas divdesmit piecu gadu vecumu, nedara kādu kaitējumu jaunākajiem ieslodzītajiem, jo pēc spējas sevi pārstāvēt un aizstāvēt nevar salīdzināt četrpadsmit un divdesmit piecus gadus vecas personas. Varētu veidoties situācijas, kad divdesmit piecus gadus vecie notiesātie, izmantojot savu vecumu un ilgo uzturēšanās laiku audzināšanas iestādē nepilngadīgajiem, varētu mēģināt ietekmēt jaunākos ieslodzītos, piemēram, liekot veikt kādus darbus. Lai gan, vērtējot situāciju, kad kopā uzturās četrpadsmit vai piecpadsmit gadus vecas personas ar vecākām par astoņpadsmit gadiem personām, jāskatās uz to, vai šie vecākie ir izdarījuši kādus secinājumus, mainījuši savu domāšanu un nākotnes plānus. Ja viņi ir mainījušies uz labāko pusi, tad tādas personas varēs būt par paraugu jaunākajiem notiesātajiem!

Par 2014.gada 2.oktobrī pieņemtajiem grozījumiem Latvijas Sodū izpildes kodeksā ir dažādi viedokļi, piemēram, Saeimas Aizsardzības, iekšlietu un korupcijas novēršanas komisijas deputāts Jānis Ādamsons „pauza bažas, ka 25 gadīgs «čalis» noteiks toni nepilngadīgo audzināšanas iestādē.”³⁷ Autore iepriekš norādīja uz šo iespēju, jo tomēr jāsaprot, ka 14 gadus vecs bērns un 25 gadus vecs jauniešs ir dažādās vecuma un attīstības kategorijās. Protams, iespējams bažas nemaz neapstiprināsies, un šie grozījumi nesīs tikai pozitīvus rezultātus, turklāt arī Tieslietu ministrijas pārstāve norādīja, ka „ministrija ir izdiskutējusi visus drošības aspektus un uzskata šo variantu par pareizāko. Viņa norādīja, ka

³⁶ Grozījumi Latvijas Sodū izpildes kodeksā: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=269521> [aplūkots 2015.gada 26.februārī]

³⁷ Audzināšanas iestādes nepilngadīgajiem būs līdz 25 gadu vecumam. 30.09.2014. Pieejams: http://www.tvnet.lv/zinas/kriminalzinas/528837-audzinanas_iestades_nepilngadigajiem_bus_lidz_25_gadu_vecumam [aplūkots 2015.gada 16.februārī]

notiesātie, kuri arī pēc 21 gada vecuma sasniegšanas paliks nepilngadīgo audzināšanas iestādē, nebūs daudzi. Turklāt, gadījumos, ja viņi izdarīs kādu pārkāpumu, uzreiz tikšot nosūtīti uz daļēji slēgto cietumu.”³⁸ Arī Komisijas priekšsēdētājs Ainars Latkovskis pauda bažas par to, ka divdesmit piecus gadus vecie vīrieši atradīsies ar nepilngadīgajiem vienā iestādē, bet visi viennozīmīgi cer, ka šie grozījumi nesīs tikai pozitīvu rezultātu. Svarīgi ir norādīt, ka „Saistībā ar šīm bažām, Cēsu AIN administrācijas pārstāvji norāda, ka tās nemaz nav pamatotas, jo visi ieslodzītie, kas nevēlas laboties, pēc 18 gadu vecuma sasniegšanas tiek sūtīti soda izciešanai uz citām iestādēm, savukārt Cēsu AIN paliek tikai tie, kas ir izdarījuši pareizus secinājumus un kuru uzvedība atbilst iestādes iekšējās kārtības prasībām.”³⁹

Jāatzīmē, ka bija arī pozitīvi vērtējumi un viedokļi par šiem grozījumiem, piemēram, „Dzintars Rasnačs (Nacionālā apvienība) uzskata, ka vecākie audzināšanas iestādes iemītnieki varētu kļūt arī par pozitīvajām autoritātēm, kas palīdzētu iestādes administrācijai.”⁴⁰ Ja raugās uz visiem ieslodzītajiem no ideālās prizmas, tad var uzskatīt, ka tiešām šie 25 gadus vecie jaunieši varētu rādīt pozitīvu piemēru jaunākajiem, un tas uzlabotu ieslodzīto resocializācijas procesu, bet kā rāda aptaujas rezultāti, tad nepilngadīgie nelabprāt piedalās resocializācijas programmās, kā arī daudzi nejūt, ka ieslodzījuma vieta notiesātos ietekmē pozitīvi (Skat. Pielikums Nr. 6 un Nr.7). Lemjot par pilngadību sasniegušas personas atstāšanu audzināšanas iestādē nepilngadīgajiem, jāizvērtē daudzi apstākļi, piemēram, personas uzvedība, pakļaušanās resocializācijas procesam, attieksme pret mācību procesu, jo tas ir iemesls, kāpēc personu atstāj vēl uz kādu laiku audzināšanas iestādē nepilngadīgajiem. Autoresprāt, kā vienu no pozitīviem aspektiem var minēt arī to, ka 2014.gada 2.oktobra pieņemtie grozījumi Latvijas Soduzpildes kodeksā nodrošina arī lielāku notiesāto skaita izvietojumu audzināšanas iestādē nepilngadīgajiem, tā rezultātā jaunieši vecuma posmā no astoņpadsmit līdz divdesmit piecu gadu vecumam sodu varēs vēl kādu laiku izciest labākos apstākļos, nekā to paredz ieslodzījuma vietas pilngadīgiem notiesātajiem, un tas viennozīmīgi ir pozitīvi. Būtiski ir norādīt, ka, aptaujājot Cēsu audzināšanas iestādes nepilngadīgajiem darbiniekus, autore noskaidroja, ka divi no trijiem darbiniekiem uzskata, ka šie grozījumi ir vērtējami negatīvi, jo starp ieslodzītajiem būs pārāk liela vecuma starpība, starp jaunākajiem ieslodzītajiem un

³⁸ Audzināšanas iestādes nepilngadīgajiem būs līdz 25 gadu vecumam. 30.09.2014. Pieejams: http://www.tvnet.lv/zinas/kriminalzinas/528837-audzinasanas_iestades_nepilngadigajiem_bus_lidz_25_gadu_vecumam [aplūkots 2015.gada 16.februārī]

³⁹ Judins A. Nepilngadīgo ieslodzīto statuss. Ieteikumi starptautisko standartu sasniegšanai. Rīga: Nordik, 2005, 31.lpp.

⁴⁰ Audzināšanas iestādes nepilngadīgajiem būs līdz 25 gadu vecumam. 30.09.2014. Pieejams: http://www.tvnet.lv/zinas/kriminalzinas/528837-audzinasanas_iestades_nepilngadigajiem_bus_lidz_25_gadu_vecumam [aplūkots 2015.gada 16.februārī]

vecākajiem būs pārāk liela vecuma amplitūda, kā arī viens no aptaujātajiem norādīja, ka vecākie ieslodzītie varēs slikti ietekmēt (Skat.Pielikums Nr.7).

Lai gan audzināšanas iestādēs nepilngadīgajiem nav noteiktas režīma pakāpes, tajā ir sava iekšējā kārtība, dienas kārtība, kas atšķiras no tās kārtības un noteikumiem, kuri pastāv pieaugušo notiesāto ieslodzījuma vietās. „Atsevišķie papildu labumi un privilēģijas, kādas ir nepilngadīgajiem ieslodzītajiem, neaizēno faktu, ka nepilngadīgais Latvijas cietumā pirmām kārtām ir likumpārkāpējs un tikai pēc tam – bērns.”⁴¹ Šajā iestādē ir stingra dienas kārtība, kura ir jāievēro, jo jebkurā gadījumā tā ir brīvības atņemšanas soda izciešanas vieta, kurā ievieto personas, kuras ir izdarījušas noziedzīgu nodarījumu.

Bez šaubām ieslodzījuma vieta ir vieta, kur notiesātie izcieš sodu, pēc daudzu cilvēku domām tur nav pieļaujams tāds pats komforts kā mājās. Jautājumu, kādai jābūt ieslodzījuma vietai un telpai, kur atrodas notiesātie, regulē starptautiskie dokumenti. Kā noteikts Eiropas cietumu noteikumu 18.1 punktā, tad apstākļi ieslodzītajiem paredzētajās telpās, un jo īpaši guļamtelpās, ir tādi, kas neaizskar cilvēka cieņu un, cik vien iespējams, nav pretrunā ieslodzīto tiesībām uz privāto dzīvi, kā arī atbilst veselības un higiēnas prasībām, jo klimatiskajiem apstākļiem, un jo īpaši platībai, gaisa kubatūrai, apgaismojumam, apkurei un ventilācijai šajās telpās tiek pievērsts pietiekami daudz uzmanības.

Brīvības atņemšanas iestādes iekšējās kārtības noteikumu 23.punktā ir noteikts, ka „dienas kārtība ietver darba laiku un laiku izglītības, audzināšanas un režīma pasākumiem, ēdienreizes, skaitliskās pārbaudes, ikdienas pastaigas, atpūtas laiku, kā arī nepārtrauktu astoņu stundu naktsmieru.”⁴² Notiesāto personu pienākums ir ievērot noteikto dienas kārtību, pretējā gadījumā ieslodzījuma vietas administrācija var piemērot sodu, piemēram, izteikt brīdinājumu, rājienu vai pat ievietot soda izolatorā. Dienas kārtībā ir paredzētas četras ēdienreizes, autore vērš uzmanību uz to, ka nepilngadīgajiem ieslodzītajiem ir savādāks pārtikas piedāvājums nekā pieaugušajiem ieslodzītajiem. Saskaņā ar Noteikumu par ieslodzīto personu uztura un sadzīves vajadzību materiālā nodrošinājuma normu 2.punktu „Ieslodzītajiem nosaka šādas dienas uztura normas (atbilstoši bruto masai):dienas uztura pamatnorma Nr.1; dienas uztura norma Nr.2 – nepilngadīgiem ieslodzītajiem; dienas uztura norma Nr.3, dienas uztura norma Nr. 4 – ieslodzītajiem, kuri uzturā nelieto gaļas un zivju produktus, dienas uztura norma Nr. 5 – nepilngadīgajiem ieslodzītajiem, kuri uzturā nelieto

⁴¹ Judins A. Nepilngadīgo ieslodzīto statuss. Ieteikumi starptautisko standartu sasniegšanai. Rīga: Nordik, 2005, 117.lpp.

⁴² Brīvības atņemšanas iestādes iekšējās kārtības noteikumi: Ministru kabineta 2006.gada 30.maija noteikumi nr.423. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=136495> [apūkots 2015.gada 15.martā]

gaļas un zivju produktus; speciālā uztura norma – ieslodzītajiem, kuri īslaicīgi atrodas ārpus ieslodzījuma vietas un viņiem netiek nodrošināta ēdienreize ieslodzījuma vietā.”⁴³ Nepilngadīgajiem notiesātajiem pienākas uztura norma Nr.2, kas paredz, ka nepilngadīgajiem atsevišķus produktus uzturā sniedz vairāk nekā citām uztura normām, piemēram, nepilngadīgajiem ir piens 200 g, bet pirmajai uztura normai nav, vai arī nepilngadīgajiem ir viena ola, bet pirmajai uztura normai tikai 0,25. Autore uzskata, ka šāds pārtikas sadalījums ir saistīts ar to, ka nepilngadīgie tomēr ir bērni, kuriem ir augošs organisms, kuram nepieciešams pilnvērtīgs un sabalansēts uzturs. Audzināšanas iestādes nepilngadīgajiem dienas kārtībā ir arī paredzēts brīvais laiks, kuru notiesātie var pavadīt, kā vēlas. Lai brīvā laika pavadīšana būtu interesantāka un lietderīgāka, tad Brīvības atņemšanas iestādes iekšējās kārtības noteikumu 40.punkts nosaka, ka, saņemot brīvības atņemšanas iestādes administrācijas atļauju, notiesātie kamerās un koplietošanas telpās dienas kārtībā noteiktajā laikā var lietot personiskos radiouztvērējus, televizorus un tiem pievienojamās videospēles.

Autore uzskata, ka ir lietderīgi salīdzināt tieši audzināšanas iestādes nepilngadīgajiem un daļēji slēgtā cietuma režīmu. Lielāko uzmanību vēršot uz daļēji slēgtā cietuma soda izpildes režīma augstāko pakāpi, jo tieši uz to pārvieto notiesātās personas, kas sasniegušas pilngadību (Latvijas Sodū izpildes kodeksa 50.⁵panta pirmās daļas 10.punkts). Autore iepriekš minēja, ka audzināšanas iestādē nepilngadīgajiem nav režīma pakāpju, bet Latvijas Sodū izpildes kodeksa 50.⁵ panta trešajā daļā ir noteikts, ka daļēji slēgtajā cietumā notiesātie uzsāk soda izciešanu soda izciešanas režīma zemākajā pakāpē, un vēlāk pāriet uz soda izciešanas režīma augstāko pakāpi.

Kā noteikts Latvijas Sodū izpildes kodeksa 50.⁷panta sestajā daļā, tad nepilngadīgajam notiesātajam atļauts: izmantot gadā 15 ilgstošās satikšanās ar tuviem radniekiem no 36 līdz 48 stundām, izmantot gadā 12 īslaicīgās satikšanās no pusotras stundas līdz divām stundām, iepirkties iestādes veikalā bez naudas summas ierobežojuma, izmantot astoņas telefonsarunas mēnesī. Autore uzskata, ka, ņemot vērā to, ka nepilngadīgie audzināšanas iestādē nepilngadīgajiem izcieš noteikto sodu par kādu noziedzīgu nodarījumu, tad ir tikai normāli, ka telefonsarunas, satikšanās ar tuviniekiem tiek ierobežotas. Šajos ierobežojumos un izolācijā no sabiedrības izpaužas brīvības atņemšanas soda būtība. Lai gan, ja salīdzina daļēji slēgtā tipa cietumos noteikto kārtību, uz kuru tiek pārvietoti pilngadību sasniegušie notiesātie, tad audzināšanas iestādē nepilngadīgajiem notiesātajiem ir lielākas privilēģijas. Saskaņā ar

⁴³ Noteikumi par ieslodzīto personu uztura un sadzīves vajadzību materiālā nodrošinājuma normām: Ministru kabineta 2006.gada 19.decembra noteikumi. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=150405> [aplūkots 2015.gada 15.martā]

Latvijas Sodū izpildes kodeksa 50.⁵ panta septīto daļu daļēji slēgtajos cietumos noteiks, ka notiesātajiem, kuri sodu izcieš daļēji slēgtā cietuma soda izciešanas režīma augstākajā pakāpē, ir tiesības: izmantot gadā astoņas ilglaicīgas satikšanās — no divdesmit četrām līdz četrdesmit astoņām stundām un astoņas īslaicīgas satikšanās — no pusotras stundas līdz divām stundām, iepirkties cietuma veikalā par naudas summu vienas Ministru kabineta noteiktās minimālās mēnešalgas apmērā (360 euro), izmantot sešas telefonsarunas mēnesī. Tagad minimālo mēnešalgu nosaka Ministru kabineta noteikumi Nr.665 „Noteikumi par minimālo mēneša darba algu un minimālo stundas tarifa likmi”⁴⁴

Tā kā autore iepriekš noskaidroja, ka nepilngadīgie ir īpaša notiesāto grupa, kas bauda dažādas privilēģijas un papildus iespējas, tad Latvijas Sodū izpildes kodeksa 50.⁷ panta septītā daļa paredz arī to, ka nepilngadīgie ar audzināšanas iestādes nepilngadīgajiem priekšnieka atļauju var atstāt iestādes teritoriju uz laiku, kas nepieciešams eksāmenu kārtīšanai vispārējās vai profesionālās izglītības iestādē. Tā kā mācību process audzināšanas iestādēs nepilngadīgajiem notiek tāpat kā vispārējās izglītības iestādēs, vai vismaz pēc iespējas ir pielīdzināms, tad nepilngadīgajiem ir jādod iespēja kārtot eksāmenus, lai tie varētu iegūt izglītību, kas vēlāk tiem palīdzēs, atgriežoties sabiedrībā no ieslodzījuma vietas.

Audzināšanas iestādē nepilngadīgajiem, tāpat kā citās brīvības atņemšanas iestādēs, ir noteikta iekšējā kārtība, par kuras pārkāpšanu var piemērot sodu, piemēram, Latvijas Sodū izpildes kodeksa 70.panta pirmajā daļā ir noteikts, ka par režīma pārkāpšanu var izteikt brīdinājumu, izteikt rājienu, aizliegt kārtējo telefonsarunu, aizliegt kārtējo satikšanos. No Ieslodzījuma vietu pārvaldes 2013.gada publiskā pārskata izriet, ka „no piemēroto disciplinārsodu kopējā skaita 221 disciplinārsods piemērots nepilngadīgajiem ieslodzītajiem, to skaitā: izteikts brīdinājums – 26, izteikts rājiens – 62, aizliegts uz laiku līdz vienam mēnesim pirkt pārtikas produktus un tabakas izstrādājumus ieslodzījuma vietas veikalā – 59, ievietošana disciplinārajā izolatorā – 74.”⁴⁵ Par audzināšanas iestādes nepilngadīgajiem režīma pārkāpšanu, nepilngadīgajiem piemēro dažāda veida un rakstura sodus, savukārt, ja persona uzvedas priekšzīmīgi, centīgi attiecas pret darbu un mācībām, var piešķirt pamudinājumu. Latvijas Sodū izpildes kodeksa 68.panta pirmās daļas 4.punktā ir noteikti pamudinājumi audzināšanas iestādēs nepilngadīgajiem par labu uzvedību un godīgu attieksmi, piemēram, atļaut atstāt iestādi vecāku vai iestādes darbinieku pavadībā uz laiku līdz astoņām

⁴⁴ Noteikumi par minimālo mēneša darba algu un minimālo stundas tarifa likmi: Ministru kabineta 2013.gada 27.augusta noteikumi nr.665. Latvijas Vēstnesis, 2013. 30.augusts, nr.169.

⁴⁵ Gada publiskais pārskats. Ieslodzījuma vietu pārvalde. Publikācijas. 2013. Pieejams: http://www.ievp.gov.lv/index.php?option=com_content&view=article&id=72&Itemid=75&lang=lv [aplūkots 2015.gada 17.martā]

stundām. „No piemēroto pamudinājumu kopējā skaita, 127 pamudinājumi piemēroti nepilngadīgajiem,⁴⁶ piemēram, izteiktas pateicības, atļauts notiesātajiem izmantot papildus līdz sešām telefonsarunām gadā, piešķirts papildu laiks telefonsarunām. Šie pamudinājumi ir kā stimuls uzvesties daudz labāk, cītīgāk mācīties, strādāt un īstenot resocializācijas plānu.

Brīvības atņemšanas iestādes iekšējās kārtības noteikumu 18.punkts paredz, ka notiesātajiem vīriešiem īsi apgriež matus, bārdu un ūsas. Ar medicīnas daļas priekšnieka atļauju ir pieļaujami izņēmumi, ja notiesātajam ir galvaskausa vai sejas trauma, kas kropļo viņa izskatu. Notiesātajām sievietēm īsi apgriež matus saskaņā ar ārsta norādījumu. Brīvības atņemšanas iestādes iekšējās kārtības noteikumu 32.punktā ir noteikts, ka notiesātie, kuri sodu izcieš slēgtā cietuma un daļēji slēgtā cietuma soda izciešanas režīma augstākajā pakāpē un vidējā pakāpē, atklātajā cietumā un audzināšanas iestādē nepilngadīgajiem, dienas kārtībā noteiktajā laikā patstāvīgi var apmeklēt audzināšanas pasākumus, kas organizēti brīvības atņemšanas iestādē. Lai tiktu ievērota brīvības atņemšanas iekšējā kārtība, tad dienas kārtībā noteiktajā laikā jāveic skaitliskā pārbaude. Kā noteikts Brīvības atņemšanas iestādes iekšējās kārtības noteikumu 26.punktā, tad notiesātos, kuri sodu izcieš audzināšanas iestādē nepilngadīgajiem, skaitliskās pārbaudes laikā nostāda ierindā speciāli pārbaudei paredzētos laukumos. Autore norādītie punkti liecina par to, ka audzināšanas iestādē nepilngadīgajiem ir sava iekšējā kārtība, kuru pārkāpt nedrīkst, jo pretējā gadījumā tiks piemērots sods, piemēram, izteikts rājiens, brīdinājums, Latvijas Soduzpildes kodeksa 70.panta pirmās daļas 7.punktā noteikts, ka notiesātos, kas sodu izcieš audzināšanas iestādēs nepilngadīgajiem, ievietot disciplinārajā izolatorā līdz desmit diennaktīm, savukārt šī paša kodeksa 70.panta pirmās daļas 6.punktā noteikts, ka notiesātos, kas sodu izcieš cietumos, var ievietot soda izolatorā līdz piecpadsmit diennaktīm. Jāsecina, ka arī soda izolatorā nepilngadīgos tomēr ievieto uz mazāku laika periodu nekā pieaugušos notiesātos.

Audzināšanas iestādēs nepilngadīgajiem ir sava iekšējā kārtība, lai efektīvāk resocializētu nepilngadīgos tiek rīkoti dažādi konkursi, pasākumi. Autore uzskata, ka lietderīga brīvā laika pavadīšana ir viens no veidiem kā palīdzēt mainīt nepilngadīgā domāšanu, dzīves mērķus un skatu uz nākotni. Autore sprāt, nepilngadīgie, kuriem ir hobiji, nodarbošanās, brīvajā laikā, mazāk izdara likumpārkāpumus nekā tie, kas klaiņo pa ielām un nezina, kā sevi nodarbināt. Nepilngadīgie viennozīmīgi nevar brīvības atņemšanas sodu izciest kopā ar pilngadīgajiem, jo, atrodoties ar pieaugušajiem notiesātajiem, nepilngadīgie var

⁴⁶ Gada publiskais pārskats. Ieslodzījuma vietu pārvalde. Publikācijas. 2013. Pieejams: http://www.ievp.gov.lv/index.php?option=com_content&view=article&id=72&Itemid=75&lang=lv [aplūkots 2015.gada 17.martā]

ciest no vardarbības un cita veida ietekmes, jo tas diemžēl ir aktuāls jautājums ieslodzījuma vietās pieaugušajiem. Šeit var norādīt Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2013.gada 29.oktobra spriedumu, no kura lietas apstākļiem izriet, ka vardarbība ieslodzījuma vietās notiek. „Iesniedzējs apgalvoja, ka, atrodoties Daugavpils cietumā, viņš atkārtoti cietis no citu ieslodzīto fiziskas vardarbības. Iesniedzējs apgalvoja, ka piekaušanu rezultātā bija zaudējis vairākus zobus. Iesniedzējs norādīja, ka arī apsūdzība par seksuālu vardarbību pret nepilngadīgajiem, padarīja viņu par mērķi citu ieslodzīto uzbrukumiem.”⁴⁷ Šis spriedums pilnībā atspoguļo situāciju, kāda valda ieslodzījuma vietās, kur sodu izcieš pieaugušie notiesātie.

2014.gada 2.oktobra grozījumi paredz ieviest nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no soda izciešanas ar elektroniskās uzraudzības noteikšanu. Sākumā bija plānots, ka elektroniskā uzraudzība Latvijā stāsies spēkā 2015.gada 1.februārī, bet Latvijas Soduzpildes kodeksa pārejas noteikumu 32.punktā ir noteikts, ka Latvijas Soduzpildes kodeksa trīspadsmitajā "A" nodaļā un divdesmitajā "A" nodaļā noteikto attiecīgi piemēro no 2015.gada 1.jūlija. Latvijas Soduzpildes kodeksa grozījumi noteic „papildināt kodeksu ar divdesmito „A” nodaļu - Nosacīti pirms termiņa no soda izciešanas atbrīvotā uzraudzības kārtība.” Ar šiem grozījumiem Latvijas Soduzpildes kodeksā tika ieviestas normas attiecībā uz elektronisko uzraudzību.

Krimināllikuma 61.¹ panta pirmajā daļā ir noteikts, ka elektroniskā uzraudzība ir intensīvas kontroles pasākumi, kurus nosaka tiesa, lai ierobežotu notiesātā brīvu pārvietošanos. Lai varētu īstenot elektronisko uzraudzību, pie notiesātā ķermeņa tiks pievienota elektroniska ierīce, kas ļaus kontrolēt, kur notiesātais atrodas konkrētā laikā. Autore uzskata, ka elektroniskā uzraudzība būs ļoti labs veids kā samazināt ieslodzīto skaitu ieslodzījuma vietās, jo „2014.gada 7.aprīlī ieslodzījuma vietās atradās 3659 notiesātās personas.”⁴⁸ Latvija ir viena no nedaudzajām Eiropas Savienības valstīm, kur līdz šim nebija ieviesta elektroniskā uzraudzība, piemēram, Igaunijā elektroniskā uzraudzība jau ir ieviesta no 2007.gada. „Projekta vadītājs Imants Jurevičius informē, ka tādējādi paredzēts samazināt cietumos ieslodzīto personu skaitu, paaugstināt cietumu un probācijas darbinieku profesionālo kompetenci, kā arī celt ieslodzīto izglītības līmeni un veidot, un stiprināt viņu motivāciju pēc

⁴⁷ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 11160/07 D.F. pret LATVIJU. Pieejams: <http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=press/factsheets&c=> [aplūkots 2015.gada 19.martā]

⁴⁸ Elektroniskā uzraudzība Latvijā. Pieejams: http://www.probacija.lv/uploads/norway_grants/lv08/elektroniska_uzraudziba_latvija.pdf [aplūkots 2015.gada 20.februārī]

soda izciešanas nostāties uz likumpaklausības ceļa.”⁴⁹ Ja Latvija būtu ieviesusi elektronisko uzraudzību daudz ātrāk, tad tagad iespējams nebūtu tik ļoti pārslogoti cietumi, jo likumprojekta „Grozījumi Krimināllikumā” anotācijā ir norādīts elektroniskās uzraudzības ieviešanas pamatojums, proti, „ņemot vērā lielo notiesāto skaitu ieslodzījuma vietās un līdz ar to arī pieaugošās izmaksas notiesāto uzturēšanai, daudzās valstīs ir veikti pasākumi, lai ieviestu brīvības atņemšanas soda alternatīvas, tādējādi samazinot notiesāto skaitu ieslodzījuma vietās.”⁵⁰ Saskaņā ar Krimināllikuma 61.¹panta otro daļu, elektronisko uzraudzību varēs piemērot sākot no viena un līdz pat divpadsmit mēnešiem. Varētu rasties viedoklis, ka to jāpiemēro pēc iespējas uz ilgāku laiku, taču autore uzskata, ka pārāk ilgi ierobežojot personas pārvietošanos, tas sniegs nevis pozitīvu, bet gan negatīvu rezultātu. Autore uzskata, ka būtu jāatrod kāds optimālais laiks, kuru piemērot, uzliekot elektronisko uzraudzību.

Krimināllikuma 61.panta 2.¹ daļā noteikts, ka nosacīti pirms termiņa atbrīvojot no soda, notiesātajam varēs piemērot elektronisko uzraudzību, ievērojot šādus nosacījumus: notiesātais piekrt elektroniskajai uzraudzībai, elektroniskās uzraudzības īstenošana ir iespējama notiesātā dzīvesvietā, elektroniskās uzraudzības piemērošana veicinās notiesātā iekļaušanos sabiedrībā. Tas nozīmē, ka elektronisko uzraudzību nevarēs piemērot visiem pēc kārtas, tāpēc, spriežot pēc citu valstu pieredzes, personas, kurām tiks piemērota elektroniskā uzraudzība, nebūs daudz, piemēram, „pērnā gada beigās elektroniskā uzraudzība Igaunijā tika piemērota aptuveni 110 personām.”⁵¹ Ja ņemam vērā, ka 2014.gadā Latvijā bija 3659 ieslodzītie, tad 110 ir ļoti mazs skaitlis.

Elektronisko uzraudzību varēs piemērot arī personām, kas izdarījušas noziedzīgus nodarījumus pirms pilngadības sasniegšanas – nepilngadīgajiem. Krimināllikuma 65.panta 3.¹ daļā ir noteikts, ka nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no soda ar elektroniskās uzraudzības noteikšanu attiecībā uz personu, kas izdarījusi noziedzīgu nodarījumu pirms astoņpadsmit gadu vecuma sasniegšanas, varēs ierosināt, ja tā izcietusi ne mazāk par vienu trešdaļu no piespriestā soda. Viens no elektroniskās uzraudzības uzdevumiem ir ātrāka personas resocializācija, kas ietver atgriešanos ģimenē, skolā, sabiedrībā kopumā. „Ieguvumi no elektroniskās uzraudzības: finansiālais – samazinātas soda izpildes izmaksas, samazinot

⁴⁹ Luksa M. Ar elektronisko aproci pretim godīgai dzīvei. Pieejams: <http://www.lvportals.lv/visi/likumi-prakse/257644-ar-elektronisko-aproci-pretim-godigai-dzivei/> [aplūkots 2015.gada 14.martā]

⁵⁰ Likumprojekta „Grozījumi Krimināllikumā” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija). Pieejams: <http://titania.saeima.lv/LIVS11/SaeimaLIVS11.nsf/0/6829FD63363E00FEC2257D1C0025D323?OpenDocument> [aplūkots 2015.gada 20.februārī]

⁵¹ Elektroniskā notiesāto uzraudzība – no 2015.gada. Pieejams: <http://m.lvportals.lv/visi/likumi-prakse/262773-elektroniska-notiesato-uzraudziba-no-2015gada/> [aplūkots 2015.gada 20.februārī]

ieslodzīto skaitu, tostarp ieslodzījumā pavadāmo laiku, efektīvāka un stingrāka (kā līdz šim) kontrole pār notiesātā atrašanos dzīvesvietā, ātrāka notiesātās personas resocializācija.”⁵² Piemērojot elektronisko uzraudzību, nepilngadīgais it kā nebūs izolēts no sabiedrības, bet tajā pašā laikā viņš tiks kontrolēts, piemēram, vai viņš apmeklē izglītības iestādi, vai viņš pēc pulksten 22:00 atrodas mājās.

Autore uzskata, ka būtisks atskaites punkts ir 2014.gada 2.oktobra grozījumi, kas ir veikti Latvijas Sodū izpildes kodeksā, pēc kuru stāšanās spēkā audzināšanas iestādē nepilngadīgajiem varēs palikt līdz divdesmit piecu gadu vecumam, lai pabeigtu iesākto izglītību, nostiprinātu resocializācijas rezultātus. Jebkurā gadījumā, lai arī nepilngadīgajiem notiesātajiem attiecībā pret pieaugušajiem ir dažādas privilēģijas, tie tik un tā ieslodzījuma vietā pirmām kārtām ir likumpārkāpēji un tikai tad nepilngadīgie. Vēršot uzmanību uz nepilngadīgo brīvības atņemšanas soda izpildes atšķirībām no pieaugušajiem ieslodzītajiem, var minēt to, ka nepilngadīgajiem ir cita dienas uztura norma, kurā ietilpst citi produkti un arī produktu daudzums nekā, piemēram, dienas uztura normā nr.1. Audzināšanas iestādē nepilngadīgajiem nav režīma pakāpju, savukārt ieslodzījuma vietās pieaugušajiem ir soda izpilde režīma pakāpes. Soda izpildes režīma pakāpes atšķiras ar nosacījumiem, kas tajās pastāv, savukārt, ja audzināšanas iestādē nepilngadīgajiem režīma pakāpju nav, tad attieksme pret visiem nepilngadīgajiem ir vienāda, tiem ir vienāds telefonsarunu skaits mēnesī, vienāds daudzums satikšanos ar tuviniekiem. Būtiska atšķirība ir arī tā, ka nepilngadīgie ar ieslodzījuma vietas administrācijas atļauju var īslaicīgi atstāt ieslodzījuma vietu, piemēram, lai nokārtotu eksāmenus izglītības iestādē, šāda veida privilēģiju nav ieslodzījuma vietās pieaugušajiem, ja neņemam vērā atklātos cietumos. Lai gan pati brīvības atņemšanas soda izpildes būtība ir viena un tā pati, tomēr pastāv vairākas privilēģijas, kas ir raksturīgas tikai nepilngadīgajiem notiesātajiem. Autore uzskata, ka tas viennozīmīgi ir jāvērtē pozitīvi, jo, lai arī nepilngadīgie ir likumpārkāpēji, tie ir arī ir bērni, pret kuriem nepieciešama īpaša attieksme. Autore uzskata, ka svarīga ir elektroniskās uzraudzības ieviešana Latvijā, tā kā tas ir jauns process, noteikti būs vēl daudz izmaiņu, uzlabojumu šajā sistēmā. Tas būs veids, kā celt izglītības līmeni, atbrīvojot vietas ieslodzījuma iestādēs, kā arī nosacīti pirms termiņa atbrīvoti no soda ar elektroniskās uzraudzības piemērošanu varēs apmeklēt brīvi izglītības iestādes, atrasties kopā ar savu ģimeni un tuvajiem cilvēkiem, autore uzskata, ka nepilngadīgajiem tas nāks par labu, lai gan jāpiebilst, ka noteikti būs arī izņēmuma gadījumi.

⁵² Elektroniskā uzraudzība Latvijā. Pieejams:

http://www.probacija.lv/uploads/norway_grants/lv08/elektroniska_uzraudziba_latvija.pdf [aplūkots 2015.gada 20.februārī]

2. Ar brīvības atņemšanu notiesāto resocializācijas nozīme brīvības atņemšanas soda izpildē nepilngadīgajiem

2.1. Resocializācijas jēdziens

Iemācoties kaut ko jaunu, atzīstot kādas vērtības, personas labāk spēj iekļauties sabiedrībā, pilnvērtīgi veidot savu dzīvi, pielietojot jaunas tehnoloģijas un apgūstot jaunas zināšanas un iemaņas, tāpēc resocializācija ir attiecināma uz jebkuru no sabiedrības locekļiem. Jāvērš uzmanība uz to, ka ar brīvības atņemšanu notiesāto personu resocializācija ietver specifiskākus pasākumus un programmas, kas piemērotas un veidotas tieši notiesāto resocializācijai. Šajā gadījumā nepietiek tikai iemācīt kaut ko jaunu nepilngadīgajiem, svarīgi ir panākt, lai nepilngadīgais vēlas mainīt savu dzīvi, atteikties no ierastā dzīvesveida, no noziedzīgu nodarījumu veikšanas. „Profesors V.Zahars vairākkārt ir sniedzis savu skaidrojumu resocializācijas jēdzienam, proti – audzināšanas process, kurš notiesātajam dod iespēju palielināt viņa komunikāciju un sociālo labumu gūšanas iespējas, kā arī ar resocializāciju ir jāsaprot pozitīvas pārmaiņas likumpārkāpēja dzīvesveidā, vērtību organizācijā, uzvedības motivācijā, kuras ļauj nodrošināt sodītās personas atrašanos brīvībā bez apkārtējo personu apdraudējuma.”⁵³ Resocializācija būtībā ir ļoti plašs jēdziens, kurš aptver gan vērtību, gan dzīvesveida maiņu, spēju komunicēt ar citiem sabiedrības locekļiem, to visu ir jācenšas panākt ar resocializācijas palīdzību, kamēr nepilngadīgais atrodas audzināšanas iestādē nepilngadīgajiem. Attiecībā uz nepilngadīgo personu ir jāīsteno resocializācijas process, kura laikā persona maina savas vērtības, dzīvesveidu, intereses, nākotnes mērķus, kā rezultātā persona vairāk neapdraud apkārtējos cilvēkus. „Brīvības atņemšanas soda būtība ir liegt notiesātajam tiesības brīvi pārvietoties un rīkoties, tādējādi brīvības atņemšanas soda svarīgākais uzdevums ir likumpārkāpēja rīcības labošana un viņa reintegrācija sabiedrībā.”⁵⁴

Kā norādīts Ar brīvības atņemšanu notiesāto personu resocializācijas koncepcijā, tad „resocializācija – sociālās uzvedības korekcijas un sociālās rehabilitācijas pasākumu kopums, kas vērsts uz tiesiskas uzvedības modeļa veicināšanu, sociāli pozitīvu vērtību izpratnes veidošanu notiesātajā, un brīvības atņemšanas soda mērķa sasniegšanu.”⁵⁵ „Resocializācija ir jaunu vērtību, sociālo lomu apzināšana iepriekš iegūto vietā, kuras nepietiekami apzinātas,

⁵³ Škavronska D. No Taliona principa līdz resocializācijai. Jurista Vārds, 2010. 14.februāris, nr.50 (645)

⁵⁴ Janule P. Notiesāto personu reintegrācija sabiedrībā pēc soda izciešanas. Jurista Vārds: 2009. 19.maijs, nr.20 (563), 1.lpp.

⁵⁵ Ar brīvības atņemšanu notiesāto personu nodarbinātības koncepcija. Pieejams: <http://tap.mk.gov.lv/mk/tap/?pid=30319507> [aplūkots 2015.gada 23.februārī]

apgūtas vai attīstītas.”⁵⁶ Resocializāciju var attiecināt uz jebkuru personu, maldīgs ir viedoklis, ka resocializēt var tikai notiesātas personas. Ar brīvības atņemšanu notiesāto personu resocializācijas koncepcijā resocializācija ir skaidrota tieši saistībā ar brīvības atņemšanu notiesātajām personām, bet Socioloģijas skaidrojošajā vārdnīcā ir skaidrots vispārējs resocializācijas jēdziens, kas attiecas uz ikvienu sabiedrības locekli, kas vēlas apgūt jaunas vērtības, iemaņas, kuras līdz šim nav spējis vai varējis apgūt.

Krimināllikuma 35.panta otrajā daļā noteikts, ka soda mērķis ir: aizsargāt sabiedrības drošību, atjaunot taisnīgumu, sodīt vainīgo personu par izdarīto noziedzīgo nodarījumu, resocializēt sodīto personu, panākt, lai notiesātais un citas personas pildītu likumus un atturētos no noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas. Likumā jau ir ietverta atsauce uz to, ka viens no soda mērķiem ir resocializācija, tāpēc tā brīvības atņemšanas soda izpildē nepilngadīgajiem ir svarīga.

Vēl joprojām liela sabiedrības daļa nesaprot, ka galvenais, piespriežot personai kādu sodu, nav to pēc iespējas bargāk sodīt, bet gan resocializēt, atturēt no jaunu noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas. „Ja ieslodzītais izbēg, sabiedrība attopas, ka ir apdraudēta. Mēs sākam apzināties, ka šāds, neviena neuzraudzīts noziedznieks, var nodarīt pāri ikvienam no mums vai mūsu tuviniekiem. Taču apstākļi, ka līdzīgus briesmu darbus var paveikt brīvībā nokļuvis notiesātais, kurš klusītēm izcietis savu sodu līdz beigām, sabiedrība neiedziļinās”⁵⁷ Kāda būtu jēga no soda, ja persona, pat izciešot visbargāko sodu, atkal un atkal izdarītu jaunus noziedzīgus nodarījumus. Tādā gadījumā brīvības atņemšanas iestādes vienīgais uzdevums būtu izolēt nepilngadīgo uz kādu laiku, bet tā tas nav. „Cietumzinātnes pamatlicēji jau astoņpadsmitā gadsimta nogalē nonāca pie secinājuma, ka ar soda spēku vien nav iespējams pozitīvi mainīt noziedznieka raksturu un sabiedrībā sāka kultivēt ieslodzīto resocializācijas ideju.”⁵⁸ Autore pilnīgi piekrīt šai atziņai, jo nepilngadīgo ievietojot audzināšanas iestādē nepilngadīgajiem un nepiedāvājot nekādas resocializācijas iespējas, netiks panākts vajadzīgais rezultāts. Protams, ir nepilngadīgie, kas jau pēc noziedzīga nodarījuma izdarīšanas nožēlo paveikto un nekad vairāk nevēlas to atkārtot, bet ir nepilngadīgo kategorija, ar kuriem jāveic smags un laikietilpīgs darbs, lai panāktu labvēlīgu un pozitīvu rezultātu.

⁵⁶ Socioloģijas skaidrojošā vārdnīca. Rīga: LU Socioloģijas katedra, 1997, 21.lpp.

⁵⁷ Luste M. Notiesāto resocializācijas „būt vai nebūt”. Pieejams:

<https://marisluste.wordpress.com/2010/11/09/107/> [aplūkots 2015.gada 03.martā]

⁵⁸ Turpat.

Autore uzskata, ka jēdzienu „resocializācija”, sabiedrībā lieto diezgan reti, tāpēc daudzi neizprot tā patieso būtību, pasākumus un programmas, ko resocializācija aptver. Resocializācija ir ļoti svarīga notiesāto nepilngadīgo soda izciešanas laikā, jo „var teikt, ka šodien resocializācija ir kā sprauga cietumā, pa kuru tajā var ienākt cita ārpus esoša realitāte.”⁵⁹ Tā dzīve, vērtības, dzīvesveids, morāles un ētikas normas, kas pastāv ārpus cietuma, ir kā motivācija notiesātajiem, lai mainītos. Šeit svarīgi ir pieminēt tieši ANO Vadlīnijas nepilngadīgo noziedzības novēršanai (Rijādas vadlīnijas).⁶⁰ ANO Vadlīniju nepilngadīgo noziedzības novēršanai pirmajā punktā ir noteikts, ka noziedzības novēršanai sabiedrībā ir būtiska nozīme arī nepilngadīgo noziedzības novēršanā, ka, iesaistoties sociālās aktivitātes un pieņemot cilvēcīgu nostāju sabiedrībā, nepilngadīgie var novērsties no kriminālo darbību veikšanas. Autore secina, ka resocializācijai ir ļoti būtiska nozīme un loma brīvības atņemšanas soda izpildē nepilngadīgajiem, jo tieši ar resocializācijas līdzekļiem var panākt, ka persona, izciešot brīvības atņemšanas sodu, pārdomā savu rīcību un mainās uz labāku pusi. Resocializācija paredz arī sabiedrības līdzdalību noziedzības novēršanā nepilngadīgo vidū. Šo pašu vadlīniju trešais punkts nosaka, ka nepilngadīgajiem jābūt aktīviem sabiedrības locekļiem, tikai iesaistoties kādās aktivitātēs, un nodarbībās persona ir spējīga mainīties un kaut ko saprast.

Latvijas Sodū izpildes kodeksa 61.¹ panta pirmajā daļā ir noteikts, ka ar brīvības atņemšanu notiesāto resocializācijas process (turpmāk — notiesāto resocializācija) ir sociālās uzvedības korekcijas un sociālās rehabilitācijas pasākumu kopums, kura mērķis ir veicināt notiesātā tiesisku uzvedību un veidot viņam sociāli pozitīvu vērtību izpratni. Resocializācija ir veidota tā, lai mēģinātu ieaudzināt notiesātajos tiesisku uzvedību, stimulētu viņus uzvesties tiesiski, ievērot likumus, sabiedrībā valdošās morāles normas, jo, iznākot no ieslodzījuma vietas, sabiedrība uz notiesātajiem raugās nosodoši. „Ieslodzījuma vietās ieslodzītie sastopas ar dažādām problēmām, kas rada pārmaiņas viņu personībā. Problēmas nezūd pēc atbrīvošanās no ieslodzījuma vietas, bet nereti tām pievienojas jauna – psiholoģiska nesagatavotība jaunajiem dzīves apstākļiem.”⁶¹ Šajās notiesāto problēmās ietilpst gan tas, ka nav mājoķļa, izejot no cietuma, nav pietiekamu zināšanu un izglītības, bieži vien ir atkarības, gan no alkohola, gan no narkotiskajām vielām, šīs visas problēmas var veicināt to, ka nepilngadīgais izdara atkārtoti noziedzīgu nodarījumu, bet, kā redzams Ieslodzījumu vietu pārvaldes datos, nepilngadīgie bieži veic atkārtoti noziedzīgus nodarījumus, piemēram,

⁵⁹ Losāne R. Mirjamas modeļa institucionalizācija cietumā. Jurista Vārds, 2014. 18.februāris. Nr.7. (809)

⁶⁰ United Nations Guidelines for the Prevention of Juvenile Delinquency (The Riyadh Guidelines) Pieejams: <http://www.un.org/documents/ga/res/45/a45r112.htm> [aplūkots 2015.gada 18.martā]

⁶¹ Sociālās rehabilitācijas programma ieslodzītajiem un bijušajiem ieslodzītajiem. Dzīves skola II. Rīga. 2006. Pieejams: <http://www.probacija.lv/uploads/equal/ievads.pdf> [aplūkots 2015.gada 18.martā]

atkārtoti ar brīvības atņemšanas sodu notiesāto nepilngadīgo īpatsvars ir 75% (Skat.Pielikums Nr.4 un Nr.5).

Resocializācija ir ļoti atbildīgs, laukietilpīgs process, jo „svarīgākais uzdevums visā šajā kompleksā nav izolēt vainīgo personu no sabiedrības, bet darīt visu iespējamo, lai ieslodzījuma laikā tā iegūtu izglītību, profesiju, mainītu domāšanas veidu un, iznākot pa cietuma vārtiem, sāktu pilnvērtīgu dzīvi.”⁶² Sabiedrība neiegūtu nekādu labumu, noziedzinieku skaits nesamazinātos, ja personu ievietotu ieslodzījuma vietā un tai nepiedāvātu iespēju resocializēties. Tādā gadījumā nepilngadīgais izciestu piemēroto sodu, nepārdomātu savu uzvedību un pieļautās kļūdas, un, izejot no ieslodzījuma vietas, atkal atgrieztos pie sev ierastā dzīvesveida. „Persona, kura nonāk brīvībā pēc ilgstošas uzturēšanās ieslodzījumā, kura mērķis bija vienīgi izolācija un stingrs režīms, agrāk vai vēlāk atgriežas uz noziedzīgā ceļa, atsevišķos gadījumos šāda persona ir pat bīstamāka nekā pirms ieslodzījuma.”⁶³ Sabiedrībā valda uzskats un autore arī pievienojas šim uzskatam, ka brīvības atņemšanas iestāžu vide nav pati labākā vieta, kur pavadīt laiku. Laiks, ko nepilngadīgie pavada audzināšanas iestādē nepilngadīgajiem, viennozīmīgi atstāj kādu ietekmi. Autore uzskata, ka jāīsteno brīvības atņemšana sods tādā veidā, lai no ieslodzījuma vietas iznāktu cilvēki ar augstām morāles normām, kuri negribēs atkārtoti veikt noziedzīgus nodarījumus.

2.2. Resocializācijas līdzekļu piemērošana brīvības atņemšanas soda izpildē nepilngadīgajiem

Lai personu resocializētu, ar to ir jāstrādā speciāli apmācītām personām, kuras zina kā strādāt ar cilvēkiem, kuri ir izdarījuši vismaz vienu noziedzīgu nodarījumu. „Resocializācijas līdzekļu īstenošanu notiesātajiem, kuriem tā nepieciešama atbilstoši resocializācijas plānam, nodrošina brīvības atņemšanas iestādes administrācija.”⁶⁴ Katram nepilngadīgajam ir savas rakstura iezīmes, personības izpausmes, iemesli, kāpēc viņš ir izdarījis noziedzīgu nodarījumu, arī dažādas iemaņas un prasmes, tāpēc katram no nepilngadīgajiem tiek izveidots savs resocializācijas plāns. Kā noteikts Latvijas Soduzpildes kodeksa 61.⁶ panta pirmajā daļā, tad plānā tiek paredzēta notiesātā resocializācijas gaita un atspoguļoti notiesātā resocializācijas rezultāti. Katram no notiesātajiem tiek piemeklēts individuāls resocializācijas plāns atkarībā no antisociālās uzvedības, atkārtota noziedzīga nodarījuma izdarīšanas riska

⁶²Luksa M. Brīvības atņemšana nav valsts atreibība. Ieslodzīto resocializācija. Pieejams: <http://www.lvportals.lv/skaidrojumi/255700-brivibas-atnemsana-nav-valsts-atreibiba-ieslodzito-resocializacija/> [aplūkots 2015.gada 03.martā]

⁶³Škavronska D. No Taliona principa līdz resocializācijai. Jurista Vārds, 2010. 14.decembris. Nr.50 (645)

⁶⁴Notiesātā resocializācijas īstenošanas kārtība: Ministru kabineta 2013.gada 9.aprīļa noteikumi nr.191. Latvijas Vēstnesis. 2013. 11.aprīlis. nr. 70 (4876)

pakāpes un citiem faktoriem. No veiksmīgas resocializācijas plāna izstrādes nepilngadīgajiem, galvenokārt, ir atkarīga resocializācijas veiksmīga realizēšana.

Kā norādīts Latvijas Soduzpildes kodeksa 61.¹ panta trešajā daļā – ar brīvības atņemšanu notiesāto sociālā rehabilitācija (turpmāk — notiesāto sociālā rehabilitācija) ir līdzekļu kopums, kas brīvības atņemšanas soda izpildes ietvaros tiek īstenots, lai notiesātais saglabātu vai apgūtu sociālās iemaņas, profesionālās vai vispārīgās zināšanas un prasmes. Notiesāto sociālās rehabilitācijas uzdevums ir saglabāt tās iemaņas, kas personai bija apgūtas līdz nonākšanai ieslodzījuma vietā un iemācīt jaunas prasmes un iemaņas, kas palīdzētu atturēties no noziedzīgu nodarījumu veikšanas. Autore uzskata, ka brīvības atņemšanas soda izpilde nav iespējama bez sociālās rehabilitācijas, jo sabiedrība pastāvīgi mainās, tāpēc arī nepilngadīgajiem jāapgūst jaunas prasmes, iemaņas, lai būtu noderīgi sabiedrībā.

Viens no vadošajiem dokumentiem, kas regulē resocializāciju un tās līdzekļus, ir „Ar brīvības atņemšanu notiesāto personu resocializācijas koncepcija”, kurā ir noteiktas arī galvenās vadlīnijas saistībā ar notiesāto sociālo rehabilitāciju. „Notiesāto sociālās rehabilitācijas galvenie līdzekļi ir: izglītošana – vispārējā un profesionālā izglītība, neformālās un interešu izglītības pasākumi, sabiedriski lietderīga nodarbināšana, brīvā laika organizēšana sadzīves prasmju attīstīšana – spēja dzīvot patstāvīgi – pašaprūpes prasmes, vecāku iemaņas, ģimenes budžeta plānošana, ētika, veselības mācība, u.c.”⁶⁵ Svarīgi ir norādīt, ka koncepcijā ir minēti četri sociālās rehabilitācijas līdzekļi, bet Latvijas Soduzpildes kodeksa 61.³ panta pirmās daļas 4.punktā ir norādīts vēl viens līdzeklis - psiholoģiskā aprūpe. Katrs sociālās rehabilitācijas līdzeklis ir svarīgs notiesātā resocializācijas procesā. Katrs nepilngadīgais ir individuāls, tāpēc kādam, kā līdzeklis var tikt piemērota izglītošana, citam nodarbināšana, bet kādam varbūt piemēroti visi notiesāto sociālās rehabilitācijas līdzekļi. Sabiedriski lietderīgu nodarbināšanu regulē Tieslietu Ministrijas izstrādātā „Ar brīvības atņemšanu notiesāto personu nodarbinātības koncepcija.”⁶⁶ Nodarbinātība ietver notiesāto darbu brīvības atņemšanas iestāžu saimnieciskajā apkalpē, komersanta izveidotās ražotnēs brīvības atņemšanas iestādē vai ārpus tās, kā arī nodarbināšanu bez atlīdzības brīvības atņemšanas iestādes teritorijas labiekārtošanā. Darbs var būt kā atlīdzības, tā bez atlīdzības. Autore uzskata, ka darbs ir viens no iedarbīgākajiem resocializācijas līdzekļiem, jo „kā jau konstatēts Latvijā un ārvalstīs veiktajos pētījumos, nodarbinātība pēc ieslodzījuma ir cieši saistīta ar

⁶⁵ Ar brīvības atņemšanu notiesāto personu nodarbinātības koncepcija. Pieejams:

<http://www.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=30319507&mode=mk&date=2010-07-06> [aplūkots 2015.gada 03.martā]

⁶⁶ Turpat.

nodarbinātību ieslodzījuma vietās, jo, strādājot ieslodzījuma vietās, notiesātie var mācīties, uzturēt un pilnveidot savas darba prasmes, kas viņiem palīdzētu konkurēt darba tirgū.”⁶⁷

„Notiesātie nepilngadīgie gada laikā piedalījās 141 pasākumā, vidēji vienā pasākumā piedalījās 13 nepilngadīgie notiesātie.”⁶⁸ Resocializācijas process ietver dažāda veida brīvā laika pavadīšanu, piemēram, „Cēsu Audzināšanas iestādē nepilngadīgajiem noritējušas „Talantu cīņas”, kurās ieslodzītie jaunieši žūrijai demonstrēja savus rokdarbus.”⁶⁹ Nepilngadīgie audzināšanas iestādē nepilngadīgajiem savu radošo domāšanu vērš uz dažādu talantu attīstību, uz savu personīgo izaugsmi, kas tiek veicināta ar dažādām radošām aktivitātēm. Tādas radošās aktivitātes notiek arī Ilģuciema cietuma nodaļā nepilngadīgajām, piemēram, vecākā inspektore Regīna Martinena stāsta, ka tiek rīkoti dziedāšanas konkursi, karnevāli, dejas. „Galū galā visas prot šūt, un tad tērpi jau pāris nedēļās gatavi! Vēl viņas daudz nodarbojas ar rokdarbiem, kurus sūta bērnu namiem kā dāvanas – zeķītes, šallītes, džemperīšus.”⁷⁰ Šīs radošās aktivitātes palīdz nepilngadīgajām personām saprast, ka narkotiku lietošana, huligānisms, zagšana un daudzas citas prettiesiskas darbības, nav vienīgais, ar ko var nodarboties brīvajā laikā. Autore uzskata, ka audzināšanas iestādes nepilngadīgajiem uzdevums ir atklāt nepilngadīgos talantus, parādīt, ka viņi var dzīvot citu dzīvi, kurā būs vērtība ģimenei un mīlestībai. Notiesāto sociālā rehabilitācijas ietver plašu pasākumu spektru, no kuriem katrs līdzeklis ir svarīgs un būtisks notiesātās personas resocializācijas procesā. Ja valsts nerūpēsies par notiesāto personu nodarbinātību, izglītību, nesniegs palīdzību psiholoģisko jautājumu, sadzīves problēmu risināšanā un nesniegs iespēju arī atpūsties, tad cilvēks var palikt noslēgts, agresīvs, naidīgi noskaņots pret visiem sabiedrības locekļiem, bet tāds cilvēks sabiedrībā nevar atgriezties, jo ir liela varbūtība, ka tiks izdarīti jauni noziedzīgi nodarījumi.

2013.gadā Cēsu Audzināšanas iestādē nepilngadīgajiem tika realizētas divas sociālās rehabilitācijas programmas – „Pasargā sevi!” un „Vienkārši par sarežģīto”, bet Ilģuciema

⁶⁷ Valtenbergs V. Bijušo ieslodzīto iesaistīšana darba tirgū. Vai maksāsim vēlreiz? Pieejams: <http://politika.lv/article/bijuso-ieslodzito-iesaistisana-darba-tirgu-vai-maksasim-velreiz> [aplūkots 2015.gada 20.martā]

⁶⁸ Gada publiskais pārskats. Ieslodzījuma vietu pārvalde. Publikācijas. 2013. Pieejams: http://www.ievp.gov.lv/index.php?option=com_content&view=article&id=72&Itemid=75&lang=lv [aplūkots 2015.gada 20.martā]

⁶⁹ Talantu cīņas Cēsu audzināšanas iestādē nepilngadīgajiem. 22.08.2014. Pieejams: <http://www.kasjauns.lv/lv/zinas/162992/talantu-cinas-cesu-audzinanas-iestade-nepilngadigajiem-foto> [aplūkots 2015.gada 16.februārī]

⁷⁰ Nelidojošo putnu pasaule jeb reportāža no Ilģuciema cietuma (2.daļa).26.03.2010. Pieejams: <http://www.tvnet.lv/sievietem/attiecibas/324413-nelidojoso-putnu-pasaule-jeb-reportaza-no-ilguciema-cietuma-2dala> [aplūkots 2015.gada 16.februārī]

cietuma audzināšanas iestādes nepilngadīgajiem nodaļā – „Dzīves skola II”⁷¹ Katra no šīm sociālās rehabilitācijas programmām ir svarīga brīvības atņemšanas soda izpildē, jo soda izpildes laikā nepilngadīgie mācās, strādā, pilnveido sevi, lai pilnvērtīgi atgriezties sabiedrībā, tieši ar šo programmu palīdzību. „Programmas Dzīves skola II mērķis ir sagatavot atbrīvošanai un integrācijai sabiedrībā cilvēkus, kuri izcieš sodu vai ir izcietuši sodu brīvības atņemšanas iestādēs, palīdzot viņiem apgūt un attīstīt pamatprasmes, sniedzot zināšanas un ietekmējot attieksmes, kas veicina vieglāku saskarsmi ikdienā.”⁷² Attīstītas prasmes, jaunas iemaņas un zināšanas, kā arī spēja komunicēt ar apkārtējiem cilvēkiem, noder gan ieslodzījuma vietā, gan izejot no tās. „Projekts „Vienkārši par sarežģīto” ir veidots ar mērķi mazināt bijušo ieslodzīto un krimināli sodīto personu sociālo atstumtību un veicināt viņu iekļaušanos sabiedriskajā un darba dzīvē.”⁷³ Izejot no audzināšanas iestādes nepilngadīgajiem, persona jūtas izstumta no sabiedrības, izglītības iestādēs, darba tirgū uz iepriekš notiesātām personām raugās ar nosodījumu un negrib tās pieņemt darbā vai iesaistīt kādās citās sabiedrības aktivitātēs, tāpēc šī rehabilitācijas programma ir veidota tieši ar mērķi, lai palīdzētu notiesātajiem, izejot no ieslodzījuma vietas, iekļauties sabiedrībā.

Būtiski ir norādīt, ka no Ieslodzījuma vietas apskatītajiem datiem par resocializāciju, kas nav publicēti, var secināt, ka 2014.gadā ne Cēsu Audzināšanas iestādē nepilngadīgajiem, ne arī Ilūciema cietuma Audzināšanas iestādes nepilngadīgajiem nodaļā nebija realizēta neviena sociālās rehabilitācijas programma. Svarīgi ir norādīt, ka „Valsts probācijas dienests kopš 2004. gada Cēsu audzināšanas iestādē nepilngadīgajiem regulāri rīko akciju “Cilvēks cilvēkam”, ar mērķi popularizēt saturīga, izglītojoša brīvā laika pavadīšanu notiesāto jauniešu vidū, palīdzot uzlabot notiesāto savstarpējās komunikācijas un sadarbības prasmes, kā arī vienkārši radīt pozitīvas emocijas un dzīvesprieku, esot kopā un kopā darbojoties radošā, sportiskā atmosfērā. Akcija tiek rīkota divas reizes gadā – pavasarī un ziemā.”⁷⁴ Būtiski ir norādīt, ka nepilngadīgie pozitīvi vērtē šo akciju un vēlētos, lai to rīkotu biežāk nekā divas reizes gadā.

Sociālā uzvedība ir cilvēka atbilde uz ārējās pasaules radītiem stimuliem un motivāciju. Uzvedība sociālā vidē ir ļoti sarežģīts process, tā ir cilvēka atbilde uz konkrēto situāciju,

⁷¹ Gada publiskais pārskats ieslodzījuma vietu pārvalde. Publikācijas. 2013. Pieejams: http://www.ievp.gov.lv/index.php?option=com_content&view=article&id=72&Itemid=75&lang=lv [aplūkots 2015.gada 20.martā]

⁷² Sociālās rehabilitācijas programma ieslodzītajiem un bijušajiem ieslodzītajiem. Dzīves skola II. Rīga. 2006. Pieejams: <http://www.probacija.lv/uploads/equal/ievads.pdf> [aplūkots 2015.gada 18.martā]

⁷³ Projekts “Vienkārši par sarežģīto.” Pieejams: <http://www.probacija.lv/page.php?id=149> [aplūkots 2015.gada 20.martā]

⁷⁴ Pētījums par Cēsu audzināšanas iestādē nepilngadīgajiem notiesāto jauniešu interesi un apmierinātību ar akciju „Cilvēks cilvēkam”. Nepublicēts materiāls.

paužot savu attieksmi pret apkārtējo pasauli un sabiedrību. Apkārtējā pasaulē uz cilvēku iedarbojas dažādi faktori, tāpēc, ja šādi faktori ir negatīvi, tad personai var veidoties antisociāla uzvedība, kas izpaužas kā agresija, vardarbība. Agresīvai un uz vardarbību vērstai uzvedībai ir nepieciešama korekcija, jo cilvēks nespēj sabiedrībā pastāvēt nemitīgi pielietojot vardarbību vai esot agresīvs. Izmaiņas personas dzīvē nodrošina arī viņas uzvedības maiņu – gan uz sliktu, gan labo pusi.

Korekcija ir iedarbības veids, lai mainītu personas apkārtējās pasaules uztveri, līdz ar to arī uzvedību, bet sociālā korekcija „ir sabiedrības mērķtiecīga indivīda vai grupas sociālās situācijas maiņas, pieļauto kļūdu un noviržu labošana, antisociālās uzvedības novēršana. Uzvedības sociālā korekcija ir ilgstošā laika posmā veicams mērķtiecīgs pasākumu kopums, lai koriģētu indivīda vai grupas uzvedību ar mērķi mazināt vai nepieļaut deviantas uzvedības veidošanos, koriģēt delinkventu uzvedību.”⁷⁵ Lai panāktu nepilngadīgā uzvedības un dzīves veida maiņu, ir jāveic ilgstošs darbs, kas ir vērsts uz personas resocializāciju, kā rezultātā mainīsies nepilngadīgā uzvedība, komunikēšanas spēja ar līdzcilvēkiem un dzīvesveids. Kā norādīts Latvijas Sodū izpildes kodeksa 61.¹ panta otrajā daļā, tad ar brīvības atņemšanu notiesāto sociālās uzvedības korekcija (turpmāk — notiesāto sociālās uzvedības korekcija) ir līdzekļu kopums, kas brīvības atņemšanas soda izpildes ietvaros tiek īstenots, lai veicinātu notiesātā tiesisku uzvedību un novērstu prettiesiskas uzvedības iemeslus. Sociālās uzvedības korekcija tiek īstenota ar speciāli izstrādātu programmu un individuāla darba palīdzību. „Notiesāto sociālās uzvedības korekcijas galvenie līdzekļi ir: motivēšanas pasākumi, kā arī darbs ar prioritārajām grupām – jauniešiem, pirmo reizi brīvības atņemšanas iestādē esošajiem, notiesātajiem, kam piespriests ilgstošs brīvības atņemšanas sods, personām pirms atbrīvošanas no brīvības atņemšanas iestādes, atkarīgajiem, vardarbības veicējiem, dzimumnoziegumu veicējiem utt.”⁷⁶

Resocializācijas mērķis ir ne tikai iemācīt notiesātajam jaunas vērtības, darba prasmes un iemaņas, sniegt izglītību un dažāda veida palīdzību, bet arī mainīt personas domāšanu, motivēt to uz tiesisku uzvedību. Ja nepilngadīgais, izciešot sodu un atgriežoties atpakaļ sabiedrībā, vēl joprojām domā par noziedzīgu nodarījumu turpināšanu, nevajag uzreiz domāt, ka resocializācija nav īstenota pareizi vai pilnvērtīgi, iespējams pats notiesātais nevēlas

⁷⁵ Muceniece K., Kreišmane I., Reinholde I., Vanaga D. Vadlīnijas nepilngadīgo uzvedības sociālās korekcijas un sociālās palīdzības programmas izveidei. 2012. Pieejams:

http://www.bti.gov.lv/lat/metodiska_palidziba/vadlinijas_nepilngadigo/ [aplūkots 2015.gada 03.martā]

⁷⁶ Ar brīvības atņemšanu notiesāto personu nodarbinātības koncepcija. Pieejams:

<http://www.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=30319507&mode=mk&date=2010-07-06> [aplūkots 2015.gada 03.martā]

pakļauties resocializācijas līdzekļiem un mainīties, jo daudzi respondenti norādīja, ka negrib mainīties ieslodzījuma vietā (Skat.Pielikums Nr.6).

„2014.gadā 12 ieslodzījuma vietās kopumā tika īstenotas 11 (100%) resocializācijas programmas: 4 (36%) sociālās rehabilitācijas programmas un 7 (64%) sociālās uzvedības korekcijas programmas.”⁷⁷ Pētot, cik katrā ieslodzījuma vietā personu iesaistās resocializācijā, jāņem vērā, ka katra ieslodzījuma vieta resocializācijas programmas īsteno atbilstoši savām iespējām (nepieciešamie resursi: telpas, nodarbību vadītāji, telpas materiāli tehniskais aprīkojums utt.), tomēr, apkopojot visus ieslodzījuma vietu iesniegtos pārskatus par 2014.gadu, secināms, ka kopumā 2014.gadā procentuāli visvairāk notiesāto resocializācijas programmās ir bijuši iesaistīti Cēsu Audzināšanas iestādē nepilngadīgajiem (turpmāk – Cēsu AIEŅ), Ilģuciema, Šķirotavas un Liepājas cietumos. Šie cietumi ir bijuši līderi resocializācijas programmu īstenošanā arī iepriekšējos gados (Skat.Pielikumu Nr.3). Ja skatās atsevišķi nepilngadīgo notiesāto un apcietināto kategorijas, tad jāsaprot, ka 2014.gadā resocializācijas programmās tika iesaistīti tikai notiesāto nepilngadīgo kategorija – Cēsu AIEŅ. Cēsu AIEŅ 2014.gadā nepilngadīgie notiesātie (vecumā no 14 – 17 g.v.) tika iesaistīti 4 resocializācijas programmās, un kopumā tajās tika iesaistīti 48 nepilngadīgie notiesātie. Uz 01.01.2015. Cēsu AIEŅ ir 11 (100%) nepilngadīgie notiesātie, iesaistīto nepilngadīgo notiesāto skaits (48) ir lielāks par esošo nepilngadīgo notiesāto skaitu Cēsu AIEŅ uz 01.01.2015., kas varētu būt saistīts ar to, ka daļa no šiem ieslodzītajiem varētu būt vai nu atbrīvojušies, vai arī līdz ar pilngadības sasniegšanu varētu būt etapēti uz pieaugušo brīvības atņemšanas vietām, vai arī to, ka nepilngadīgie notiesātie varētu būt iesaistīti vienlaicīgi vairākās resocializācijas programmās. Cēsu AIEŅ 2014.gadā tika īstenotas 4 sociālās uzvedības korekcijas programmas: Atkarības profilakses nodarbību cikls pēc 12 soļu Minesotas programmas - pirmā izglītojoši informatīvā daļa, Motivācijas programma ieslodzīto personu resocializācijas procesa aktualizēšanai un veicināšanai, Dzimumnoziedznieku programma (Cēsu AIEŅ „Dzimumnoziedznieku programma” tiek īstenota noziedzniekiem, kuri veikuši sevišķi smagus noziegumus, bet tie nav dzimumnoziedznieki) , Equip.

Sociālās uzvedības korekcijas programma *Equip* „māca jauniešiem ne tikai domāt par sevi, bet arī rēķināties ar citiem cilvēkiem. Equip attīsta sociālās prasmes, tikumisko audzināšanu un agresijas menedžmentu.”⁷⁸ Sociālās uzvedības korekcijas programmas ir saistītas ar personas uzvedību sabiedrībā. Katrā situācijā jābūt atbilstošai uzvedībai,

⁷⁷ 2014.gadā ieslodzījuma vietās īstenotās resocializācijas programmas. Npublicēts materiāls.

⁷⁸ Muceniece K., Kreišmane I., Reinholde I., Vanaga D. Vadlīnijas nepilngadīgo uzvedības sociālās korekcijas un sociālās palīdzības programmas izveidei. 2012. Pieejams:

http://www.bti.gov.lv/lat/metodiska_palidziba/vadlinijas_nepilngadigo/ [aplūkots 2015.gada 03.martā]

nepilngadīgie, kuriem ir nosliece uz likumpārkāpumiem, bieži vien sabiedrībā uzvedas vulgāri, agresīvi, dažreiz pat neadekvāti. Ar sociālās korekcijas programmas Equip palīdzību tiek novērsta notiesātajās personās antisociāla uzvedība, kas sabiedrībā nav pieļaujama un pieņemama un kas noved pie likumpārkāpumiem. Equip programmas mērķis ir „iemācīt nepieļaut antisociālu (noziedzīgu) uzvedību, iemācot domāt tālredzīgi un atbildīgi. Mērķauditorija: jaunieši vecumā no 14 līdz 18 (25) gadiem”⁷⁹

Resocializācijas mērķis ar sociālās uzvedības korekcijas līdzekļiem ir motivēt nepilngadīgo, kas ievietots audzināšanas iestādē nepilngadīgajiem, un visu sabiedrību uzvesties atbilstoši tiesību normām un ievērot likumus. Nepilngadīgajam jābūt motivācijai uzvesties tiesiski un atbilstoši sabiedrībā valdošajām normām. „Uzvedības izmaiņām ir trīs svarīgi noteicošie elementi, ko nosacīti var nosaukt: Gribu, Varu un Darīšu.”⁸⁰ Kā jau iepriekš autore minēja, tad resocializāciju nevar realizēt, ja nepilngadīgais to nevēlas. Resocializācija ir ļoti smags, laikietilpīgs darbs, kas prasa lielu speciālistu atdevi un profesionalitāti. Nav iespējams panākt personas vērtību, dzīvesveida maiņu un arī noziedzības samazināšanos kopumā, nepilngadīgo ievietojot audzināšanas iestādē nepilngadīgajiem un tajā pašā laikā nepiedāvājot nekādas resocializācijas iespējas. Resocializācija tiek īstenota ar sociālās rehabilitācijas un sociālās uzvedības korekcijas līdzekļiem. Resocializācijas ietvaros tiek piedāvāts darbs, izglītība, psiholoģiskā aprūpe, brīvā laika pavadīšana un dažādas motivējošas programmas, kas ir vērstas uz personas resocializāciju. Autore vērs uzmanību, ka tieši veiksmīga resocializācija spēj patiešām mainīt nepilngadīgo un samazināt noziedzības līmeni, lai gan būtu jāatzīmē, ka neskatoties uz to, ka gandrīz visu valstu sodu izpildes likumi nosaka noziedznieku izolāciju no sabiedrības ar mērķi tos resocializēt, realitātē viss notiek citādi. „Daudzi notiesātie brīvības atņemšanas iestādēs tiek iesaistīti kriminālajā vidē un pieņem kriminālās pasaules likumus par savas uzvedības normām.”⁸¹ Autore uzskata, lai nepilngadīgie labprātīgi iesaistītos resocializācijā, jāpiedāvā tādi pasākumi, kas vairāk vērsti uz aktīvu laika pavadīšanu, sportu, dažādu talantu atklāšanu, jo nepilngadīgajiem ir grūti klausīties dažāda veida lekcijas. Nepilngadīgie arī aptaujas anketās norādīja, ka vēlētos vairāk sporta nodarbību un aktīvu brīvā laika pavadīšanu.

⁷⁹ Darbs ar nepilngadīgajiem Valsts probācijas dienestā. Rīga. 2010.gada 23.jūlijā. Pieejams:

http://providus.lv/article_files/2502/original/dementjevs.pdf?1382680057 [aplūkots 2015.gada 20.martā]

⁸⁰ Muceniece K., Kreišmane I., Reinholde I., Vanaga D. Vadlīnijas nepilngadīgo uzvedības sociālās korekcijas un sociālās palīdzības programmas izveidei. 2012. Pieejams:

http://www.bti.gov.lv/lat/metodiska_palidziba/vadlinijas_nepilngadigo/ [aplūkots 2015.gada 03.martā]

⁸¹ Janule P. Notiesāto personu reintegrācija sabiedrībā pēc soda izciešanas. Jurista Vārds. 2009 19.maijs, nr.20 (563), 5.lpp.

3. Ārvalstu brīvības atņemšanas soda izpildes nepilngadīgajiem normatīvā regulējuma salīdzinājums ar Latvijā pastāvošo

3.1. Igaunijas Republikas brīvības atņemšanas soda izpildes nepilngadīgajiem normatīvais regulējums

Igaunijas Sodu kodeksa⁸² 33.pants nosaka, ka kriminālatbildība Igaunijā iestājas no četrpadsmit gadu vecuma. Igaunijā Bērnu aizsardzības akta 37.pants nosaka, ka pret bērniem, kuru brīvība ir ierobežota vai kuri ir apcietināti, jāizturas tā, lai netiktu aizskarta viņu cieņa un gods. Igaunijā, vienīgajā no Balijas valstīm, ir izstrādāts un pieņemts Akts par nepilngadīgo sankcijām⁸³, kas stājās spēkā 2010.gadā un kurš ir piemērojams ne tikai nepilngadīgajiem no 14 līdz 18 gadu vecumam, bet arī bērniem no 7 gadu vecuma, taču tajā nav paredzēts tiem piemērot nekādas soda sankcijas.⁸⁴

Igaunijas Sodu kodeksa 87.pants paredz sankcijas, kuras tiek piemērotas tieši nepilngadīgajiem, jo nepilngadīgie ir morāli un garīgi vājāk attīstīti nekā pilngadīgas personas. Ņemot vērā nepilngadīgā brieduma pakāpi un arī spēju saprast savu rīcību un tās tiesiskās sekas, tiesa var atbrīvot personu no soda un piemērot kādu no Igaunijas Sodu kodeksa 87.panta pirmajā daļā noteiktajām sankcijām, piemēram, brīdinājumu, uzraudzību, ievietošanu jauniešu mājās, kā arī ievietošanu skolās audzēkņiem ar uzvedības problēmām. Igaunijas normatīvie akti paredz ne tikai sankcijas nepilngadīgajiem, kas netiek uzskatītas par sodu, bet arī brīvības atņemšanas sodu. Kā noteikts Igaunijas Sodu kodeksa 45.panta otrajā daļā, tad Igaunijā personām, kas noziedzīgu nodarījumu ir izdarījušas pirms pilngadības sasniegšanas, brīvības atņemšanas sodu nevar piemērot ilgāk par desmit gadiem, kā arī mūža ieslodzījums nepilngadīgajiem netiek piemērots. Saskaņā ar 2014.gada 29.decembra statistikas datiem, ieslodzījuma vietā tobrīd bija 1,1 % nepilngadīgo attiecībā pret visiem ieslodzītajiem, kas ir 3017 personas.⁸⁵ Veicot aprēķinus no dotajiem procentiem, autore secina, ka tobrīd Igaunijā bija 33 nepilngadīgie, kas atradās ieslodzījuma vietā.

⁸² Penal Code. Pieejams: http://www.wipo.int/wipolex/en/text.jsp?file_id=263669 [aplūkots 2015.gada 01.aprīlī]

⁸³ Juvenile Sanctions Act. Pieejams:

<https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/Riigikogu/act/527062014002/consolide> [aplūkots 2015.gada 22.martā]

⁸⁴ Judins A. Atjaunojošā justīcija nepilngadīgo noziedzības kontekstā: Baltijas valstis Eiropas dimensijā. Pieejams: http://providus.lv/article_files/1899/original/bez_sakumlapas_lv.pdf?1339440221 [aplūkots 2015.gada 10.februārī]

⁸⁵ World Prison Brief: Estonia. Pieejams: <http://www.prisonstudies.org/country/estonia> [aplūkots 2015.gada 03.aprīlī]

Igaunijas Ieslodzījuma likuma⁸⁶ 6.panta pirmā daļa nosaka, ka brīvības atņemšanas soda mērķis ir panākt personas likumpaklausīgu dzīvi un nodrošināt sabiedrisko kārtību. Šī likuma 11.panta pirmā daļa paredz, ka notiesātos ievieto cietumos atkarībā no dzimuma, vecuma, veselības stāvokļa un citiem faktoriem. Igaunijā tiek nodalīti vīrieši no sievietēm un nepilngadīgie no pilngadīgām personām. Kā nosaka Igaunijas Ieslodzījuma likuma 78.pants, tad nepilngadīgie sodu izcieš vai nu atsevišķos cietumos nepilngadīgajiem vai pieaugušo cietumu atsevišķās nodaļās nepilngadīgajiem. Autore uzskata, ka būtiski ir norādīt, ka nepilngadīgie ieslodzījuma vietās tiek sadalīti nodaļās: nepilngadīgie līdz 15 gadiem, no 15 – 16, no 16 – 18, 18 – 21 gadiem (Igaunijas Ieslodzījumu likuma 81.pants). Latvijā šāds iedalījums netiek paredzēts, bet autore uzskata, ka tas būtu lietderīgi, jo nepilngadīgie līdz 15 gadiem atšķiras no personām, kam ir 17 vai pat 18 gadi. Pamatojoties uz šī likuma 83.pantu, nepilngadīgos drīkst nodarbināt tikai saskaņā ar īpašajiem nosacījumiem, kas attiecināmi uz personām, kas jaunākas par 18 gadiem. Būtiski ir norādīt, ka Igaunijas Ieslodzījuma vietās nepilngadīgajiem līdz 18 gadiem obligāti jāiegūst pamatizglītība.

Vīru cietums, kurš tika uzbūvēts 2008.gadā⁸⁷ ir vieta, kur brīvības atņemšanas sodu izcieš nepilngadīgās personas, precīzāk nepilngadīgie vīriešu dzimuma pārstāvji. Vīru cietums ir pirmais cietums Igaunijā, kura ēkas savā starpā ir savienotas ar saziņas līdzekļiem, kas ir nepieciešams, lai tiktu nodrošināta pēc iespējas lielāka drošības pakāpe. Vīru cietumā ir sporta zāle, kapella, darbnīca, skola, kā arī telpas, kurās var nodarboties ar sociālajiem pedagogiem.⁸⁸ Šajā cietumā var izvietot 1100 personas, tai skaitā ir paredzētas arī vietas nepilngadīgajiem notiesātajiem. Pirms reformas arī Harku cietumā 1920-30 gados tika izvietotas nepilngadīgās notiesātās personas.⁸⁹

Līdzīgi kā Latvijā, arī Igaunijā kā resocializācijas līdzekļi Igaunijas ieslodzījuma vietās tiek piedāvāts darbs, izglītība, sociālais darbs, psihologa konsultācijas, medicīniskā palīdzība, kā arī nodarbības saistībā ar reliģiju.⁹⁰ Brīvības atņemšanas galvenais uzdevums ir panākt, lai persona dzīvo saskaņā ar tiesību normām, lai iemācās patstāvīgi dzīvot, iemācoties jaunas iemaņas un prasmes, ko var panākt, pievēršot katram gadījumam īpašu uzmanību. Uzmanība tiek vērsta uz iemeslu noziedzīga nodarījuma veikšanai, tikai noskaidrojot patieso iemeslu, var pozitīvi ietekmēt personu un mainīt tās dzīvesveidu. Igaunijā, ievieojot personu cietumā, tiek sastādīts resocializācijas plāns, piedāvājot tai darba, izlīdītības iespējas, tas viss tiek darīts,

⁸⁶ Imprisonment Act. <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/504112013005/consolide> [aplūkots 2015.gada 16.aprīlī]

⁸⁷ Тюрма Виру. Pieejams: <http://www.vangla.ee/43555> [aplūkots 2015.gada 01.aprīlī]

⁸⁸ Ibid.

⁸⁹ Тюрма Харку и Мурру. Pieejams: <http://www.vangla.ee/43557> [aplūkots 2015.gada 01.aprīlī]

⁹⁰ Отбытие наказания. Pieejams: <http://www.vangla.ee/43567> [aplūkots 2015.gada 01.aprīlī]

lai novērstu atkārtota noziedzīga nodarījuma izdarīšanas iespējas. Plānu sastāda speciāli kvalificētas personas, tai skaitā, sociālie darbinieki, psihologi, „šis plāns attiecībā uz nepilngadīgajiem tiek pārskatīts ik pēc sešiem mēnešiem.”⁹¹ Pārskatot šo programmu, var lemt par notiesātā pārvietošanu uz citu ieslodzījuma vietas nodaļu vai vispār uz citu ieslodzījuma vietu. Tāpat kā Latvijā, arī Igaunijā tiek paredzētas telefonsarunas, īslaicīgas (līdz trijām stundām) un ilglaicīgas satikšanās (līdz 24 stundām), kas ir iespējamās tikai ar pašiem tuvākajiem cilvēkiem, piemēram, māte, tēvs, brālis, vectēvs, kā arī īslaicīga brīvības atņemšanas vietas pamešana, kas ir līdz divdesmit vienai dienai, atkarībā no ieslodzījuma vietas mērķa (Ieslodzījuma likuma 32.pants), tas viss tiek darīts, lai netiktu pilnībā pazaudēts kontakts ar ār pasauli, jo, ja šis kontakts tiks pazaudēts, tad ieslodzītajam būs grūti atgriezties pēc soda izciešanas sabiedrībā. Ieslodzījuma vietas ieguldītais darbs, sniegtā palīdzība ir nepieciešama, lai nepilngadīgais varētu pilnvērtīgi pielāgoties sabiedrības dzīvei. Ieslodzījuma vietu likuma 84.panta otrā daļā noteikts, ka nepilngadīgajiem satikšanās un ieslodzījuma atstāšanas skaitu var palielināt. Tāpat kā Latvijā, Igaunijā arī pastāv sodi par ieslodzījuma vietas kārtības neievērošanu, proti, Ieslodzījuma likuma 63.panta otrā daļa paredz, ka nepilngadīgo var ievietot soda kamerā līdz 20 diennaktīm.

Lai tiktu realizēta resocializācija, tiek piedāvātas un īstenotas sociālās rehabilitācijas programmas. Igaunijas ieslodzījuma vietas paredz sekojošas sociālās rehabilitācijas programmas – kontrole pār dusmām (domāta tiem notiesātajiem, kuri nespēj kontrolēt savas dusmas, māca personas valdīt tās), sociālo iemaņu treniņš (māca realizēt sevi ikdienā, analizēt savas domas,), treniņš cīņai ar agresiju (māca personas cīnīties ar agresiju, respektēt citu personu viedokli, programma domāta ar vidēja vai augsta līmeņa recidīva iespējām), dzīves veida treniņš likumpārkāpējiem (programma domāta personām, kas cieš no narkotisko vai psihotropo vielu vai azartspēļu atkarības, kas šo atkarību ietekmē izdara noziedzīgus nodarījumus), EQUIP (māca nepilngadīgos sniegt palīdzību līdzcivīkiem, domāt un rīkoties atbildīgi, tajā var piedalīties personas no 14 – 18 gadiem ar augstu vai vidēju recidīva pakāpi, kuri grib mainīties), drošas kustības programma (domāta personām, kuras notiesātas par ceļu satiksmes negadījumu, bet tās nav personas, kas cieš no alkohola atkarības), pareizais moments (domāta personām, kas nespēj pašas tikt galā ar sadzīves problēmām, programma ir vērsta uz jaunu iemaņu un prasmju attīstību), programma pirms atbrīvošanas no ieslodzījuma vietas (domāta personām, kas uzturās ieslodzījuma vietā vairāk kā gadu), kā arī rehabilitācijas programma dzimumnoziedzniekiem (vērsta uz to, lai persona apzinās savu noziedzīgu nodarījumu, lai izanalizē apstākļus, domāta personām, kuras izdarījušas dzimumnoziegumu,

⁹¹ Фазы тюремного заключения. Pieejams: <http://www.vangla.ee/43569> [aplūkots 2015.gada 01.aprīlī]

programma domāta garīgi veseliem cilvēkiem, šajā programā piedalās personas ar speciālu lēmumu, bet var arī brīvprātīgi).⁹²

Autore uzskata, ka pozitīvi ir jāvērtē tas, ka Igaunijā vienīgajā no Baltijas valstīm ir pieņemts Akts par nepilngadīgo sankcijām, autore uzskata, ka Igaunija šajā ziņā ir soli priekšā Latvijai, jo pašlaik Latvijā nepilngadīgo kriminālatbildība un brīvības atņemšanas soda izpilde ir regulēta dažādos normatīvajos aktos, tāpēc būtu lietderīgi izveidot normatīvo aktu, kas regulēs nepilngadīgo kriminālatbildības iestāšanos, piemērojamos sodus un to izpildi. Lai gan jāvērs uzmanība uz to, ka Latvijā ir likums „Par audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanu bērniem,” kurā ir paredzēti dažādi audzinoša rakstura piespiedu līdzekļi nepilngadīgajiem, kas nav sodi, piemēram, brīdinājums, nodošana vecāku galvojumā.

3.2. Lietuvas Republikas brīvības atņemšanas soda izpildes nepilngadīgajiem normatīvais regulējums

Šobrīd spēkā esošais Lietuvas Kriminālkodekss⁹³ stājies spēkā no 2003.gada 1.janvāra, kas aizstāja 1961.gada Lietuvas Kriminālkodeksu. Vairākus krimināltiesību jautājumus Lietuvas Republikas likumos risina tāpat, kā tas tiek darīts Krimināllikumā. Lai gan jāvērs uzmanība uz būtisku atšķirību, kas ir saistīta ar kriminālatbildības iestāšanās vecumu. Autore darba 1.nodaļā norādīja, ka Lietuvas Republikā kriminālatbildība iestājas no sešpadsmit gadu vecuma, bet par atsevišķiem noziedzīgiem nodarījumiem, arī no četrpadsmit gadiem (Lietuvas Kriminālkodeksa 13.panta pirmā un otrā daļa).

Lietuvas Kriminālkodeksa 11.nodaļā ir iekļauti nosacījumi attiecībā uz nepilngadīgo sodāmības īpatnībām. Lietuvas Kriminālkodeksa 80.pantā ir noteiktas kriminālatbildības īpatnības nepilngadīgiem ar mērķi, lai nodrošinātu atbildības atbilstību nepilngadīgo personu vecumam un sociālajam briedumam, ierobežotu iespējas piemērot nepilngadīgajām personām cietumsodu un paplašinātu iespējas vērst pret tām pāraudzinošas sankcijas, palīdzētu nepilngadīgajām personām mainīt dzīvesveidu un uzvedību, saskaņojot sodu par izdarīto noziedzīgo darbību ar viņa personības attīstību un izglītošanu, kā arī nelikumīgas uzvedības cēloņu likvidēšanu, atturētu nepilngadīgo personu no jaunu noziedzīgu darbību veikšanas. Autoresprāt, šis pants lielāko uzmanību vērš tieši uz to, ka nepilngadīgajiem ir cita attīstības, brieduma pakāpe, tāpēc nav pieļaujama pret nepilngadīgajiem tieši tāda pati attieksme kā pret pieaugušajiem. Svarīgi ir norādīt Lietuvas Kriminālkodeksa 81.panta otro daļu, kurā ir

⁹² Программы социальной реабилитации правонарушителей. Pieejams: <http://www.vangla.ee/53896> [aplūkots 2015.gada 01.aprīlī]

⁹³ Republic of Lithuania Law on the Approval and Entry Into Force of the Criminal Code. Pieejams: [file:///X:/Downloaded/Lithuania_CC_am2010_en%20\(2\).pdf](file:///X:/Downloaded/Lithuania_CC_am2010_en%20(2).pdf) [aplūkots 2015.gada 03.aprīlī]

noteikts, ka tiesa, izvērtējot personas brieduma un attīstības pakāpi, noziedzīga nodarījuma iemeslus, apstākļus, kā arī, ja nepieciešams, saņemot speciālista atzinumu, ka persona attīstības ziņā ir atzīstama par nepilngadīgo, var piemērot nosacījumus par nepilngadīgo kriminālatbildību, arī personām, kas izdarījušas noziedzīgu nodarījumu pēc astoņpadsmit gadiem, bet vēl nav sasniegušas divdesmit vienu gadu.

Lietuvas Kriminālkodeksa 90.panta pirmajā daļā ir noteikti sodi, kurus var piemērot nepilngadīgajiem: sabiedriskie darbi – nevar noteikt vairāk par 240 stundām sabiedriskā darba, naudas sodi, brīvības ierobežošana – uz laiku no 3 mēnešiem līdz 2 gadiem, tiesas noteikto pienākumu un pavēļu izpilde, arests – uz laiku no 5 līdz 45 dienām, cietumsods – līdz desmit gadiem. Autore uzskata, ka brīvības atņemšanas sods nepilngadīgajiem jāpiemēro kā galējais sods, kad nekāds cits sods un audzinoša rakstura piespiedu līdzekļi nespēj mainīt nepilngadīgā uzvedību un dzīvesveidu, tāpēc autore pozitīvi vērtē to, ka Lietuvas Kriminālkodeksa 91.panta trešajā daļā ir noteikts, ka brīvības atņemšanas sods nepilngadīgajiem jāpiemēro kā galējais sods, un ka brīvības atņemšanas sods nepilngadīgajiem ir puse no tā soda termiņa, kas ir paredzēts tajā pantā, pēc kura nepilngadīgais ir sodīts.

Saskaņā ar 2014.gada 1.janvāra statistikas datiem, Lietuvā bija 1.0 % nepilngadīgo ieslodzīto attiecībā pret visu ieslodzīto kopējo skaitu, kas tobrīd bija 9261 personas⁹⁴. Aprēķinot procentus, autore secina, ka Lietuvā uz to brīdi bija aptuveni 93 nepilngadīgie, kas atrodas ieslodzījuma vietā. Pēc pieejamajiem Ieslodzījuma vietu pārvaldes datiem, Latvijā nepilngadīgo ieslodzīto kopskaits 2014.gada 1.septembrī bija 35 personas (Skat.Pielikums nr.1). Latvijā ir 2,013 miljoni iedzīvotāju, bet Lietuvā ir 2,956 miljoni iedzīvotāju, tāpēc procentuāli pret visu iedzīvotāju skaitu nevar apgalvot, ka Lietuvā tas ir būtiski lielāks nekā Latvijā.

Nepilngadīgās notiesātās personas sodu izcieš Kauņas izmeklēšanas cietumā un Korekcijas iestādē (turpmāk – Kauņas cietums), kuras ir vienīgās vietas Lietuvā, kur nepilngadīgie var izciest sodu.⁹⁵ Kauņas cietumā ir iespējams izvietot kopumā 313 nepilngadīgās personas, izmeklēšanas cietumā 163 personas, bet Korekcijas iestādē var izvietot 150 nepilngadīgos. Eiropas Padomes Spīdzināšanas, necilvēcīgas vai pazemojošas rīcības vai soda novēršanas komiteja (turpmāk – Eiropas Padomes komiteja) Kauņas cietumu

⁹⁴ World Prison Brief: Lithuania. Pieejams: <http://www.prisonstudies.org/country/lithuania> [aplūkots 2015.gada 03.aprīlī]

⁹⁵ Report to the Lithuanian Government on the visit to Lithuania carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment. Pieejams: http://www.cpt.coe.int/documents/ltu/2011-17-inf-eng.htm#_Toc281836506 [aplūkots 2015.gada 03.aprīlī]

apmeklēja 2004.gadā, un šīs vizītes laikā atzina Kauņas cietuma telpas par neapmierinošām un nepiemērotām nepilngadīgajiem, Eiropas Padomes komiteja šīs vizītes laikā sniedza padomus un rekomendācijas, lai uzlabotu pastāvošo situāciju. Eiropas Padomes komiteja atkārtoti apmeklēja Kauņas cietumu 2010.gadā, lai konstatētu to, vai ir veikti kādi uzlabojumi. Jebkurā ieslodzījuma vietā, arī nepilngadīgo ieslodzījuma vietās, ir jācenšas saglabāt cilvēcīgas attiecības starp ieslodzītajiem un darbiniekiem. „Lai gan Kauņas cietumā ieslodzītie atzina, ka attiecības ar uzraugošajiem darbiniekiem ir labas, tomēr Eiropas Padomes komiteja saņēma atsevišķus apgalvojumus, ka ieslodzītie tiek fiziski ietekmēti, konkrētāk sisti ar stekiem.”⁹⁶ Autore uzskata, ka tas ir pilnīgi nepieņemami, jo šīs personas jebkurā gadījumā ir cilvēki, lai arī izdarījuši likumpārkāpumu. Eiropas cietumu noteikumu 60.3.punkts aizliedz piemērot kolektīvos sodus, miesas sodus, kā arī sodīšanu, ievietojot tumšās kamerās, kā arī ir aizliegti visi pārējie necilvēcīgie un pazemojošie sodi. Autore, izpētot Eiropas Padomes atzinumu par Kauņas cietumu, noskaidroja, ka karstais ūdens Kauņas cietumā bija pieejams tikai vienreiz nedēļā. Autore secināja, ka arī ārpustelpu aktivitātes nebija pilnībā nodrošinātas Kauņas cietumā, jo ir pārāk maz vietas un pašas telpas bija ļoti nomācošas. Autore uzskata, ka resocializācijas iespējas ieslodzījuma vietā, tai skaitā dažādas aktivitātes ārpus kameras, ir svarīgas nepilngadīgās persona dzīvesveida maiņā. Apkopojot anketas, tika secināts, ka nepilngadīgie Cēsu Audzināšanas iestādē nepilngadīgajiem gribētu vairāk nodarboties ar sportu, tāpēc autore secina, ka aktivitātes ārpus kameras ir ļoti svarīgas resocializācijas procesā. Būtiski ir norādīt, ka Cēsu Audzināšanas iestāde nepilngadīgajiem ir izremontēta, un tā ir pilnīgi piemērota, lai tajā sodu varētu izciest nepilngadīgās personas. „Cēsu audzināšanas iestāde nepilngadīgajiem tagad ir uzskatāma par Latvijā mūsdienīgāko ieslodzījuma vietu. Tas ir svarīgi, lai jaunieši, kas nonācis nebrīvē, nejustos salauzts, bet justos aprūpēts, spētu rast siltu sadzīves telpu, labu ēdienu, aktīvu un atbilstošu izglītības un papildu interešu programmas apguvi, tas palīdzēs ieciest sodu un pēc iespējas ātrāk un veiksmīgāk resocializēties.”⁹⁷

Viena no būtiskākajām atšķirībām ir tāda, ka tiesa, izvērtējot apstākļus, iemeslus, kā arī atsevišķos gadījumos, saņemot speciālistu atzinumu par to, ka persona brieduma un attīstības ziņā ir kā nepilngadīgais, var piemērot Lietuvas Kriminālkodeksā noteiktās kriminālatbildības īpatnības nepilngadīgajiem attiecībā uz personām, kas ir 18 gadus, bet nav 21 gadu vecas.

⁹⁶ Report to the Lithuanian Government on the visit to Lithuania carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment. Pieejams:

http://www.cpt.coe.int/documents/ltu/2011-17-inf-eng.htm#_Toc281836506 [aplūkots 2015.gada 03.aprīlī]

⁹⁷ Nepilngadīgo iestāde Cēsis – mūsdienīgākā ieslodzījuma vieta. Pieejams:

<http://www.tvnet.lv/zinas/viedokli/406689-nepilngadigo-iestade-cesis-musdienigaka-ieslodzijuma-vieta> [aplūkots 2015.gada 03.aprīlī]

Autore uzskata, ka šāds regulējums nebūtu nepieciešams Latvijā. Iemesls, lai astoņpadsmitgadīgu personu atzītu attīstības ziņā kā nepilngadīgu, ir kaut kāda garīga rakstura slimība, nepieskaitāmība vai persona ierobežotas pieskaitāmības stāvoklī, un šādai personai būtu jāpiemēro medicīniska rakstura piespiedu līdzekļi nevis nepilngadīgo kriminālatbildības īpatnības. Lielākajā daļā valstu persona no 18 gadiem tiek atzīta par pilngadīgu, tas nozīmē, ka pati spēj pieņemt lēmumus, saprast katra nodarījuma sekas, tāpēc autore neuzskata par nepieciešamu nodalīt atsevišķi personas no 18-21 gadam, kad tām kādu iemeslu dēļ varētu piemērot kriminālatbildības īpatnības nepilngadīgajiem.

3.3. Krievijas Federācijas brīvības atņemšanas soda izpildes nepilngadīgajiem normatīvais regulējums

Tāpat kā Krimināllikumā, arī Krievijas Federācijas Kriminālkodeksā⁹⁸ ir atsevišķa nodaļa, kas ir veltīta tieši nepilngadīgo kriminālatbildībai ar īpatnībām. Saskaņā ar Krievijas Federācijas Kriminālkodeksa 87.panta pirmo daļu nepilngadīgie ir personas, kurām ir no 14 līdz 18 gadiem noziedzīga nodarījuma izdarīšanas brīdī.

Pamatojoties uz Krievijas Federācijas Kriminālkodeksa 88.panta pirmo daļu, nepilngadīgajiem var piemērot sekojošus sodus: naudas sodu, tiesību ierobežošanu, sabiedriskus darbus, labošanās darbus, brīvības ierobežošanu, brīvības atņemšanu uz noteiktu laiku. Krievijas Kriminālkodeksa 88.panta sestā daļa nosaka, ka nepilngadīgajiem līdz 16 gadu vecumam brīvības atņemšanas sodu nedrīkst piemērot ilgāk par sešiem gadiem, savukārt, ja nepilngadīgais līdz 16 gadu vecumam izdara sevišķi smagu noziedzīgu nodarījumu vai persona, kas sasniegusi jau 16 gadu vecumu, tad brīvības atņemšanas sods tāda vecuma personai nevar pārsniegt desmit gadus, kā arī var nosūtīt uz speciālajām kolonijām iegūt izglītību. Ja nepilngadīgais līdz 16 gadu vecumam izdara mazāk smagus vai smagus noziedzīgus nodarījumus pirmo reizi, tad nedrīkst piemērot brīvības atņemšanas sodu. Svarīgi ir arī atzīmēt, ja nepilngadīgo soda ar brīvības atņemšanas sodu, tad termiņš ir uz pusi mazāks, kā paredzēts tajā pantā, pēc kura nepilngadīgais ir notiesāts. Krievijā, piemērojot sodu nepilngadīgajiem, tiek vērtēti apstākļi, kādos nepilngadīgais dzīvo, tā morālā un sociālā attīstība, kā arī vecāku ietekme uz bērnu. Būtiski ir norādīt, ka Krievijas Kriminālkodekss arī paredz, ka atsevišķos gadījumos, izvērtējot dažādus faktorus, personai, kas ir no 18 – 20 gadiem, var piemērot tās kriminālatbildības īpatnības, kas attiecas uz nepilngadīgajiem.

⁹⁸ The Criminal Code Of The Russian Federation. Pieejams: [file:///X:/Downloaded/RF_CC_1996_am03.2012_en%20\(3\).pdf](file:///X:/Downloaded/RF_CC_1996_am03.2012_en%20(3).pdf) [aplūkots 2015.gada 03.aprīlī]

Pamatojoties uz statistikas datiem, tad Krievijā 2015.gada 1.janvārī bija 671700 ieslodzītie, no kuriem 0.3 % nepilngadīgo⁹⁹. Veicot aprēķinus, autore noteica, ka no visiem ieslodzītajiem 2015 bija tieši nepilngadīgo. Neapšaubāmi tas ir liels skaits, bet, ņemot vērā, ka Krievija ir liela valsts, tad šis skaitlis ir ļoti mazs, jo, skatoties procentuāli, var teikt, ka Krievijā ir mazs skaits ieslodzīto nepilngadīgo.

Krievijas Kriminālsodu izpildes kodeksa¹⁰⁰ 74.panta devītajā daļā noteikts, ka personas, kas noziedzīgu nodarījumu ir izdarījušas pirms astoņpadsmit gadu vecuma, brīvības atņemšanas sodu izcieš audzināšanas kolonijās. Brīvības atņemšanas soda izpilde paredz telefonsarunas, īslaicīgas un ilglaicīgas satikšanās, kā arī ir iespējas, piemēram, nomainīt īslaicīgu satikšanos ar telefonsarunu, vai kā noteikts Krievijas Kriminālsodu izpildes kodeksa 89.panta trešajā daļā, tad audzināšanas kolonijās iespējams nomainīt ilglaicīgu satikšanos ar dzīvošanu ārpus ieslodzījuma vietas pret īslaicīgu satikšanos ar iespēju iziet ārpus kolonijas. Krievijas Kriminālkodeksa 90.panta pirmā daļa nosaka, ka sievietēm un personām, kas atrodas audzināšanas kolonijās ir iespēja saņemt sūtījumus bez ierobežojumiem. Latvijas Sodu izpildes kodeksa 47.panta trešajā daļā ir noteikts ierobežojums pienesumiem un sūtījumiem, kas attiecas arī uz nepilngadīgajiem, proti, atļauti divpadsmit sūtījumi un pienesumi gadā, bet Krievijas Kriminālsodu izpildes kodeksā šāda ierobežojuma nav. Krievijas Kriminālkodeksa 96.panta pirmā daļa nosaka, ka notiesātie, kas atrodas audzināšanas kolonijās var atstāt kolonijas telpas bez konvoja vai cita veida pavadīšanas. Latvijas normatīvais regulējums arī paredz, ka nepilngadīgie var atstāt audzināšanas iestādi nepilngadīgajiem, lai nokārtotu eksāmenus vai citus pārbaudījumus izglītības iestādē.

Krievijas ieslodzījuma vietās tiek īstenots arī audzināšanas darbs ar notiesātajiem, kā norādīts Krievijas Kriminālsodu izpildes kodeksa 109.panta pirmajā daļā, tad audzināšanas darbs ar notiesātajiem tiek vērsts uz viņu mainīšanos, cieņas veidošanu pret citiem cilvēkiem, sabiedrību, darbu, normām, tiesībām un tradīcijām. Līdzīgi kā Latvijā tiek izstrādāts plāns atsevišķi katram notiesātajam, kas ir veidots attiecībā uz viņa raksturu, personības iezīmēm un iemesliem noziedzīga nodarījuma veikšanai. Kā viens no audzināšanas darbiem, kas tiek veikts ieslodzījuma vietās, tai skaitā arī audzināšanas kolonijās, ir, ka līdz trīsdesmit gadiem personām obligāti ir jāiegūst pamatizglītība (Krievijas Kriminālsodu izpildes kodeksa 112.panta pirmā daļa). Autore šo faktu vērtē ļoti pozitīvi, jo, autoresprāt, pamatizglītībai jābūt jebkurai personai, tas ir minimums, kurš jāzina jebkurai personai.

⁹⁹ World Prison Brief: Russian Federation. Pieejams: <http://www.prisonstudies.org/country/russian-federation> [aplūkots 2015.gada 03.aprīlī]

¹⁰⁰ Уголовно-исполнительный кодекс Российской Федерации. Pieejams: <http://www.consultant.ru/popular/uikrf/> [aplūkots 2015.gada 06.aprīlī]

Latvijas Sodū izpildes kodeksa 50.⁷ panta piektajā daļā noteikts, ka režīms audzināšanas iestādē nepilngadīgajiem netiek noteikts, savukārt Krievijas Kriminālsodu izpildes kodeksa 132.panta pirmā daļa nosaka, ka audzināšanas kolonijās nepilngadīgajiem ir iedalīti režīmi: vispārējais, atvieglotais, ar priekšrocībām un stingrais režīms. Notiesātais par labu uzvedību var tikt ievietots atvieglotajā režīma pakāpē, savukārt par sliktu uzvedību var tikt ievietots stingrā režīma pakāpē, piemēram, kā nosaka Krievijas Kriminālsodu izpildes kodeksa 132.panta septītā daļa, tad ļaunprātīgus iekšējās kārtības pārkāpējus no atvieglotā režīma var pārvest uz vispārējo vai stingro režīmu. Katram soda izpildes režīmam ir savi noteikumi, privilēģijas, kā arī ierobežojumi, piemēram, atvieglotajā soda izpildes režīmā paredzētas 12 īslaicīgas un 4 ilglaicīgas satikšanās gada laikā, kā arī iegādāties preces var 6000 krievu rubļu apmērā, savukārt vispārējā režīmā atļautas ir 8 īslaicīgas satikšanās un 4 ilglaicīgas satikšanās, kā arī iegādāties preces uz summu, kas nepārsniedz 4000 krievu rubļu. Jāatzīmē, ka īpaša kārtība ir režīmam ar priekšrocībām, jo šī režīma pakāpe atļauj lietot savu naudu, nēsāt savu apģērbu, bet tas ir tajā gadījumā, ja ar kolonijas administrācijas atļauju nepilngadīgajam ir atļauts dzīvot dienesta viesnīcā ārpus kolonijas bez apsardzes, bet ar kolonijas administrācijas uzraudzību, kā arī naudas summa, par kuru tie var iegādāties preces, nav ierobežota, īslaicīgas satikšanās nav ierobežotas, savukārt ilglaicīgas ir sešas satikšanās gadā. Krievijas audzināšanas kolonijās tiek paredzēti arī pamudinājumi par labu uzvedību, atbildīgu attieksmi pret darbu un izglītību, par labprātīgu piedalīšanos audzināšanas pasākumos. Krievijas Federācijas Kriminālsodu izpildes kodeksa 134.pants nosaka, ka var piemērot sekojošus pamudinājumus: iespēja piedalīties sporta un kultūras pasākumos ārpus kolonijas audzināšanas kolonijas darbinieka pavadībā, iespēja iziet ārpus kolonijas vecāku, personu, kas aizvieto vecākus, pavadībā, kā arī priekšlaicīga pārvietošana no stingrā režīma uz vispārējo režīmu. Protams, ka visi notiesātie nepilngadīgie nelabprāt izpilda ieslodzījuma vietas iekšējos noteikumus, tāpēc audzināšanas kolonijas administrācija var piemērot arī sodus par iekšējās kārtības pārkāpumiem. Krievijas Kriminālsodu izpildes kodeksa 136.pants nosaka, ka kā sodu par iekšējās kārtības pārkāpumiem var noteikt ievietošanu soda izolatorā līdz septiņām diennaktīm, kā arī liegt iespēju skatīties kinofilmas vienu mēnesi. Jāatzīmē, ka papildus norādītajiem pamudinājumiem un sodiem, kolonijas atsevišķi darbinieki var piemērot citus pamudinājumus un sodus, piemēram, pateicības kā pamudinājumu, vai rājienu kā sodu par disciplīnas pārkāpšanu.

Audzināšanas kolonijās vispārējā kārtībā var uzturēties līdz astoņpadsmit gadiem, bet Krievijas Kriminālsodu izpildes kodeksa 139.panta pirmā daļa nosaka, ka ar mērķi nostiprināt pāraudzināšanas rezultātus, pabeigt pamatizglītību vai vidējo izglītību, personu var atstāt

audzināšanas kolonijās pēc astoņpadsmit gadiem, bet ne ilgāk kā līdz deviņpadsmit gadiem. Jāatzīmē, ka personas pēc astoņpadsmit gadiem atstāj audzināšanas kolonijās tikai, ja personai ir priekšzīmīga uzvedība, bet pretējā gadījumā personu pārvieto uz izolētu telpu audzināšanas kolonijā, ja tāda ir paredzēta, vai uz labošanas kolonijas vispārējo režīmu. (Krievijas Kriminālsodu izpildes kodeksa 140.panta pirmā daļa). Persona, kas sasniegusi deviņpadsmit gadus, tiek pārvietota jebkurā gadījumā uz labošanas kolonijas vispārējo režīmu. Lai veiksmīgi tiktu mainīta nepilngadīgo domāšana un dzīvesveids, tiek realizēts izglītojoši audzinošs process. Krievijas Kriminālsodu izpildes kodeksa 141.panta pirmā daļa nosaka, ka ar mērķi labot notiesātos un sagatavot tos dzīvei ārpus ieslodzījuma vietas, tiek organizēts vienots izglītojoši audzinošs process, kas vērsts uz nepilngadīgo likumpaklausīgu dzīvi, atbildīgu attieksmi pret darbu un izglītību, profesioālo apmācību un vidējās profesionālās izglītības iegūšanu, kā arī uz kultūras un vispārējo zināšanu pakāpes celšanu.

Pašlaik Krievijā darbojas 36 audzināšanas kolonijas nepilngadīgajiem, no kurām 33 ir domātas vīriešu dzimuma nepilngadīgajiem, bet trīs no tām sievietes dzimuma nepilngadīgajām personām (Tomskas, Belgorodas un Rjazanskas apgabalos).¹⁰¹ Vienmēr ir bijis tā, ka vīriešu dzimuma personas vairāk izdara noziedzīgus nodarījumus, tāpēc koloniju, kas domātas vīriešiem, ir daudz vairāk nekā koloniju meitenēm. Statistikas dati liecina, ka 2015.gada 1.janvārī sodu kolonijās izcieta 95 nepilngadīgās meitenes.¹⁰² Tas ir ļoti mazs skaits, ja ņem vērā to, ka kopumā kolonijā ir ieslodzīti aptuveni 2000 nepilngadīgo personu. Krievijā nepilngadīgie visbiežāk izdara zādzības un laupīšanas, arī Latvijā lielākā daļa notiesāto audzināšanas iestādē nepilngadīgajiem atrodas par laupīšanām vai zādzībām (Skat.Pielikums nr.2). Autore nevar norādīt, kāpēc noziedzīgus nodarījumus veic Krievijā dzīvojošie nepilngadīgie, bet, aptaujājot nepilngadīgos Cēsu audzināšanas iestādē nepilngadīgajiem, ir nepatīkami secināt to, ka galvenā motivācija veikt noziedzīgu nodarījumu ir garlaicība, nauda, kā arī problēmas un nelabvēlīgi apstākļi ģimenē (Skat.Pielikums Nr.6). Saratovas apgabala audzināšanas kolonijā atrodas nepilngadīgie, kas ir sodīti par slepkavībām, zādzībām un citiem sevišķi smagiem noziedzīgiem nodarījumiem.¹⁰³ Paskatoties reportāžu no ieslodzījuma vietas, rodas iespaids, ka šajā ieslodzījuma vietā nepilngadīgajiem ir pilnīgi tāda pati kārtība kā pieaugušo cietumā, bet iespējams tas ir nepieciešams, lai varētu ietekmēt un likt mainīties nepilngadīgajiem, kuri ir spējīgi uz slepkavībām un citiem smagiem vai sevišķi smagiem noziedzīgiem nodarījumiem. Lai gan ir

¹⁰¹ Деятельность воспитательных колоний. Pieejams: <http://www.fsin.su/structure/social/vosp%20kolonii/> [aplūkots 2015.gada 06.aprīlī]

¹⁰² Ibid.

¹⁰³ Мужская тюрьма для несовершеннолетних в России.. Pieejams: <http://doseng.org/foto/42816-muzhskaya-tyurma-dlya-nesovershennoletnix-v-rossii-19-foto.html> [aplūkots 2015.gada 03.aprīlī]

jāatzīmē, ka situāciju var izmainīt tikai kārtīgi izpētot iemeslus nepilngadīgo visatļautībai, noziedzībai, agresijai, bezžēlastībai, kā arī svarīgi ir izpētīt problēmas ģimenē un bērībā,¹⁰⁴ jo visbiežāk tieši ģimenes apstākļi ir noteicošie vai bērns spēs izdarīt noziedzīgu nodarījumu vai tomēr nē. Būtiski ir norādīt to, ka pašlaik nepilngadīgie brīvības atņemšanas sodu izcieš kolonijās nepilngadīgajiem, bet līdz 2020.gadam ir paredzēts kolonijas reformēt par audzināšanas centriem nepilngadīgajiem. Audzināšanas centru modelis tiek izstrādāts saskaņā ar Šveices pieredzi un starptautisko tiesību aktu prasībām.¹⁰⁵ Tāpat kā Latvijas audzināšanas iestādē nepilngadīgajiem, arī Krievijas audzināšanas kolonijās nepilngadīgajiem notiek dažādi pasākumi, konkursi, kuros nepilngadīgie var lietderīgi pavadīt savu laiku. Audzēkņi no Iževskas audzināšanas kolonijas piedalījās un uzstājās uz Udmurtkas republikas leļļu teātra skatuves.¹⁰⁶ Uz vienas skatuves uzstājas gan audzēkņi no Iževskas audzināšanas kolonijas, gan arī profesionāli aktieri un koris. Izrādi varēja skatīties kolonijā, un par šīs izrādes skatītājiem un vērtētājiem kļuva kolonijas audzēkņi un audzēkņu vecāki. Autore uzskata, ka lietderīga brīvā laika pavadīšana, jaunu talantu atklāšana ir ļoti būtiska brīvības atņemšanas soda izpildē, jo tas ir viens no veidiem, kā panākt personas mainīšanos uz labāko pusi.

Krievijas normatīvais regulējums attiecībā uz brīvības atņemšanas soda izpildi nepilngadīgajiem atšķiras no Latvijā esošā. Pirmkārt, jau vecuma robeža, kad iestājas kriminālatbildība ir atšķirīga. Autore vecuma iedalījumu vērtē pozitīvi, jo sešpadsmitgadīga persona ir nobriedušāka par četrpadsmit gadīgu, tāpēc iespējams ir pareizi, ka četrpadsmitgadīgu pie kriminālatbildības sauc tikai par konkrētiem noziedzīgiem nodarījumiem. Uzmanība jāvērs uz vienu no svarīgākajām atšķirībām, kas ir redzama brīvības atņemšanas soda izpildē, proti, Krievijas audzināšanas kolonijās pastāv soda izpildes režīmi: vispārējais, atvieglotais, ar priekšrocībām un stingrās pakāpes režīms. Latvijā audzināšanas iestādēs nepilngadīgajiem soda izpildes režīmi nepastāv, bet, autoresprāt, tos būtu nepieciešams ieviest.

¹⁰⁴ Синова И.В. Воспитательно-исправительные заведения для несовершеннолетних на рубеже XIX-XX веков.. Pieejams: <http://cyberleninka.ru/article/n/vospitatelno-ispravitelnye-zavedeniya-dlya-nesovershennoletnih-na-rubezhe-xix-xx-vekov> [aplūkots 2015.gada 03.aprīlī]

¹⁰⁵ Колонии для несовершеннолетних в России заменят на воспитательные центры. Pieejams: http://www.gazeta.ru/social/news/2013/06/18/n_2980193.shtml [aplūkots 2015.gada 03.aprīlī]

¹⁰⁶ Воспитанники Ижевской Воспитательной колонии выступили на сцене государственного театра кукол Удмуртской республики. Pieejams: http://www.18.fsin.su/news/detail.php?ELEMENT_ID=182725 [aplūkots 2015.gada 06.aprīlī]

3.4. Norvēģijas brīvības atņemšanas soda izpildes nepilngadīgajiem normatīvais regulējums

Autore uzskata, ka lietderīgi ir aplūkot Norvēģijā pastāvošo normatīvo regulējumu attiecībā uz brīvības atņemšanas soda izpildi nepilngadīgajiem, jo Norvēģijā ir ļoti zems noziedzības līmenis attiecībā pret ASV un Rietumeiropas valstīm, kurās ir ļoti liels iedzīvotāju skaits.¹⁰⁷ Norvēģijas Vispārējā Civiltārbildības kodeksa¹⁰⁸ 46.pantā ir noteikts, ka atbildība iestājas no piecpadsmit gadu vecuma, šeit pamanāma atšķirība, jo Latvijā kriminālatbildība iestājas no četrpadsmit gadu vecuma. Būtiski ir norādīt, ka personu aizturēšana no 15 – 18 gadiem ir galējais līdzeklis.¹⁰⁹ Norvēģijas Vispārējā Civiltārbildības kodeksa 55.pants nosaka, ka par noziedzīgiem nodarījumiem, ko izdarījusi persona pirms 18 gadu vecuma sasniegšanas, neatkarīgi no smaguma pakāpes, tiek noteikts soda režīms zem minimālā, proti, nepilngadīgai personai tiek piešķirts mazāks sods par zemāko sodu, kādu paredz normatīvais regulējums. Autore uzskata, ka šāda veida regulējums nav pareizs, jo ir nepilngadīgie, kas ir ļoti nežēlīgi un kurus iespējams mainīt tikai ar bargu sodu. Statistikas dati liecina, ka Norvēģijā kopumā 2014.gada augustā bija 3 842 ieslodzīto, no tiem tikai 0.1% nepilngadīgo notiesāto.¹¹⁰ Tas ir neticami mazs skaits ieslodzīto, kā arī apbrīnojami mazs skaits nepilngadīgo notiesāto, ja ņem vērā, ka Norvēģijā ir gandrīz 4 miljoni iedzīvotāju.

Bjorgvinas un Oslo cietumos ir nodaļa nepilngadīgajiem notiesātajiem.¹¹¹ Bjorgvinas cietumā ar nepilngadīgajiem strādā speciālisti, psihologi, skolotāji, darbinieki no bērnu labklājības iestādēm, kā arī uzraugi, kuri strādā bez formām.¹¹² Autore uzskata, ka pozitīvs aspekts ir tajā, ka šim cietumam nav novilkta apkārt dzeloņdrāšu stieples, kā arī uzraugi strādā bez formām. Šī sistēma pierāda Norvēģijas liberālo attieksmi, tas, ka uzraugiem nav formas tērpu palīdz nepilngadīgajiem uztvert tos nevis kā uzraugus, kas viņus kontrolē, bet kā cilvēkus, kas spēj tiem palīdzēt. Lai gan uzraugi ieslodzījuma vietā atrodas bez formas, viņi

¹⁰⁷ Norway 2013 Crime and Safety Report. Pieejams:

<https://www.osac.gov/pages/ContentReportDetails.aspx?cid=13644> [aplūkots 2015.gada 15.aprīlī]

¹⁰⁸ General civil penal code. Pieejams:

[file:///X:/Downloaded/Norway General Civil Penal Code 1902 amended 2005-eng%20\(1\).pdf](file:///X:/Downloaded/Norway%20General%20Civil%20Penal%20Code%201902%20amended%202005-eng%20(1).pdf) [aplūkots 2015.gada 15.aprīlī]

¹⁰⁹ Norway: Children's rights in the un special procedures' reports. Pieejams:

<http://www.crin.org/en/library/publications/norway-childrens-rights-un-special-procedures-reports> [aplūkots 2015.gada 15.aprīlī]

¹¹⁰ World Prison Brief: Norway. Pieejams: <http://www.prisonstudies.org/country/norway> [aplūkots 2015.gada 15.aprīlī]

¹¹¹ Response of the Norwegian Government to the report of the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishments on its visit to Norway. Pieejams:

<http://www.cpt.coe.int/documents/nor/2012-20-inf-eng.htm> [aplūkots 2015.gada 16.aprīlī]

¹¹² Winston Churchill Memorial Trust: Reducing Recidivism amongst Young People in Custody through Welfare Lead Rehabilitation. Pieejams: http://www.wcmt.org.uk/sites/default/files/migrated-reports/1189_1.pdf [aplūkots 2015.gada 16.aprīlī]

savu darbu veic augstā līmenī, tie ir speciāli apmācīti darbā ar nepilngadīgajiem. Darbinieki ir motivēti mainīt nepilngadīgos. Būtiski ir norādīt, ka normālā dienas kārtībā ietilpst tas, ka nepilngadīgie brokasto kopā ar darbiniekiem, mācās, dodas uz veikaliem kopā ar virsniekiem, gatavo pusdienas kopīgi. Autore uzskata, ka šī dienas kārtība liecina par to, ka Norvēģijā pret nepilngadīgajiem, pirmkārt, izturas kā pret bērniem, kuriem ir problēmas un tikai tad kā pret notiesātajiem. Nepilngadīgie jūtas vienlīdzīgi ar cietuma darbiniekiem un tas ir viennozīmīgi labi. Ieslodzījuma vietā ir nodrošināta vide, kurā bērns jūtas kā mājās, ir izeja uz dārzu, netiek noslēgta ieeja no vienas telpas uz otru un ieslodzījuma vietai apkārt ir tikai viens žogs, kas neliek justies nepilngadīgajiem ieslodzītiem un nospiestiem. Ieslodzījuma vietā nepilngadīgos māca skolotājs no vispārējās skolas, ar tiem tiek strādāts, lai noskaidrotu iemeslus, kāpēc viņi izdarīja noziedzīgus nodarījumus, nepilngadīgie tiek motivēti mainīties. Bjrrgvinas cietumā centrālā loma veiksmīgai nepilngadīgo rehabilitācijai ir tieši speciāli apmācīti darbinieki, kas pārzina nepilngadīgo vajadzības, tiesības. Autore uzskata, ka vide nodrošina personas mainīšanos, un tieši tāda vide, kāda ir Norvēģijas cietumos, novērš vardarbību un pārkāpumus, vardarbība un pārkāpumi tiek veikti, kad bērns atrodas nelielās telpās un viņam ir ierobežota pārvietošanās iespēja, nepilngadīgais pārdzīvo lielu stresu, kura iespaidā, iespējams var kļūt agresīvs.

Autore uzskata, ka Norvēģija ir piemērs, uz kuru jātiecas ikvienai valstij, jo tā ar liberālu un tolerantu attieksmi ir panākusi tik zemu noziedzības līmeni valstī, lai gan jāatzīmē, ka viens no iemesliem zemai noziedzībai var būt ļoti augsts dzīves līmenis, uz kuru Latvijai vēl jātiecas. Autoresprāt, Latvijai būtu lietderīgi aizgūt no Norvēģijas attieksmi pret nepilngadīgajiem, jo tomēr tie ir bērni, kuriem nepieciešama savādāka attieksme nekā pret pieaugušajiem. Latvijai būtu nepieciešams panākt, ka nepilngadīgie audzināšanas iestādes uztver nevis kā ieslodzījuma vietu, bet kā vietu, kur tiem ir iespēja smelties piemēru, prasmes un vērtības.

3.5. Vācijas brīvības atņemšanas soda izpildes nepilngadīgajiem normatīvais regulējums

Vācijā kriminālatbildība, tāpat kā Latvijā, iestājas no četrpadsmit gadu vecuma, to nosaka Vācijas Kriminālkodeksa 19.pants. Vācijas Nepilngadīgo Tiesas akta¹¹³ 2.pants nosaka, ka nepilngadīgais ir no četrpadsmit līdz astoņpadsmit gadu vecumam. Nepilngadīgo ieslodzījuma vietas no pieaugušo cietumiem atšķiras pēc to mērķa, termiņa, kas tur jāpavada,

¹¹³ Juvenile Courts Act. Pieejams: http://www.vsrh.hr/CustomPages/Static/HRV/Files/Legislation_Juvenile-Courts-Act.pdf [aplūkots 2015.gada 16.aprīlī]

kā arī citiem faktoriem. Brīvības atņemšanu nepilngadīgajiem var piemērot no sešiem mēnešiem līdz pieciem gadiem, bet īpašos gadījumos līdz desmit gadiem, bet tad ir jāizvērtē vainas pakāpe, kā arī noziedzīga nodarījuma smaguma pakāpe (Vācijas Nepilngadīgo tiesas akta 24.panta pirmā daļa). Būtiski ir norādīt, ka Vācijas Nepilngadīgo tiesas akta 25.panta pirmajā daļā ir noteikts, ja personai par dažādiem noziedzīgiem nodarījumiem ir piespriestas gan labošanās sankcijas, gan cietumsods, tad piemēro tikai cietumsodu.

Vācijas Nepilngadīgo tiesas akta 103.panta pirmā daļa nosaka, ka brīvības atņemšanas soda pamatā ir nepilngadīgo iesaistīšana darbā, kas sniegs viņiem kādas iemaņas, prasmes, kā arī svarīga ir kontaktu uzturēšana ar ārpusauli, kas tiek nodrošināta ar telefonsarunām, vēstulēm un arī ar īslaicīgu brīvības atņemšanas iestādes pamešanu. Vācijas Nepilngadīgo tiesas akta 104.panta pirmajā daļā noteikts, ka nepilngadīgie brīvības atņemšanas sodu izcieš speciālās iestādēs nepilngadīgajiem vai izņēmuma gadījumos pieaugušo cietuma atsevišķās nodaļās, kā arī ieslodzījuma vietās jauniešiem. Autore šo faktu vērtē pozitīvi, jo nepilngadīgajiem ir jāizcieš sods atsevišķi, lai netiktu ietekmēti gan psiholoģiski, gan fiziski. Parasti nepilngadīgie sodu izcieš kopā, atsevišķa soda izciešana ir iespējama veselības stāvokļa dēļ, nepieciešamība nodrošināt disciplīnu vai kā sods par kārtības pārkāpšanu. Būtiski ir arī norādīt, ka tāpat kā Latvijā sievietes un vīriešu dzimuma personas sodu izcieš atsevišķi. Vācijas Nepilngadīgo tiesas akta 104.panta ceturtnā daļa nosaka, ka nepilngadīgie ieslodzījuma vietās nepilngadīgajiem var palikt līdz 23 gadu vecumam, pēc tam tos pārved uz pieaugušo cietumu. Svarīgi ir norādīt, ka pastāv izņēmums, kad personu ieslodzījuma vietā nepilngadīgajiem var atstāt arī pēc 23 gadiem, bet ne ilgāk kā līdz 27. Izņēmums ir pieļaujams, ja personai nepieciešams pabeigt iesākto izglītību vai arī atlikusī daļa no brīvības atņemšanas soda nav ilgāka par sešiem mēnešiem. Šeit ir saskatāma būtiska atšķirība, proti, ka Latvijā nepilngadīgie audzināšanas iestādē nepilngadīgajiem uzturās līdz 18 gadiem un izņēmuma gadījumā var palikt vēl līdz 25 gadiem. Latvijā nav paredzēts kā izņēmuma gadījums tas, ka personai atlikusī neizciestā soda daļa ir līdz 6 mēnešiem, lai gan šādu iespēju būtu lietderīgi ieviest normatīvajos aktos. Nav racionāli personu, kurai palicis izcies ne vairāk par sešiem mēnešiem brīvības atņemšanas soda, pārvest uz cietumu pieaugušajiem, viņš šo soda daļu var līdz galam iziest audzināšanas iestādē nepilngadīgajiem.

Statistikas dati liecina, ka 2014.gada 30.novembrī Vācijā kopā bija 61 872 ieslodzītie, no tiem 2.9% nepilngadīgo.¹¹⁴ Latvijā 2014.gada aprīlī procentuāli bija 1.1% nepilngadīgo.¹¹⁵

¹¹⁴ World Prison Brief: Germany. Pieejams: <http://www.prisonstudies.org/country/germany> [aplūkots 2015.gada 17.aprīlī]

Aprēķinot procentus, autore secina, ka 2014.gada 30.novembrī Vācijā bija ieslodzīti 1 794 nepilngadīgie. Autore uzskata, ka tas ir salīdzinoši mazs skaits, ņemot vērā Vācijas iedzīvotāju skaitu.

JVA Adelšeima (Adelsheim) ir centrālais nepilngadīgo cietums, kurš atrodas Badenvürtembergas (BadenWürttemberg) apkaimē, kurā atrodas personas no 14 un līdz pat 20 gadu vecumam.¹¹⁶ Ieslodzījuma vietā esošā sistēma kopumā ir līdzīga ar citām valstīm, vienīgi jānorāda, ka šeit ir „tikai kopienas” māja. Šajā mājā tiek uzņemti 25 nepilngadīgie, un tiek ievēlēts mājas pārstāvis. Ja dalībnieki nepilda savus pienākumus, viņiem par to piemēro sodu. Šajā kopienā tiek analizēti dažādi jautājumi, rīcība kolektīvi, nevis individuāli. JVA Adelsheim ir iespēja iegūt un celt kvalifikāciju automehāniķa, pavāra, galdnieka un citās profesijās, tiek rīkoti arī dažādi pasākumi, kuros var novērtēt nepilngadīgo spējas. CJD Project Chance ir audzināšanas centrs, kurā atrodas personas no 14 – 21 gada vecumam, kuriem ir piespriests brīvības atņemšanas sods no 6 mēnešiem līdz 3 gadiem. Tas ir atklātais cietums, kur nepilngadīgie strādā, lai atjaunotu klosteri, tādā veidā tiek iegūtas arī iemaņas celtniecībā un arhitektūrā. Būtiski ir norādīt, ka šajā cietumā nav uzraugu, ir tikai sociālie darbinieki. Nepilngadīgajiem tiek mācīts uzticēties, rūpēties un atbalstīt vienam otru. Šajā ieslodzījuma vietā recidīvisma samazināšanas ideja ir balstīta tajā, ka nepilngadīgais šādi izciešot sodu jūt, ka pieder kādai grupai, līdz ar to pieaug sociālā atbildība un spēja sadarboties ar citām personām sociālajā vidē.¹¹⁷ Autore uzskata, ka grupas, kas tiek veidotas ieslodzījuma vietās nepilngadīgajiem, ir jāvērtē pozitīvi, lai gan, lai šādas grupas izveidotu, jāpaiet ilgam laikam, kā arī jābūt speciālistiem, kas spēs iemācīt nepilngadīgos sadarboties, uzticēties un rūpēties par citiem. Sadarbība starp ieslodzītajiem ir svarīga, personām ir savstarpēji jāpalīdz mainīties, jo, ja nepilngadīgais redzēs, ka kāds mainās, tad arī viņš, iespējams, vēlēšies kļūt labāks.

Izanalizējot Vācijā esošos normatīvos aktos attiecībā uz nepilngadīgo brīvības atņemšanas soda izpildi, autore secina, ka liela uzmanība ir vērsta tieši uz nepilngadīgo sadarbošanos. Aplūkotajos cietumos tiek izveidotas dažādas kopienas un grupas, kurās nepilngadīgie mācās uzticēties, rūpēties un atbalstīt viens otru. Autoresprāt, tas ir jāvērtē pozitīvi, jo iemācoties sadarboties nelielās grupās, nepilngadīgie spēs patstāvīgi dzīvot sabiedrībā.

¹¹⁵ World Prison Brief: Latvia. Pieejams: <http://www.prisonstudies.org/country/latvia> [aplūkots 2015.gada 03.maijā]

¹¹⁶ Winston Churchill Memorial Trust: Reducing Recidivism amongst Young People in Custody through Welfare Lead Rehabilitation. Pieejams: http://www.wcmt.org.uk/sites/default/files/migrated-reports/1189_1.pdf [aplūkots 2015.gada 17.aprīlī]

¹¹⁷ Ibid.

Kopsavilkums

Pētījuma rezultātā autore izvirza aizstāvēšanai šādas tēzes:

1. Persona krimināltiesību un sodu izpildes tiesībās ir nepilngadīgais līdz brīdim, kamēr nav sasniegts astoņpadsmit gadu vecums. Latvijā nepilngadīgais ir no četrpadsmit gadiem un līdz brīdim, kamēr nav sasniegts astoņpadsmit gadu vecums;
2. 2014.gada 02.oktobra grozījumus Latvijas Sodu izpildes kodeksā, kas paredz iespēju personu atstāt audzināšanas iestādē nepilngadīgajiem pēc astoņpadsmit gadu vecuma sasniegšanas, bet ne ilgāk kā līdz divdesmit pieciem gadiem, autore vērtē pozitīvi, jo personai būs iespēja pabeigt uzsākto resocializācijas procesu, kas ir viens no svarīgākajiem procesiem veiksmīgai nepilngadīgā mainīšanai uz labāku pusi, izciešot brīvības atņemšanas sodu.
3. Autore uzskata, ka lēmumam par brīvības atņemšanas soda piemērošanu nepilngadīgajam, ir jābūt galējam lēmumam, jo nepilngadīgie ir psiholoģiski vājāki par pilngadīgām personām, līdz ar to izolēšana no sabiedrības tiem var nākt tikai par sliktu. Ir arī izņēmuma gadījumi, kad nepilngadīgajam nekas cits nevar palīdzēt un apstādināt tā noziedzīgu nodarījumu ķēdi, kā tikai izolēšana no sabiedrības, kā arī var būt gadījumi, kad ģimenē ir tik slikti apstākļi, ka nepilngadīgajam tomēr būs labāk atrasties audzināšanas iestādē nepilngadīgajiem nekā nelabvēlīgos apstākļos.
4. Brīvības atņemšanas soda izpilde ir cieši saistīta ar resocializācijas procesu, kas tiek īstenots ar sociālās rehabilitācijas un sociālās uzvedības korekcijas līdzekļiem.
5. Speciāli apmācīti darbinieki, ar augstu kvalifikācijas pakāpi, motivēti strādāt ar nepilngadīgajiem un vide, kurā nepilngadīgais izcieš brīvības atņemšanas sodu, ir priekšnoteikumi nepilngadīgā veiksmīgai resocializācijai.
6. Nepieciešams pieņemt atsevišķu normatīvo aktu, kas regulē tieši nepilngadīgo kriminālatbildību un piemērojamos sodus. Iespējamais nosaukums – Likums „Par nepilngadīgo personu kriminālatbildību un sodiem”. Izvērtējot ārvalstu pieredzi, piemēram, Igaunijas pieredzi, autore secina, ka šāds likums ir nepieciešams, tā būtu vieglāk orientēties jautājumos, kas ir saistīti ar nepilngadīgo atbildību, jo pašlaik šie jautājumi ir regulēti dažādos normatīvajos aktos – Krimināllikums, Latvijas Sodu izpildes kodekss, Brīvības atņemšanas iestādes iekšējās kārtības noteikumi.
7. Audzināšanas iestādēs nepilngadīgajiem būtu nepieciešams ieviest režīma pakāpes, jo tad nepilngadīgajiem būtu stimulēti mainīties, jo būtu iespēja pāriet no stingrāka režīma uz režīmu, kurā ir vairāk privilēģiju. Iespējams, nepilngadīgie, kuri redzētu, ka citās režīma pakāpēs ir labāki apstākļi, censtos mainīties. Autore ierosina veikt grozījumus

- 50.⁷ panta piektajā daļā un izteikt grozījumus šādā redakcijā - „Notiesātajiem nepilngadīgajiem un notiesātajām nepilngadīgajām ir trīs soda izpildes režīma pakāpes – augstākā, vidējā un zemākā režīma pakāpes.”
8. Autore ierosina izdarīt grozījumus Latvijas Sodū izpildes kodeksa 68.panta pirmajā daļā un paredzēt vēl vienu pamudinājumu - „iespēja piedalīties sporta un kultūras pasākumos ārpus audzināšanas iestādes nepilngadīgajiem audzināšanas iestādes darbinieka pavadībā”. Šis pamudinājums būtu stimuls nepilngadīgajiem piedalīties resocializācijas programmās, jo pašlaik nepilngadīgie to nelabprāt dara. Nepilngadīgajiem ir savas noteiktas intereses, tāpēc iespēju piedalīties sporta un kultūras pasākumos ārpus audzināšanas iestādes, nepilngadīgie novērtēs.
 9. Autore uzskata, lai nepilngadīgie labprātīgi iesaistītos resocializācijā, jāpiedāvā tādi pasākumi, kas vairāk vērsti uz aktīvu laika pavadīšanu, sportu, dažādu talantu atklāšanu, jo, secinot no aptaujas anketām, nepilngadīgos neinteresē pasākumi, kas ir saistīti ar dažādu lekciju klausīšanos. Nepilngadīgie aptaujas anketās arī norādīja, ka vēlētos vairāk sporta nodarbību un aktīvu brīvā laika pavadīšanu.
 10. Nepilngadīgo motivācija veikt noziedzīgus nodarījumus ir garlaicība, nauda, kā arī problēmas un nelabvēlīgi apstākļi ģimenē. Realizējot brīvības atņemšanas soda izpildi nepilngadīgajiem, ieslodzījuma vietu speciālistiem, strādājot ar nepilngadīgajiem, kuri noziedzīgus nodarījumus izdarījuši šo motivāciju vadīti, jāpārlicina tie, ka naudas trūkumu, garlaicību un problēmas ģimenē nav iespējams atrisināt, veicot likumpārkāpumus. Būtu nepieciešams izstrādāt programmas, kurās piedalītos nepilngadīgie un viņu vecāki, kā rezultātā uzlabotos to savstarpējās attiecības.
 11. Pētot ārvalstu praksi, autore noskaidroja, ka Lietuvas Republikā ir iespējams personai, kas no 18-21 gada vecumam izdarījusi noziedzīgu nodarījumu un nav apzinājusies sava nodarījuma sekas, piemērot nepilngadīgo kriminālatbildības īpatnības. Autore uzskata, ka Latvijai šāds regulējums nav nepieciešams, jo iemesls, kāpēc persona pēc 18 gadiem neapzinās sava nodarījuma sekas, ir garīga rakstura veselības problēmas, savukārt tādā gadījumā jāpiemēro medicīniska rakstura piespiedu līdzekļi.
 12. Autore izvirza priekšlikumu atcelt pienesumu un sūtījumu ierobežojumu, kas šobrīd ir 12 pienesumi un sūtījumi gadā, bet atļaut nepilngadīgajiem saņemt pienesumus un sūtījumus neierobežotā daudzumā. Autore izvirza veikt grozījumus Latvijas Sodū izpildes kodeksa 47.panta trešajā daļā.
 13. Autore Norvēģijas liberālo attieksmi, piemēram, nepilngadīgie pusdienu un brokasto ar ieslodzījuma vietas darbiniekiem, apkārt nepilngadīgo cietumiem nav nostieptas

dzeloņdrātis, pret nepilngadīgajiem notiesātajiem vērtē pozitīvi, bet uzskata, ka Latvija tādai sistēmai nav gatava.

14. Autore izvirza priekšlikumu veikt grozījumus Latvijas Sodū izpildes kodeksa 50.⁷panta ceturtajā daļā un papildināt šī panta ceturto daļu ar vēl vienu izņēmuma gadījumu, kad personu pēc astoņpadsmit gadu vecuma sasniegšanas var atstāt audzināšanas iestādē nepilngadīgajiem, proti, ja atlikusī neizciestā soda daļa ir līdz 6 mēnešiem. Nav racionāli personu, kurai palicis izcies ne vairāk par sešiem mēnešiem brīvības atņemšanas soda, pārvest uz cietumu pieaugušajiem, viņš šo soda daļu var līdz galam iziest audzināšanas iestādē nepilngadīgajiem.
15. Autore uzskata, ka nepilngadīgajiem audzināšanas iestādē nepilngadīgajiem ir jāpiedāvā iespēja strādāt. Lielākā daļa nepilngadīgo anketās ir norādījusi, ka vēlētos strādāt. Autore uzskata, ka darbs pozitīvi ietekmētu nepilngadīgos, jo tie varētu lietderīgi pavadīt laiku un apgūt jaunas iemaņas un prasmes.

Izmantotās literatūras un juridisko avotu saraksts

Izmantotā literatūra

1. Audzināšanas iestādes nepilngadīgajiem būs līdz 25 gadu vecumam. 30.09.2014.
Pieejams: http://www.tvnet.lv/zinas/kriminalzinas/528837-audzinasanas_iestades_nepilngadigajiem_bus_lidz_25_gadu_vecumam [aplūkots 2015.gada 16.februārī]
2. Darbs ar nepilngadīgajiem Valsts probācijas dienestā. Rīga. 2010.gada 23.jūlijā.
Pieejams: http://providus.lv/article_files/2502/original/dementjevs.pdf?1382680057 [aplūkots 2015.gada 20.martā]
3. Elektroniskā notiesāto uzraudzība – no 2015.gada. Pieejams:
<http://m.lvportals.lv/visi/likumi-prakse/262773-elektroniska-notiesato-uzraudziba-no-2015gada/> [aplūkots 2015.gada 20.februārī]
4. Elektroniskā uzraudzība Latvijā. Pieejams:
http://www.probacija.lv/uploads/norway_grants/lv08/elektroniska_uzraudziba_latvij_a.pdf [aplūkots 2015.gada 20.februārī]
5. Ieslodzījuma vietas Latvijā. Pieejams:
http://www.ievp.gov.lv/index.php?option=com_content&view=article&id=55&Itemid=59&lang=lv [aplūkots 2015.gada 15.februārī]
6. Ieslodzījuma vietu pārvalde. Gada publiskais pārskats. Publikācija. 2013. Pieejams:
http://www.ievp.gov.lv/index.php?option=com_content&view=article&id=72&Itemid=75&lang=lv [aplūkots 2015.gada 17.martā]
7. Janule P. Notiesāto personu reintegrācija sabiedrībā pēc soda izciešanas. Jurista Vārds: 2009. 19.maijs, nr.20 (563)
8. Judins A. Atjaunojošā justīcija nepilngadīgo noziedzības kontekstā: Baltijas valstis Eiropas dimensijā. Pieejams:
http://providus.lv/article_files/1899/original/bez_sakumlapas_lv.pdf?1339440221 [aplūkots 2015.gada 10.februārī]
9. Judins A. Nepilngadīgo ieslodzīto statuss. Ieteikumi starptautisko standartu sasniegšanai. Rīga: Nordik, 2005.
10. Judins A. Par nepilngadīgo kriminālbildību. Jurista Vārds, 2003. 16.septembris, nr.33
11. Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008

12. Losāne R. Mirjamas modeļa institucionalizācija cietumā. Jurista Vārds, 2014. 18.februāris. Nr.7
13. Luksa M. Ar elektronisko aproci pretim godīgai dzīvei. Pieejams: <http://www.lvportals.lv/visi/likumi-prakse/257644-ar-elektronisko-aproci-pretim-godigai-dzivei/> [aplūkots 2015.gada 14.martā]
14. Luste M. Notiesāto resocializācijas „būt vai nebūt”. Pieejams: <https://marisluste.wordpress.com/2010/11/09/107/> [aplūkots 2015.gada 03.martā]
15. Meikališa Ā. Krminālprocesuālo terminu skaidrojošā vārdnīca. Rīga: RAKA, 1998
16. Mincs P. Krimināltiesību kurss. Vispārējā daļa. Ar U.Krastiņa komentāriem. Rīga: TNA, 2005
17. Muceniece K., Kreišmane I., Reinholde I., Vanaga D. Vadlīnijas nepilngadīgo uzvedības sociālās korekcijas un sociālās palīdzības programmas izveidei. 2012. Pieejams: http://www.bti.gov.lv/lat/metodiska_palidziba/vadlinijas_nepilngadigo/ [aplūkots 2015.gada 03.martā]
18. Nelidojošo putnu pasaule jeb reportāža no Ilģuciema cietuma (2.daļa).26.03.2010. Pieejams: http://www.tvnet.lv/sievietem/attiecibas/324413-nelidojoso_putnu_pasaule_jeb_reportaza_no_ilguciema_cietuma_2dala [aplūkots 2015.gada 16.februārī]
19. Nepilngadīgo iestāde Cēsīs – mūsdienīgākā ieslodzījuma vieta. Pieejams: http://www.tvnet.lv/zinas/viedokli/406689-nepilngadigo_iestade_cesis_musdienigaka_ieslodzijuma_vieta [aplūkots 2015.gada 03.aprīlī]
20. Pētījums par Cēsu audzināšanas iestādē nepilngadīgajiem notiesāto jauniešu interesi un apmierinātību ar akciju „Cilvēks cilvēkam”. Npublicēts materiāls.
21. Projekts”Vienkārši par sarežģīto.” Pieejams: <http://www.probacija.lv/page.php?id=149> [aplūkots 2015.gada 20.martā]
22. Reigase A. Kā vērtēt audzinoša rakstura piespiedu līdzekļus bērniem. Jurista Vārds, 2003. 28.janvāris, nr.4
23. Reigase A. Par Latvijas Republikas Krimināllikuma tapšanu. Jurista Vārds, 1998, 22.janvāris, nr.2 (70)
24. Revina A. Alternatīvas cietumam: darbs ar riska bērniem pašvaldībās. Rokasgrāmata. Rīga: UNDP, 2003.
25. Socioloģijas skaidrojošā vārdnīca. Rīga: LU Socioloģijas katedra, 1997

26. Sociālās rehabilitācijas programma ieslodzītajiem un bijušajiem ieslodzītajiem. Dzīves skola II. Rīga. 2006. Pieejams: <http://www.probacija.lv/uploads/equal/ievads.pdf> [aplūkots 2015.gada 18.martā]
27. Škavronska D. No Taliona principa līdz resocializācijai. Jurista Vārds, 2010. 14.februāris, nr.50 (645)
28. Talantu cīņas Cēsu audzināšanas iestādē nepilngadīgajiem. 22.08.2014. Pieejams: <http://www.kasjauns.lv/lv/zinas/162992/talantu-cinas-cesu-audzinanas-iestade-nepilngadigajiem-foto> [aplūkots 2015.gada 16.februārī]
29. Valtenbergs V. Bijušo ieslodzīto iesaistīšana darba tirgū. Vai maksāsim vēlreiz ? pieejams : <http://politika.lv/article/bijuso-ieslodzito-iesaistisana-darba-tirgu-vai-maksasim-velreiz> [aplūkots 2015.gada 20.martā]
30. 2014.gadā ieslodzījuma vietās īstenotās resocializācijas programmas. Npublicēts materiāls.
31. Norway 2013 Crime and Safety Report. Pieejams: <https://www.osac.gov/pages/ContentReportDetails.aspx?cid=13644> [aplūkots 2015.gada 15.aprīlī]
32. Norway: children's rights in the un special procedures' reports. Pieejams: <http://www.crin.org/en/library/publications/norway-childrens-rights-un-special-procedures-reports> [aplūkots 2015.gada 15.aprīlī]
33. Report to the Lithuanian Government on the visit to Lithuania carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment .pieejams: http://www.cpt.coe.int/documents/ltu/2011-17-inf-eng.htm#_Toc281836506 [aplūkots 2015.gada 03.aprīlī]
34. Response of the Norwegian Government to the report of the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishments on its visit to Norway. Pieejams: <http://www.cpt.coe.int/documents/nor/2012-20-inf-eng.htm> [aplūkots 2015.gada 16.aprīlī]
35. Winston Churchill Memorial Trust: Reducing Recidivism amongst Young People in Custody through Welfare Lead Rehabilitation. Pieejams: http://www.wcmt.org.uk/sites/default/files/migrated-reports/1189_1.pdf [aplūkots 2015.gada 16.aprīlī]
36. World Prison Brief: Estonia. Pieejams: <http://www.prisonstudies.org/country/estonia> [aplūkots 2015.gada 03.aprīlī]
37. World Prison Brief: Germany. Pieejams: <http://www.prisonstudies.org/country/germany> [aplūkots 2015.gada 17.aprīlī]

38. World Prison Brief: Latvia. Pieejams: <http://www.prisonstudies.org/country/latvia> [aplūkots 2015.gada 03.maijā]
39. World Prison Brief: Lithuania. Pieejams: <http://www.prisonstudies.org/country/lithuania> [aplūkots 2015.gada 03.aprīlī]
40. World Prison Brief: Norway. Pieejams: <http://www.prisonstudies.org/country/norway> [aplūkots 2015.gada 15.aprīlī]
41. World Prison Brief: Russian Federation. Pieejams: <http://www.prisonstudies.org/country/russian-federation> [aplūkots 2015.gada 03.aprīlī]
42. Воспитанники Ижевской Воспитательной колонии выступили на сцене государственного театра кукол Удмуртской республики. Pieejams: http://www.18.fsin.su/news/detail.php?ELEMENT_ID=182725 [aplūkots 2015.gada 06.aprīlī]
43. Деятельность воспитательных колоний. Pieejams: <http://www.fsin.su/structure/social/vosp%20kolonii/> [aplūkots 2015.gada 06.aprīlī]
44. Колонии для несовершеннолетних в России заменят на воспитательные центры. Pieejams: http://www.gazeta.ru/social/news/2013/06/18/n_2980193.shtml [aplūkots 2015.gada 03.aprīlī]
45. Мужская тюрьма для несовершеннолетних в России. Pieejams: <http://doseng.org/foto/42816-muzhskaya-tyurma-dlya-nesovershennoletnix-v-rossii-19-foto.html> [aplūkots 2015.gada 03.aprīlī]
46. Отбытие наказания. Pieejams: <http://www.vangla.ee/43567> [aplūkots 2015.gada 01.aprīlī]
47. Правотека - портал правовой помощи. Несовершеннолетний. Pieejams: <http://pravoteka.ru/encyclopedia10706> [aplūkots 2015.gada 14.martā]
48. Программы социальной реабилитации правонарушителей. Pieejams: <http://www.vangla.ee/53896> [aplūkots 2015.gada 01.aprīlī]
49. Синова И.В. Воспитательно-исправительные заведения для несовершеннолетних на рубеже XIX-XX веков. Pieejams: <http://cyberleninka.ru/article/n/vospitatelno-ispravitelnye-zavedeniya-dlya-nesovershennoletnih-na-rubezhe-xix-xx-vekov> [aplūkots 2015.gada 03.aprīlī]
50. Тюрьма Виру. Pieejams: <http://www.vangla.ee/43555> [aplūkots 2015.gada 01.aprīlī]
51. Тюрьма Харку и Мурпу. Pieejams: <http://www.vangla.ee/43557> [aplūkots 2015.gada 01.aprīlī]

52. Фазы тюремного заключения. Pieejams: <http://www.vangla.ee/43569> [aplūkots 2015.gada 01.aprīlī]

Normatīvie akti

53. United Nations Standart Minium Rules for the Administration of Juvenile Justice („Beijing Rules”) Pieejams: <http://www.un.org/documents/ga/res/40/a40r033.htm> [aplūkots 2015.gada 14.martā]

54. Konvencija par bērna tiesībām: Starptautisks dokuments. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=85620> [aplūkots 2015.gada 02.februārī]

55. United Nations Rules for the Protection of Juveniles Deprived of their Liberty. Pieejams:<http://www.un.org/documents/ga/res/45/a45r113.htm> [aplūkots 2015.gada 14.martā]

56. United Nations Guidelines for the Prevention of Juvenile Delinquency (The Riyadh Guidelines) Pieejams:<http://www.un.org/documents/ga/res/45/a45r112.htm> [aplūkots 2015.gada 18.martā]

57. Eiropas Padomes Ministru Komitejas Ieteikums Rec (2006) 2 daļībvalstīm par Eiropas cietumu noteikumiem. Pieejams: http://www.coe.int/t/DGHL/STANDARDSETTING/PRISONS/EPR/Rec_2006_2La_tvia.pdf [aplūkots 2015.gada 15.martā]

58. Civillikums: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=225418> [aplūkots 2015.gada 02.februārī]

59. Latvijas PSR Kriminālkodekss. Rīga: Izdevniecība LIESMA, 1976.

60. Latvijas Sodū izpildes kodekss: LR likums. Pieejams: <http://www.un.org/documents/ga/res/40/a40r033.htm> [aplūkots 2015.gada 30.martā]

61. Latvijas Kriminālkodekss. Rīga: Firma „AFS”, 1997.

62. Bērnu tiesību aizsardzības likums: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=49096> [aplūkots 2015.gada 02.februārī]

63. Krimināllikums: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=88966> [aplūkots 2015.gada 28.janvārī]

64. Noteikumi par ieslodzīto personu uztura un sadzīves vajadzību materiālā nodrošinājuma normām: Ministru kabineta 2006.gada 19.decembra noteikumi. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=150405> [aplūkots 2015.gada 15.martā]

65. Brīvības atņemšanas iestādes iekšējās kārtības noteikumi: Ministru kabineta 2006.gada 30.maija noteikumi nr.423. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=136495> [aplūkots 2015.gada 15.martā]

66. Ar brīvības atņemšanu notiesāto personu nodarbinātības koncepcija. Pieejams: <http://tap.mk.gov.lv/mk/tap/?pid=30319507> [aplūkots 2015.gada 23.februārī]
67. Notiesātā resocializācijas īstenošanas kārtība: Ministru kabineta 2013.gada 9.aprīļa noteikumi nr.191. Latvijas Vēstnesis. 2013. 11.aprīlis. nr. 70 (4876)
68. Noteikumi par minimālo mēneša darba algu un minimālo stundas tarifa likmi: Ministru kabineta 2013.gada 27.augusta noteikumi nr.665. Latvijas Vēstnesis, 2013. 30.augusts, nr.169.
69. Grozījumi Latvijas Soduzpildes kodeksā: LR likums. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=269521> [aplūkots 2015.gada 26.februārī]
70. General civil penal code. Pieejams: [file:///X:/Downloaded/Norway_General_Civil_Penal_Code_1902_amended_2005-eng%20\(1\).pdf](file:///X:/Downloaded/Norway_General_Civil_Penal_Code_1902_amended_2005-eng%20(1).pdf) [aplūkots 2015.gada 15.aprīlī]
71. The Criminal Code Of The Russian Federation. Pieejams: [file:///X:/Downloaded/RF_CC_1996_am03.2012_en%20\(3\).pdf](file:///X:/Downloaded/RF_CC_1996_am03.2012_en%20(3).pdf) [aplūkots 2015.gada 03.aprīlī]
72. Уголовно-исполнительный кодекс Российской Федерации. Pieejams: <http://www.consultant.ru/popular/uikrf/> [aplūkots 2015.gada 06.aprīlī]
73. Juvenile Courts Act. Pieejams: http://www.vsrh.hr/CustomPages/Static/HRV/Files/Legislation_Juvenile-Courts-Act.pdf [aplūkots 2015.gada 16.aprīlī]
74. Juvenile Sanctions Act. Pieejams: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/Riigikogu/act/527062014002/consolide> [aplūkots 2015.gada 22.martā]
75. German criminal code. Pieejams: [file:///X:/Downloaded/Germany_CC_1971_amended_2009_en%20\(1\).pdf](file:///X:/Downloaded/Germany_CC_1971_amended_2009_en%20(1).pdf) [aplūkots 2015.gada 10.februārī]
76. Imprisonment Act. <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/504112013005/consolide> [aplūkots 2015.gada 16.aprīlī]
77. Republic of Lithuania Law on the Approval and Entry Into Force of the Criminal Code. Pieejams: [file:///X:/Downloaded/Lithuania_CC_am2010_en%20\(2\).pdf](file:///X:/Downloaded/Lithuania_CC_am2010_en%20(2).pdf) [aplūkots 2015.gada 03.aprīlī]
78. Penal Code. Pieejams: http://www.wipo.int/wipolex/en/text.jsp?file_id=263669 [aplūkots 2015.gada 01.aprīlī]

Juridiskās prakses materiāli

79. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: *11160/07 D.F. pret LATVIJU*.

Pieejams: <http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=press/factsheets&c=>

[aplūkots 2015.gada 19.martā]

PIELIKUMS

Pielikums nr.1.

Nepilngadīgo ieslodzīto kopskaits Latvijā

Gads/datums	Nepilngadīgo ieslodzīto kopskaits
01.09.2007.	183
01.09.2008.	176
01.09.2009.	173
01.09.2010.	100
01.09.2011.	64
01.09.2012.	54
01.09.2013.	48
01.09.2014.	35

Nepilngadīgo notiesāto noziedzīgie nodarījumi

Krimināllikuma panti	01.01.2010.		01.01.2011		01.01.2012		01.01.2013.		01.01.2014.		01.01.2015	
	jaunietes	jaunieši	jaunietes	jaunieši	jaunietes	jaunieši	jaunietes	jaunieši	jaunietes	jaunieši	jaunietes	jaunieši
116.p.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
117.p.	-	3	-	2	-	-	-	-	-	-	-	3
125.p.	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-
126.p.	-	2	-	1	-	-	-	-	-	1	-	1
130.p.	-	1	-	-	-	-	1	1	-	1	-	2
143.p.	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
159.p.	-	4	-	2	-	1	-	1	-	1	-	1
160.p.	-	1	-	1	-	1	-	1	-	2	-	1
162.p.	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-
175.p.	4	42	1	22	1	25	1	8	-	16	-	13
176.p.	6	22	5	11	-	11	1	11	-	7	-	7
180.p.	5	9	2	7	2	8	1	8	-	9	-	7
185.p.	2	21	1	5	-	8	-	-	-	5	-	3
192.p.	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-
193.p.	3	3	2	2	1	5	-	-	-	1	-	-
231.p.	2	8	2	2	1	1	-	-	-	-	-	1
253.p.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
253 ¹ .p.	-	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-
253 ² .p.	-	2	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-
262.p.	-	1	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-
265.p.	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
269.p.	-	1	-	-	-	-	-	-	-	2	-	1
270.p.	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
274.p.	-	1	-	1	1	1	-	2	-	1	-	1
275.p.	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
276-278.p.	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
279.p.	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
310.p.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-

312.p.	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
314.p.	-	1	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-
315.p.	-	1	-	-	-		-	-	-	-	-	-

**2014.gadā resocializācijas programmās iesaistīto
notiesāto personu skaits (%)
(uz 01.01.2015.)**

Nr. p.k.	Ieslodzījuma vieta	Notiesāto faktiskais kopskaits uz 01.01.2015.		Resocializācijas programmās iesaistīto notiesāto kopējais skaits		Ieslodzīto skaits (%), kas iesaistīti programmās	
		Apc.	Not.	Apc.	Not.	Apc.	Not.
1.	Cēsu AIEŅ	**	23	0	67	**	*
2.	Iļģuciema ciets	**	177	0	125	**	71
3.	Šķirotavas ciets	**	297	0	151	**	51
4.	Liepājas ciets	**	88	0	44	**	50
5.	Rīgas Centrālcietums	966	259	29	60	3	23
6.	Valmieras ciets	**	450	0	94	**	21
7.	Vecumnieku ciets	**	44	0	8	**	18
8.	Jēkabpils ciets	**	289	0	26	**	9
9.	Olaines ciets	**	247	0	21	**	9
10.	Jelgavas ciets	**	352	0	28	**	8
11.	Daugavgrīvas ciets	**	948	0	57	**	6
12.	Brasas ciets	**	399	0	22	**	6
	Kopā:			29	703	2	20

* Iesaistīto nepilngadīgo notiesāto skaits ir acīmredzami lielāks par esošo nepilngadīgo notiesāto skaitu Cēsu AIEŅ uz 01.01.2015., kas varētu būt saistīts ar to, ka daļa no šiem ieslodzītajiem varētu būt vai nu atbrīvojušies vai arī līdz ar pilngadības sasniegšanu varētu būt etapēti uz pieaugušo brīvības atņemšanas vietām, vai arī to, ka nepilngadīgie notiesātie varētu būt iesaistīti vienlaicīgi vairākās resocializācijas programmās.

** apcietināto skaits netiek minēts, jo šajās ieslodzījuma vietās apcietinātie nav iesaistīti resocializācijas programmās

Dati par nepilngadīgo notiesāto pirmreizējo un atkārtotu nonākšanu nepilngadīgo
audzināšanas iestādē

Izcieš brīvības atņemšanas sodu	01.01.2010.		01.01.2011.		01.01.2012.		01.01.2013.		01.01.2014.		01.01.2015.	
	Kopā:96		Kopā: 48		Kopā: 38		Kopā: 25		Kopā: 24		Kopā: 23	
	87	9	43	5	36	2	23	2	24	-	23	-
	jaunieši	jaunietes	jaunieši	jaunietes	jaunieši	jaunietes	jaunieši	jaunietes	jaunieši	jaunietes	jaunieši	jaunietes
Pirmo reizi	16	9	7	5	10	2	4	2	5	-	3	-
Otro reizi	33	-	14	-	15	-	9	-	9	-	5	-
Trešo reizi	24	-	17	-	6	-	5	-	7	-	4	-
Ceturto reizi un vairāk	14	-	5	-	5	-	5	-	3	-	11	-

Atkārtoti ar brīvības atņemšanas sodu notiesāto nepilngadīgo skaita ieslodzījuma vietās
dinamika

Datums	Kopējais nepilngadīgo notiesāto skaits	Atkārtoti ar brīvības atņemšanas sodu notiesāto nepilngadīgo skaits	Atkārtoti ar brīvības atņemšanas sodu notiesāto nepilngadīgo īpatsvars
01.07.2008.	109	85	78%
01.07.2009.	95	75	79%
01.07.2010.	83	65	78%
01.07.2011.	38	29	76%
01.07.2012.	37	28	76%
01.07.2013.	33	23	70%
01.07.2014	28	21	75%

Notiesāto, kas atrodas audzināšanas iestādē nepilngadīgajiem, aptaujas anketu rezultāti

Respondentu skaits 26

1. Vecums

14-15: 0

16-17: 15

18 un vairāk: 11

2. Laiks, kas jāpavada ieslodzījuma vietā

Līdz sešiem mēnešiem: 2

1-2 gadi: 9

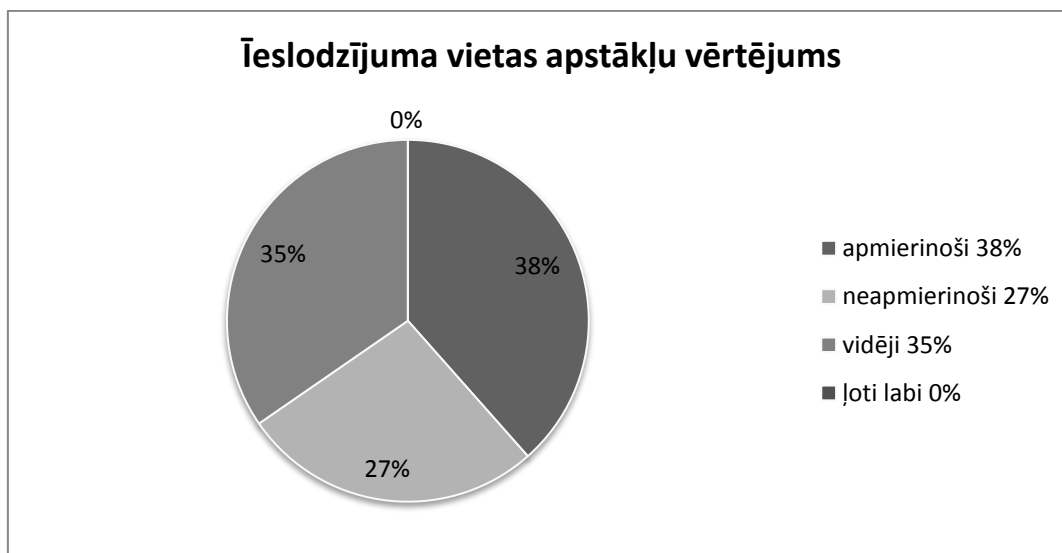
3-5 gadi: 4

6-9 gadi: 2

10 un vairāk: 3

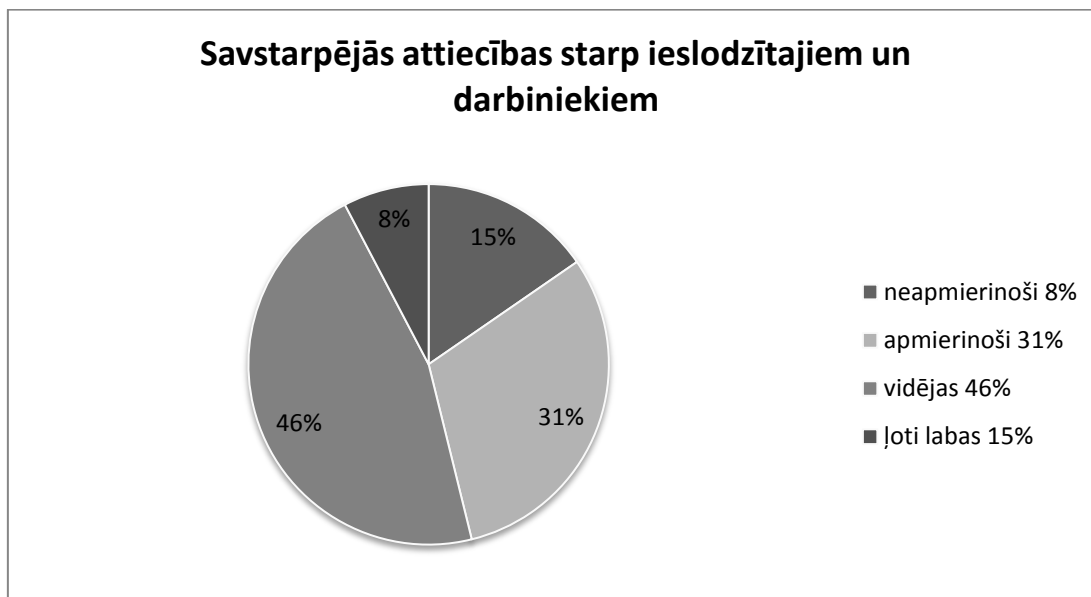
Daudzi no aptaujātajiem nenorādīja, kāds laiks jāpavada ieslodzījuma vietā.

3. Kā vērtējat vispārējos apstākļus ieslodzījuma vietā:

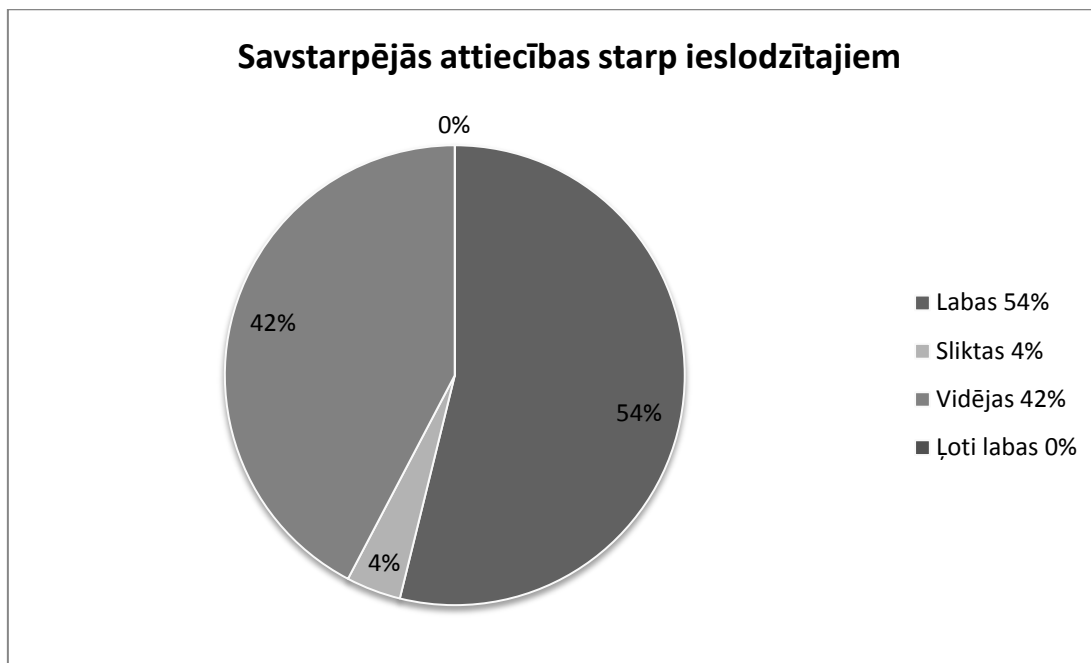

Respondenti, kuri norādīja, ka apstākļi ir neapmierinoši, paskaidroja, ka tas ir saistīts ar to, ka pārtika ieslodzījuma vietā ir pretīga, ka apnīcis ir režīms, ka nav pieejama trenāžieru zāle.

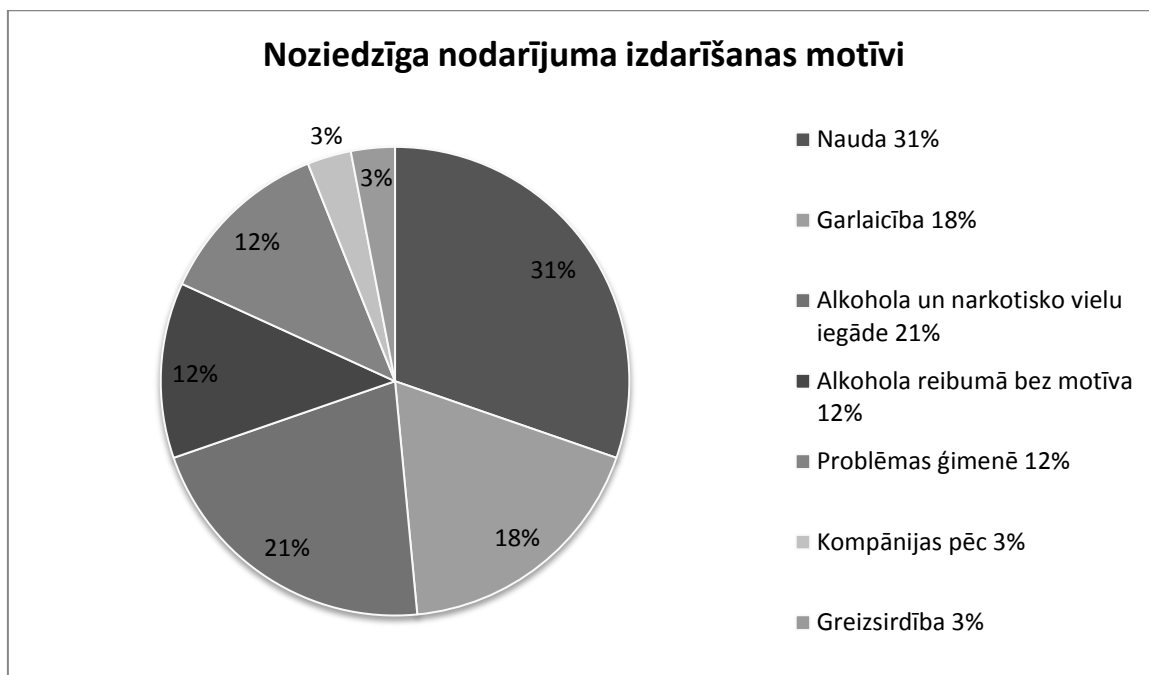
4.Kā vērtējat savstarpējās attiecības starp ieslodzītajiem un ieslodzījuma vietas darbiniekiem?

5.Kā vērtējat attiecības starp ieslodzītajiem?

6. Kādu motīvu vadīts izdarījāt noziedzīgu nodarījumu

7. Kādas problēmas saskatat ieslodzījuma vietā?

Uz šo jautājumu tika sniegtas sekojošas atbildes:

Gribu mainīt administrācijas viedokli par cietuma tradīcijām

Man vienalga

Atgriezt trenāžieru zāles apmeklēšanu

Dienas kārtība un to, ka sadala cilvēkus normālajos un kreisajos

Viss

Ēdiens

Iestādes darbinieku attieksme pret notiesātajiem

Lai atkaļ ļauj pīpēt un lai būtu profesijas

Ir jāmaina attiecības ar dežurantiem

Patstāvīga noklausīšanās brīvajā laikā, neļauj parunāt par personīgajām lietām, uzraugi noklausās

Lai labāk barotu

Lai varētu pīpēt, režīms

Neesmu domājis par to

Nekādas, viss apmierina

Nav trenāžieru zāles

8.Kādās resocializācijas programmās piedalaties?

Motivācijas programma ieslodzīto personu resocializācijas procesa aktualizēšanai un veicināšanai: 9

12 soļu Minesotas programma: 10

Equip: 4

Stresa mazināšanas programma: 1

9.Ar ko Jūs nodarbojaties brīvajā laikā?

Skatos TV, nodarbojos ar sportu

Nodarbojos ar futbolu

TV un sports

Mūzika, galda spēles, māksla

Smagatlētika

Domāju

Guļu un lasu grāmatas

Lasu grāmatas un strādāju, kad sanāk

Ar sportu vai atpūšos guļot savā kamerā

Eju uz mūzikas pulciņu

Zīmēšana, sports, mūzika, izšūšana

Guļu

Ne ar ko

10.Vai ieslodzījuma vietā saņemat izglītību?

Visi respondenti atbildēja, ka saņem izglītību Audzināšanas iestādē nepilngadīgajiem

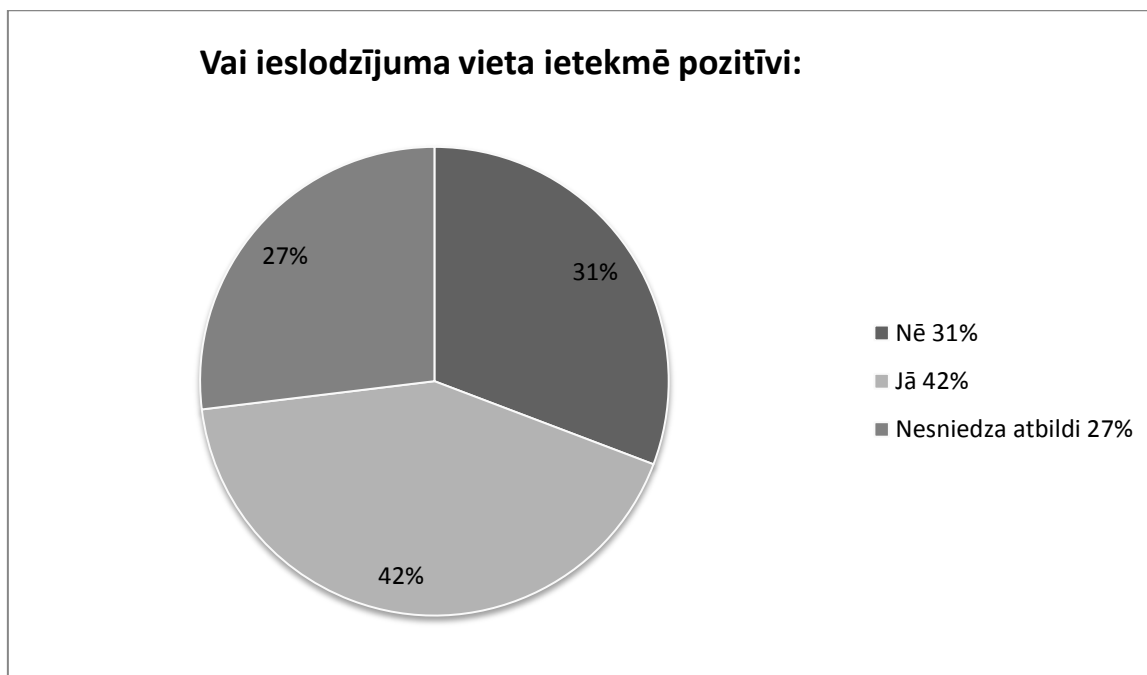
11.Vai ieslodzījuma vietā strādājat?

Jā: 10

Nē: 12

Dažreiz strādā: 2

12. Vai jūtat, ka ieslodzījuma vieta maina Jūs uz labāko pusi?

Audzināšanas iestādes nepilngadīgajiem darbinieku aptaujas rezultāti

Respondentu skaits 6.

1.Dzimums

Sieviete: 4

Vīrietis: 2

2.Ieņemamais amats ieslodzījuma vietā:

Jaunākais inspektors: 1

Uzraugs: 1

Cietuma priekšnieka dežurējošais uzraugs: 1

Psihologs: 2

Galvenā inspektore: 1

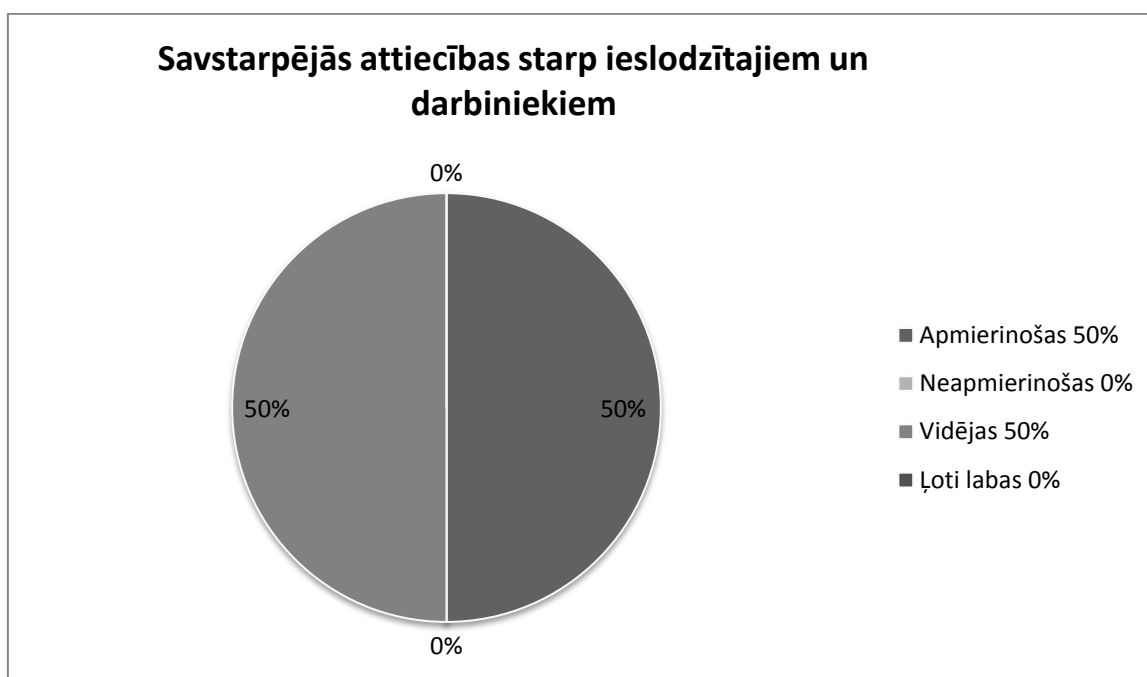
3.Cik ilgi strādājat audzināšanas iestādē nepilngadīgajiem?

Līdz vienam gadam: 2

Līdz 10 gadiem: 1

10 gadi un vairāk: 3

4.Kā vērtējat savstarpējās attiecības starp ieslodzītajiem un ieslodzījuma vietas darbiniekiem?

5.Kā vērtējat savstarpējās attiecības starp ieslodzītajiem?

Visi respondenti norādīja, ka attiecības starp ieslodzītajiem vērtē kā vidējas

6.Vai ieslodzītie labprāt pakļaujas iekšējai kārtībai?

Jā: 2

Nē: 3

Nevar skaidri atbildēt: 1

7.Vai ieslodzītie labprāt piedalās resocializācijas programmās:

Jā: 0

Nē: 4

Ne vienmēr: 2

8.Vai pamanāt, ka ieslodzījuma vietā ieslodzītie sāk mainīties uz labāku pusi ?

Jā:1

Nē:3

Cita atbilde (drīzāk nē, bet ir izņēmumi): 2

9.Jūsaprāt, iemesls, kāpēc nepilngadīgie izdara noziedzīgus nodarījumus?

- 1.) Nelabvēlīgi apstākļi ģimenē
- 2.) Iespēja tikt pie alkohola un narkotiskajām vielām
- 3.) Garlaicības dēļ
- 4.) Negatīvi sociālie apstākļi,
- 5.) Sabiedrības vienaldzīgā attieksme

10.Vai ieslodzītie uzticas ieslodzītāja vietu darbiniekiem:

Jā:1

Nē: 0

Ne visiem: 5

11. Kā vērtējat grozījumus LSIK, kas paredz izņēmuma gadījumos palikt audzināšanas iestādē nepilngadīgajiem līdz 25 gadu vecumam:

Negatīvi, tāpēc, ka veidosies pārāk liela vecuma starpība starp ieslodzītajiem (būs provocēšana)

Negatīvi, pārāk liela vecuma amplitūda, jaunākajiem būs pieejams negatīvs piemērs

Pozitīvi

Pozitīvi, bet, manuprāt, līdz 25 gadiem ir pārāk ilgi

Pozitīvi

Es nezinu

DOKUMENTĀRĀ LAPA

Bakalaura darbs „Brīvības atņemšanas soda izpilde nepilngadīgajiem” izstrādāts Latvijas Universitātes Juridiskajā fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autore: _____ / Kristīne Pudnika

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai

Darba vadītāja: Mg.iur. Evija Vīnkalna _____ 15.05.2015.

Recenzents (-e): _____ / _____

Darbs iesniegts Krimināltiesisko zinātņu katedrā 15.05.2015.

Dekāna pilnvarotā persona: _____ / _____

Darbs aizstāvēts bakalaura gala pārbaudījuma komisijas sēdē

____.____.2015. prot. Nr.____, vērtējums _____ (_____)

Komisijas sekretārs (-e): _____